

หน่วยที่ 4

อารยธรรมตะวันออกสมัยกลาง

รองศาสตราจารย์มัลลิกา มัสอูดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นนัตถ์ หมอญาติ



ชื่อ รองศาสตราจารย์มัลลิกา มัสอูดี
วุฒิ อ.บ., อ.ม. (ประวัติศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ตำแหน่ง รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
หน่วยที่ปรับปรุง หน่วยที่ 4



ชื่อ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นนัตถ์ หมอญาติ
วุฒิ ศศ.บ. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยบูรพา
ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปร.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
หน่วยที่ปรับปรุง หน่วยที่ 4

แผนการสอนประจำหน่วย

ชุดวิชา อารยธรรมมนุษย์

หน่วยที่ 4 อารยธรรมตะวันออกสมัยกลาง

ตอนที่

- 4.1 อารยธรรมอิสลามสมัยกลาง
- 4.2 อารยธรรมอินเดียสมัยกลาง
- 4.3 อารยธรรมจีนและญี่ปุ่นสมัยกลาง

แนวคิด

1. อารยธรรมอิสลามในระยะแรกขยายตัวโดยทางทหารในตะวันออกกลาง เอเชียกลาง แอฟริกา และยุโรป ส่วนทางเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขยายโดยกลุ่มพ่อค้าอาหรับ เปอร์เซียและอินเดีย โดยมรดกอารยธรรมอิสลามมีหลายด้านทั้งการศึกษา วิทยาศาสตร์ การแพทย์ ภาษา วรรณคดี สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม
2. ราชวงศ์คุปตะเป็นราชวงศ์ที่สร้างอารยธรรมให้อินเดียมีความเจริญสูงสุดในทุกด้าน แต่เมื่อสิ้นราชวงศ์คุปตะอินเดียก็แตกเป็นแคว้นเล็กๆ หลายแคว้น จนในที่สุดราชวงศ์หรรษา ก็สามารถรวบรวมแคว้นเหล่านั้นได้สำเร็จ
3. จีนสมัยราชวงศ์ถังมีความเจริญอย่างมากในด้านศิลปกรรมและวรรณกรรม แต่ในช่วงปลายราชวงศ์ก็ต้องสูญเสียอำนาจให้กับมองโกล และนับเป็นครั้งแรกที่จีนตกอยู่ภายใต้การปกครองของชนต่างชาติ
4. การก่อตั้งจักรวรรดิของญี่ปุ่นเกิดขึ้นหลังจากการผ่านสงครามกลางเมืองระหว่างกลุ่มต่างๆ ผู้นำในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของญี่ปุ่นสมัยเริ่มแรก คือ โอตะ โนบุนาเกะ โตโยโตมิ ฮิเดโยชิ และอิเอยาสุ โทกูงาวะ

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาหน่วยที่ 4 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายอารยธรรมอิสลามสมัยกลางได้
2. อธิบายอารยธรรมอินเดียสมัยกลางได้
3. อธิบายอารยธรรมจีนสมัยกลางได้
4. อธิบายอารยธรรมญี่ปุ่นสมัยกลางได้

กิจกรรมระหว่างเรียน

1. ทำแบบประเมินผลตนเองก่อนเรียนหน่วยที่ 4
2. ศึกษาเอกสารการสอนตอนที่ 4.1-4.3
3. ปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมายในเอกสารการสอนแต่ละเรื่อง
4. ชมรายการวีดิทัศน์ประจำชุดวิชา
5. ฟังรายการวิทยุกระจายเสียง (ถ้ามี)
6. ชมรายการวิทยุโทรทัศน์ (ถ้ามี)
7. เข้ารับบริการสอนเสริม
8. ทำแบบประเมินผลตนเองหลังเรียนหน่วยที่ 4

สื่อการสอน

1. เอกสารการสอน
2. แบบฝึกปฏิบัติ
3. วีดิทัศน์ประจำชุดวิชา
4. รายการสอนทางวิทยุกระจายเสียง (ถ้ามี)
5. รายการสอนทางวิทยุโทรทัศน์ (ถ้ามี)
6. การสอนเสริม

การประเมินผล

1. ประเมินผลจากแบบประเมินตนเองก่อนเรียนและหลังเรียน
2. ประเมินผลจากกิจกรรมและแนวตอบท้ายเรื่อง
3. ประเมินผลจากการสอบไล่ประจำภาคการศึกษา

เมื่ออ่านแผนการสอนแล้ว ขอให้ทำแบบประเมินผลตนเองก่อนเรียน
หน่วยที่ 4 ในแบบฝึกปฏิบัติ แล้วจึงศึกษาเอกสารการสอนต่อไป

ตอนที่ 4.1

อารยธรรมอิสลามสมัยกลาง

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 4.1 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

- 4.1.1 กำเนิด หลักการ และนิกายต่างๆ
- 4.1.2 การขยายอารยธรรมอิสลามและสงครามครูเสด
- 4.1.3 มรดกอารยธรรมอิสลาม

แนวคิด

1. ศาสนาอิสลามกำเนิดที่คาบสมุทรอาหรับเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 6 คำสอนของศาสนามีหลักศรัทธา 6 ประการและหลักปฏิบัติ 5 ประการ ภายหลังจากศาสดาลิ้นชีวิตแล้วจึงเกิดนิกายต่างๆ
2. อารยธรรมอิสลามในระยะแรกขยายตัวโดยกำลังทางทหาร ในสมัยต่อมาโดยกลุ่มพ่อค้าอาหรับ เปอร์เซียและอินเดีย และนักการศาสนาที่เดินทางไปในดินแดนต่างๆ
3. สงครามครูเสดเกิดขึ้นในยุคกลางระหว่างคริสต์ศาสนิกชนในยุโรปและมุสลิม และผลของสงครามทำให้อารยธรรมตะวันตกและอารยธรรมตะวันออกได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนกัน
4. มรดกอารยธรรมอิสลามมีหลายด้านทั้งการศึกษา วิทยาศาสตร์ การแพทย์ ภาษา วรรณคดี สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

วัตถุประสงค์

- เมื่อศึกษาตอนที่ 4.1 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ
1. อธิบายกำเนิด หลักการ และการเกิดนิกายต่างๆ ของศาสนาอิสลามได้
 2. ระบุการขยายตัวของอารยธรรมอิสลามได้
 3. อธิบายสาเหตุและผลของการเกิดสงครามครูเสดได้
 4. อธิบายมรดกของอารยธรรมอิสลามในแต่ละส่วนได้

เรื่องที่ 4.1.1

กำเนิด หลักการ และนิกายต่างๆ

กำเนิดศาสนาอิสลาม

คำว่า อิสลาม มาจากศัพท์ภาษาอาหรับว่า “สะลาม” ซึ่งหมายถึง สันติ ตามความหมายของศัพท์ คือการเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามและมีความหมายทางศาสนาว่า ยอมตามและจงรักภักดีต่อพระเจ้าองค์เดียว คือ อัลเลาะห์ (Allah) ต้องศรัทธา ว่าศาสดามุฮัมมัด เป็นศาสนทูตที่นำหลักการต่างๆ ของพระผู้เป็นเจ้ามาเผยแพร่แก่มนุษยชาติ ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม เราเรียกว่า มุสลิม (ผู้ชาย) และมุสลิมะฮ์ (ผู้หญิง) กล่าวกันว่า ศาสนาอิสลามเกิดที่คาบสมุทรอาหรับ เพราะเป็นที่กำเนิดของศาสดามุฮัมมัด

บริเวณคาบสมุทรอาหรับในสมัยก่อนศาสนาอิสลาม เป็นดินแดนที่อยู่ของพวกอาหรับ* ที่เร่ร่อน ซึ่งเรียกว่า พวกเบดูอิน (Bedouins) มีอาหรับหลายเผ่า วิถีชีวิตของกลุ่มอาหรับในแถบทะเลทรายนี้มี 2 แบบ ด้วยกันคือ พวกที่เร่ร่อนตามทะเลทราย (เบดูอิน) มีอาชีพเลี้ยงสัตว์ต้องเดินทางหาทุ่งหญ้าและบ่อน้ำให้ฝูงสัตว์ ส่วนอาหรับอีกพวกคือ ผู้ที่ตั้งถิ่นฐานในเมือง มีอาชีพค้าขาย ทั้งนี้เนื่องจากคาบสมุทรอาหรับตั้งอยู่บนเส้นทางการค้า ระหว่างตะวันออกกลางกับทวีปแอฟริกาและตอนใต้ของคาบสมุทรอาหรับ และมีโอเอซิส (Oasis) เป็นที่ตั้งของเมืองสำหรับกองคาราวานพักอาหรับที่อยู่ในเมืองนี้แสวงหาผลประโยชน์จากการค้าจนร่ำรวย เช่น เมืองมักกะฮ์ ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าเมืองหนึ่งในคาบสมุทรอาหรับ ในเมืองมักกะฮ์มีเทวสถานที่สำคัญของชาวอาหรับ ซึ่งสร้างมาตั้งแต่สมัยอาดัมและมีการบูรณะในสมัยศาสดาอิบรอฮีม นั่นคือ วิหารกะบะฮ์

อิสลามเป็นศาสนาของประชากรในประเทศต่างๆ มากกว่า 50 ประเทศทั่วโลก ในปัจจุบันโลกอิสลาม (Islamic World) ประกอบด้วยชาวมุสลิม 3 กลุ่มใหญ่ๆ ที่กระจัดกระจายกันทั่วโลกในปัจจุบัน¹

1. กลุ่มประเทศมุสลิมอาหรับ คือ ประเทศมุสลิมที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวอาหรับใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาราชการ กลุ่มนี้มีทั้งหมด 18 ประเทศ เช่น แอลจีเรีย ซาอุดีอาระเบีย ตูนิเซีย อียิปต์ สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ และจอร์แดน ฯลฯ
2. กลุ่มประเทศมุสลิมที่ไม่ใช่อาหรับ คือ ประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่ไม่นับถือศาสนาอิสลาม แต่ไม่ใช่ชาวอาหรับ เช่น อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฯลฯ
3. กลุ่มมุสลิมที่เป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่ไม่ใช่มุสลิม คือ มุสลิมที่กระจ่ายอยู่ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก เช่น ออสเตรเลีย อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ไทย ฯลฯ

* เป็นกลุ่มชนจากเผ่าเซมิติก (Semitic) ในยุคโบราณ



ภาพที่ 4.1 มักกะฮ์ศูนย์กลางการค้าในคาบสมุทรอาหรับ

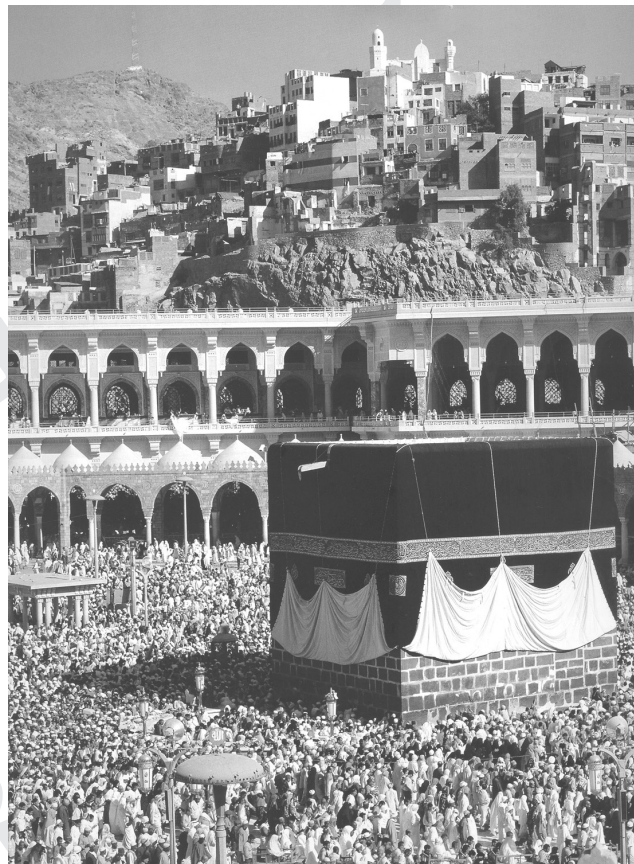
ชีวประวัติของศาสดา

ศาสดามุฮัมมัด เป็นชาวอาหรับ กำเนิดเมื่อวันที่ 20 เมษายน ค.ศ. 570 ในตระกูลQuraysh ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในเมืองมักกะฮ์ บิดาชื่ออับดุลลอฮ์และมารดาชื่อฮามีนา เมื่ออายุได้ 40 ปี ศาสดามุฮัมมัดได้ออกไปหาความสงบเพื่อบำเพ็ญเพียร ณ ถ้ำที่ภูเขาฮิรอ (Hira) และ ณ ที่นี้เองในคืนเดือนรอมฎอน (เดือนที่ 9 ของปฏิทินอาหรับ) ตรงกับ ค.ศ. 609 เทวทูตชื่อ ยิบรออีล (Gabriel) ได้มาปรากฏกายต่อหน้าท่านและแจ้งว่าพระเจ้าแต่งตั้งให้ท่านเป็นศาสนทูตและได้สอนให้อ่านโองการแรกของพระเจ้าพร้อมกันนี้มีคำสั่งให้ท่านเป็นศาสดาสั่งสอนประชาชน ศาสดามุฮัมมัดได้เผยแผ่ศาสนาครั้งแรกภายในครอบครัวและในหมู่ผู้ใกล้ชิด แล้วค่อยๆ ขยายการเผยแพร่ออกไปยังบุคคลอื่น ในระยะแรกของการเผยแผ่ ศาสดามุฮัมมัดถูกต่อต้านจากกลุ่มอาหรับในเมืองมักกะฮ์อย่างรุนแรง เพราะคำสั่งสอนท่านค้านกับความเชื่อเก่าๆ ที่บูชาเทวรูปหลายองค์ ดังนั้นผู้นับถือศาสนาอิสลามรุ่นแรกๆ จึงต้องอพยพไปเมืองอบิสซีเนีย (เอธิโอเปีย) ต่อมาชาวเมืองยาทริบ (Yathrib) ที่อยู่ตอนเหนือของเมืองมักกะฮ์เชื้อเชิญศาสดาให้ไปอยู่ในเมืองนี้ การอพยพครั้งนี้เป็นเหตุการณ์สำคัญของศาสนาอิสลาม โดยถือเอาปีของการอพยพเป็นต้นศักราชของอิสลาม เรียกว่า ฮิจเราะห์ศักราช (ฮ.ศ.) เมืองยาทริบนี้ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมาดินะฮ์ (Medina)



ภาพที่ 4.2 อารเบียในเวลาที่มีมุฮัมมัด ถือกำเนิด

เมื่อศาสดาได้ไปตั้งชุมชนมุสลิมได้สำเร็จที่เมืองมาดีนะฮ์แล้ว ได้กลับมาเผยแพร่ศาสนายังเมืองมักกะฮ์ ศาสดาได้กำหนดให้เอวiharกะบะฮ์ (Kabah) เป็นวิหารที่สำคัญของศาสนา ศาสดามุฮัมมัดเผยแพร่ศาสนานาน 23 ปี จนกระทั่งใน ค.ศ. 632 ศาสดาได้นำชาวมะดีนะฮ์ไปทำพิธีฮัจญ์ที่มักกะฮ์และเทศนาเป็นครั้งสุดท้าย และสิ้นชีวิตในปีนั้น



ภาพที่ 4.3 วิหารกะบะฮ์

หลักการของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามเชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและจักรวาลทั้งมวล มนุษย์คนแรกที่พระเจ้าสร้าง คือ อาดัม (Adam) และฮาวา (Eve)* ภรรยาของท่าน โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เป็นตัวแทนของพระเจ้าในโลกนี้และทรงสั่งสอนอาดัมให้เคารพพระเจ้าองค์เดียว โดยมีคัมภีร์อัลกุรอานเป็นคัมภีร์ที่สำคัญของศาสนาอิสลามและศาสนาดองค์สุดท้าย คือ มุฮัมมัด คำสั่งสอนของศาสนาจะไม่กล่าวถึงชนหมู่หนึ่งหมู่ใดโดยเฉพาะ และมุสลิมทุกคนจะเคารพและศรัทธาต่อ **นบี** คือผู้ที่ได้รับแนวทางนำจากพระเจ้ามาปฏิบัติเป็นส่วนตัวและศรัทธาต่อ **รอซูล** หมายถึง บุคคลซึ่งพระเจ้าเลือกสรรจากมนุษยชาติและแต่งตั้งให้นำศาสนาของพระองค์มาเผยแพร่อ้อมวลมนุษยชาติ มีลักษณะเป็นศาสนทูตของพระผู้เป็นเจ้า นบีมุฮัมมัด เป็นทั้งนบีและรอซูลคนสุดท้ายของมนุษยชาติ หลักการสำคัญของศาสนาอิสลามประกอบด้วย หลักศรัทธาและหลักปฏิบัติ

หลักศรัทธา เป็นหลักที่มุสลิมทุกคนจะต้องศรัทธาในเรื่องดังต่อไปนี้ คือ

1. ศรัทธาต่อเอกภาพของพระองค์อัลเลาะห์ คือ ยอมจงรักภักดีต่อพระองค์ไม่นับถือพระเจ้าอื่นๆ ไม่ตั้งภาคีต่อพระองค์ ไม่กราบไหว้สิ่งมีชีวิต หรือวัตถุอื่นใดนอกจากอัลเลาะห์

* มีพื้นฐานความเชื่อเดียวกับศาสนายิว และคริสต์ศาสนา

2. ครัทธิศาต่อบรรดาเทวทูตที่นำโองการมาจากพระเจ้า เทวทูตในศาสนาอิสลาม เรียกว่า มาลาอิกะฮ์ เป็นสื่อกลางระหว่างพระเจ้ากับศาสนิกชนทั้งหลาย
3. ครัทธิศาต่อคัมภีร์ของพระเจ้า พระเจ้าได้ประทานคัมภีร์แก่ศาสนิกชนให้นำไปสั่งสอนมนุษย์ มีอัลกุรอาน เป็นเล่มสุดท้าย*
4. ครัทธิศาในบรรดาศาสนทูตทุกคนของพระเจ้า
5. ครัทธิศาในวันสุดท้ายของโลก ซึ่งพระเจ้า จะสอบสวนพยานในการทำมาการดี และความชั่วของมนุษย์
6. ครัทธิศากำหนดสภาวะทั้งดีและร้ายที่เกิดขึ้น มีกฎตายตัวซึ่งที่พระเจ้ากำหนดไว้แล้ว

หลักปฏิบัติ คือ การกระทำที่มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติ มี 5 ประการ คือ

1. **การกล่าวปฏิญาณตน** มุสลิมทุกคนต้องกล่าวเป็นภาษาอาหรับซึ่งแปลว่า “ข้าขอปฏิญาณว่า แท้จริงไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระองค์อัลเลาะห์เพียงพระองค์เดียว และข้าขอปฏิญาณว่า แท้จริง นบี มุฮัมมัดเป็นรอซูล (ศาสนทูต) ของพระองค์อัลเลาะห์” คำกล่าวนี้ มุสลิมทุกคนต้องกล่าวเสมอในเวลานมัสการ (ละหมาด) ซึ่งต้องปฏิบัติทุกวัน วันละ 5 เวลา ซึ่งเป็นการเตือนสติให้ระลึกถึงพระเจ้าเสมอ
2. **การนมัสการพระเจ้า** มุสลิมในไทยเรียกว่า “การละหมาด” หลักปฏิบัติข้อนี้ เปรียบเหมือนเช่นเสาหลักที่สำคัญของศาสนาอิสลาม เพราะมุสลิมที่อายุเข้าเกณฑ์ศาสนบัญญัติแล้วต้องปฏิบัติทุกคนตามคำสั่งของพระเจ้าผู้ใดละเลยถือว่าเป็นผู้ปฏิเสธพระเจ้า ในช่วงแต่ละวันใน 24 ชั่วโมง มีข้อกำหนดให้ทำพิธีละหมาด 5 ครั้ง คือ ตอนเช้าตรู่ (ก่อนรุ่งอรุณ) ตอนบ่าย (ตั้งแต่บ่ายโมง-3 โมง) ตอนเย็น (ตั้งแต่บ่ายถึง 3 โมง ไปแล้ว) ตอนค่ำเมื่อพระอาทิตย์ตกดิน และตอนกลางคืน
3. **การถือศีลอด** ในเดือนที่เก้าของปฏิทินอาหรับ (นับตามจันทรคติ) เรียกว่า เดือนรอมฎอน มุสลิมทุกคนต้องถือศีลอด คือ เว้นจากการกินและดื่มในระยะเวลากลางวันตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นจนพระอาทิตย์ตกเป็นการป้องกันตนเองจากการทำชั่วและเป็นการขัดเกลาลิขิตใจมนุษย์ให้ถึงสภาพของคนที่หิวโหย และเป็นโอกาสที่จะฝึกฝนจิตใจและปรับปรุงตนเอง ให้รู้จักอดทนและเห็นใจผู้อื่น
4. **การบริจาคทรัพย์แก่คนยากจน** เรียกว่า การจ่ายซากาต (Zakat) เป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่มีทรัพย์สินที่เหลือในรอบ 1 ปี จะต้องจ่ายเงินตามที่ศาสนบัญญัติกำหนดเป็นศาสนพลี ในอัตราร้อยละ 2.5
5. **การเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์** การกระทำพิธีฮัจญ์ จะทำในวันที่ 10 เดือนที่ 12 ปฏิทินอาหรับ คือ เดือนซุลฮิจยะฮ์ ที่นครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ผู้ที่จะไปประกอบพิธีฮัจญ์ จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถทั้งทางร่างกาย กำลังทรัพย์ และสุขภาพดี กฎข้อนี้ไม่ได้บังคับทุกคน การประกอบพิธีฮัจญ์แสดงความเป็นเอกภาพของมุสลิมทั่วโลก ทุกนิกายจะไปประกอบพิธีฮัจญ์พร้อมกันในวันที่ถูกกำหนด นับเป็นการสร้างความเป็นภราดรภาพและความเป็นเอกภาพของมุสลิมทั่วโลก

หลักฐานสำคัญที่มุสลิมทุกคนยึดถือเป็นตัวบทในการวินิจฉัย เรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับศาสนา คือ

1. **คัมภีร์อัลกุรอาน** เป็นวณะของพระเจ้าที่ศาสนิกชนมุฮัมมัดได้รับโดยผ่านทางเทวทูตนำมาบอกศาสนิกชน และศาสนิกชนให้สาวกท่องจำ และจดบันทึกไว้ เมื่อศาสนิกชนเสียชีวิตไปแล้วมีการรวบรวมตรวจสอบ และเขียนเป็นเล่มในสมัยคอลีฟะ คัมภีร์อัลกุรอานนี้ไม่มีการสังคายนา และเป็นคัมภีร์ที่มีผู้ท่องจำกันมาตลอดเวลาจนปัจจุบัน

* คัมภีร์เล่มแรก คือ คัมภีร์เตอรอต (Torah) ประทานแก่ศาสนิกชนในศาสนายิว เล่มที่สอง คือ อัลอินญิล (Inyeel) ที่ทรงประทานแก่นบีอีซา (เยซู) ซึ่งคือ พระคัมภีร์ใหม่ เล่มที่สามคือ ซะบูร์ (Saboor) ที่ประทานให้แก่ นบี ดาวิด (Dawid) เป็นคำเตือน คำขอพร คำสรรเสริญ มีบัญญัติ วิถีปฏิบัติ และเล่มสุดท้าย คือ อัลกุรอาน มุสลิมทุกคนต้องศรัทธาว่าคัมภีร์ต่างๆ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น เป็นคัมภีร์ที่ถูกระทานมาจากพระเจ้า

2. **หะดิษ (Hadith)** คือ คำพูด และจริยวัตรของศาสดามุฮัมมัด แบ่งเป็น

2.1 คำสั่งสอนหรือคำอธิบายโอองการจากคัมภีร์อัลกุรอานที่ศาสดาอธิบายให้สาวกฟัง คำพูดเหล่านี้สาวกจะจดจำและมีการบันทึกขึ้นภายหลัง

2.2 การปฏิบัติหรือจริยวัตรของศาสดา เช่น วิธีการทำละหมาดซึ่งศาสดาได้ทำแบบอย่างไว้ให้สาวกได้ปฏิบัติตาม

2.3 การกระทำของผู้อื่น อันเป็นที่รับรองหรือปฏิเสธโดยศาสดา หะดิษถือว่าเป็นส่วนขยายความของอัลกุรอาน

การเกิดนิกายต่างๆ ในศาสนาอิสลาม

ภายหลังศาสดาลิ้นชีวิตลงเป็นระยะเวลา 200 กว่าปี เกิดการแตกแยกทางการเมืองการไม่ลงรอยกัน ในการเป็นผู้ปกครองและการตีความในคัมภีร์ต่างกัน ทำให้เกิดการแตกแยกเป็นนิกายใหญ่ๆ 5 นิกาย คือ

1. **นิกายซุนนี หรือซุนนะฮ์ (Sunni)** มุสลิมกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีมากที่สุดในโลก ชื่อกลุ่มนี้มาจากคำว่า ซุนนะฮ์ แปลว่า จารีตหรือการปฏิบัติตนตามแนวทางของศาสดามุฮัมมัด โดยยึดหลักการจากอัลกุรอานและหะดิษ รวมทั้งยึดถือคอลีฟะห์ทั้ง 4 คน คือ อาบูบักร์ อุมร์ อูษมาน และอาลี ปกครองสังคมมุสลิมต่อจากศาสดาและเป็นคอลีฟะห์ที่ถูกต้อง มุสลิมนิกายซุนนีปัจจุบันมีผู้นับถือกันประมาณร้อยละ 85 ของประชากรมุสลิมทั่วโลก

2. **นิกายชีอะฮ์ (Shi'ite)** นับเป็นการแตกแยกเป็นนิกายครั้งแรกในโลกมุสลิม เกิดจากความไม่พอใจการคัดเลือกผู้ดำรงตำแหน่งคอลีฟะห์คนที่หนึ่ง กลุ่มนี้ศรัทธาว่าศาสดามุฮัมมัดเป็นศาสดาคนสุดท้าย และเชื่อว่าอาลี (คอลีฟะห์คนที่ 4) เป็นเมลาหรือผู้ปกครองสืบทอดตำแหน่งของท่านตามบัญชาของพระผู้เป็นเจ้า คนเหล่านี้ยอมรับอำนาจวิลายะฮ์ (ผู้ทรงอำนาจในการปกครอง) ของอาลีโดยไม่ยอมรับคอลีฟะห์ 3 คน ก่อนหน้านั้น และนับถืออิมามซึ่งเป็นลูกหลานของอาลีเป็นผู้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองต่อมาอีก 12 คน

3. **นิกายวาฮาบี (Wahabi)** ผู้นำ คือ มุฮัมมัด อับดุลวาฮาบ เป็นชาวอาหรับในแคว้นนัจดี ประเทศซาอุดีอาระเบียเกิดประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 18 และด้วยการสนับสนุนของกษัตริย์ซาอุด (Saud) แห่งประเทศซาอุดีอาระเบียทำให้นิกายนี้แพร่หลายไป และทำให้การปกครองของอาณาจักรออตโตมันเตอร์กที่ไม่เคร่งครัดในหลักการของศาสนาต้องกระทบกระเทือน

4. **นิกายคาวาริจ (Khawarij)** การที่อาลีไม่สามารถหาฆาตกรที่ลอบสังหารคอลีฟะห์คนที่ 3 มาลงโทษได้ ทำให้เกิดกลุ่มที่ก่อภฏขึ้น แต่ต่อมาเมื่ออาลีมีการเจรจาสงบศึกกับฝ่ายมูอาวียะฮ์ ทำให้กลุ่มนี้ไม่พอใจจึงแยกตัวออกไปจากอาลีไปตั้งนิกายใหม่เรียกว่า คาวาริจ นิกายคาวาริจส่วนใหญ่อยู่ในคาบสมุทรอาหรับตอนใต้และในแอฟริกา

5. **นิกายซุฟี (Sufism)** ไม่ปรากฏชื่อผู้นำ เป็นศาสนาอิสลามที่นำพิธีกรรมของศาสนาอื่นมาปะปน คำสอนของนิกายนี้คือ สละความสุขทางโลกเพื่อชำระดวงจิตให้สะอาดและรำลึกถึงพระเจ้าอยู่เสมอ คำสอนของซุฟีเน้นกิจสำคัญที่พึงปฏิบัติ คือ การทำสมาธิ รำลึกถึงนามของพระเจ้าโดยการสรรเสริญพระองค์ (ซิกร) ซึ่งการสวดสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้านั้นบางครั้งมีการร้องเพลงประกอบ เรียกว่า “นะซิด” บางครั้งมีเครื่องดนตรีประกอบ คือ กลองร่ามะนา ซึ่งเป็นต้นเค้าของการเล่นลิเกของไทย กลุ่มซุฟีแพร่หลายในอาหรับ แอฟริกากลาง ตุรกี อัฟกานิสถาน และในไทยบางส่วน

กิจกรรม 4.1.1

หลักการสำคัญในศาสนาอิสลามมีอะไร และการเกิดนิกายต่างๆ ในศาสนาอิสลาม เกิดจากอะไร

แนวตอบกิจกรรม 4.1.1

หลักการสำคัญ มีหลักการศรัทธา 6 ประการ และหลักการปฏิบัติ 5 ประการ การเกิดนิกายต่างๆ เกิดจากความแตกแยกทางการเมือง การตีความคัมภีร์และความคิดของนักปราชญ์ในยุคต่างๆ

เรื่องที่ 4.1.2

การขยายอารยธรรมอิสลามและสงครามครูเสด

การขยายอารยธรรมอิสลามในดินแดนตะวันออกกลาง แอฟริกา และยุโรป

สมัยคอลีฟะฮ์อับบาสี อารยธรรมอิสลามได้ขยายไปในซีเรีย เอเชียกลาง และไบแซนไทน์ (โรมันตะวันออก) ซึ่งมีจักรพรรดิเฮราคลิอุส (Heraclius) ที่ตอนแรกเป็นมิตรที่ดีของมุสลิม แต่ต่อมาได้ร่วมกับชาวอาหรับในซีเรียต่อต้านมุสลิม กองทัพของมุสลิมจึงต้องไปปราบปรามจนได้เมืองดามัสกัสใน ค.ศ. 633 อารยธรรมอิสลามแผ่ไปในไบแซนไทน์ เปอร์เซีย (อิหร่าน) และอิรัก ประมาณ ค.ศ. 640 พวกอาหรับได้ขึ้นไปทางเหนือและสามารถครองเมืองเยรูซาเล็ม ดามัสกัส และครอบครองซีเรีย หลังจากนั้นอาหรับได้พิชิตอาณาจักรเปอร์เซียซึ่งอ่อนแอจากการต่อสู้กับอาณาจักรไบแซนไทน์มาเป็นเวลานาน การยึดครองไบแซนไทน์โดยอาหรับเป็นไปได้โดยง่าย เพราะประชาชนในไบแซนไทน์เบื่อหน่ายจากการถูกเก็บภาษีอย่างหนักของผู้ปกครองและมีการแตกแยกกันในเรื่องศาสนา ประชาชนในไบแซนไทน์ได้รับการปฏิบัติอย่างดีจากพวกมุสลิม ใน ค.ศ. 639 ทหารอาหรับจากปาเลสไตน์ได้ไปยึดอียิปต์ เหตุผลที่ยกไปยึดอียิปต์ เพราะอียิปต์เป็นจุดยุทธศาสตร์และมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้สามารถผลิตพืชผลได้มาก เมืองหลวงของอียิปต์ คือ อเล็กซานเดรีย ยังเป็นฐานทัพเรือของซีเรียและเปรียบเสมือนประตูเปิดออกไปสู่แอฟริกาเหนือ จนใน ค.ศ. 640 อียิปต์ทั้งหมดตกเป็นของมุสลิมในสมัยคอลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์

ผลที่ได้รับจากการพิชิตไบแซนไทน์ และเปอร์เซีย

การพิชิตเปอร์เซียและไบแซนไทน์มีผลต่อประวัติศาสตร์อิสลามเป็นอย่างมาก ชัยชนะของพวกมุสลิมที่มีต่อเปอร์เซีย คือ ชัยชนะของชนชาติเซเมติกที่มีต่อชาวอารยัน การที่ยึดครองอาณาจักรไบแซนไทน์ทำให้มุสลิมมีชายแดนเชื่อมถึงทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และทำให้มุสลิมเริ่มเห็นความสำคัญของกองทัพเรือจึงได้เริ่มการตั้งกองทัพเรือขึ้น หลังจากชนะเปอร์เซียรวมทั้งไบแซนไทน์แล้วอาณาจักรของมุสลิมแผ่ขยายกว้างขวาง มีดินแดนที่อุดมสมบูรณ์และสามารถทำการค้าในน่านน้ำทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและต่อมาได้ขยายอำนาจไปจนถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุในอินเดีย การติดต่อกับชาติที่กองทัพมุสลิมพิชิตได้ ทำให้อาหรับมุสลิมได้รับอารยธรรมและเรียนรู้เทคนิคทางทหาร เช่น เทคนิคการรบทางเรือ นอกจากนี้อารยธรรมไบแซนไทน์และอารยธรรมเปอร์เซียยังเป็นอาณาจักรที่มีอารยธรรมที่เจริญรุ่งเรืองมาก่อน ทำให้อาหรับมุสลิมได้สัมผัสกับวิถีชีวิตกับอารยธรรมเปอร์เซีย และอารยธรรมเฮลเลนิก มุสลิมอาหรับในสมัยต่อมามีบทบาทสำคัญในการแสวงหาความรู้และภูมิปัญญา มารยาท และระเบียบทางสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชนที่เจริญแล้ว

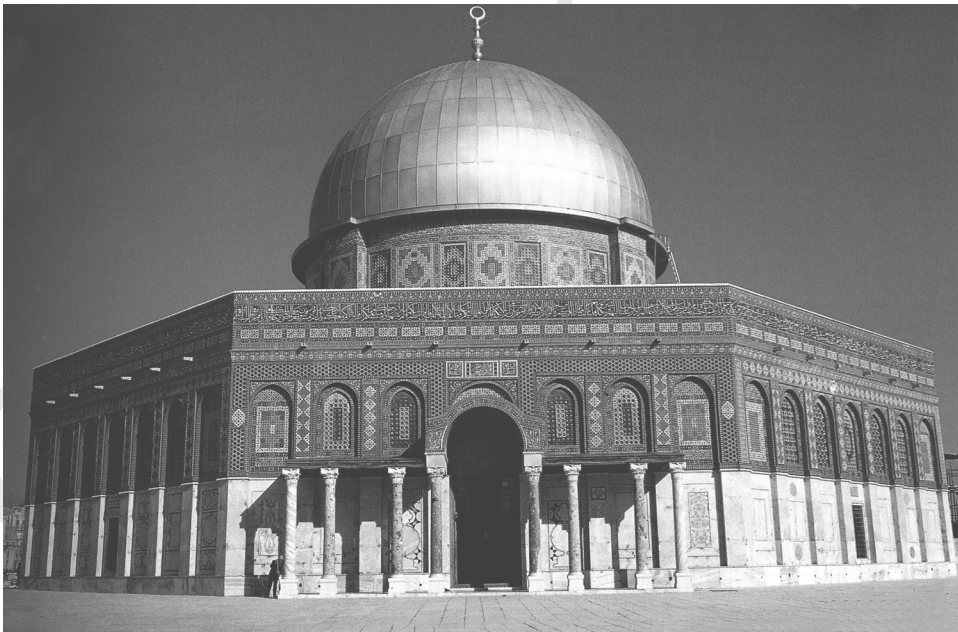
ในขณะเดียวกันผลเสียต่อสังคมอาหรับที่ได้จากการพิชิตไบแซนไทน์ และเปอร์เซีย คือ ได้มีการนำแบบอย่างชีวิตอันหรูหราฟุ้งเฟ้อแทรกซึมเข้ามาในสังคมมุสลิมมีผลให้วิถีชีวิตแบบเรียบง่ายของชาวอาหรับต้องเปลี่ยนแปลงไป

ราชวงศ์ต่างๆ กับการขยายอารยธรรมอิสลาม

ภายหลังศาสดาลิ้นไปแล้ว อารยธรรมอิสลามได้ขยายออกไปกว้างขวางและเกิดราชวงศ์ปกครอง คือ **ราชวงศ์อุมัยยะฮ์** (Umayyad ค.ศ. 661-ค.ศ. 750) ในสมัยคอลีฟะฮ์อุมร์ ผู้ปกครองคนที่ 2 ของอาณาจักรอิสลามโดยแต่งตั้งให้มุอาวียะฮ์ (Muaviyah) เป็นผู้ปกครองแคว้นดามัสกัสในซีเรีย แคว้นนี้ได้ถูกกองทัพทางเอเชียกลางคุกคามเลยไปจนถึงเกาะไซปรัสของกรีก ขณะเดียวกันได้ผนวกอัฟกานิสถาน เทอร์กิสถาน โคราซาน อาร์มาเนีย อาเซอร์ไบจาน และบริเวณเอเชียกลาง จึงกลายเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรอิสลาม

เมื่อคอลีฟะฮ์อุมร์ถูกฆาตกรรม และอาลีซึ่งเป็นผู้ปกครองต่อมาไม่สามารถหาคนผิวดำมาลงโทษได้ มุอาวียะฮ์ที่ดามัสกัสในซีเรีย จึงแยกตัวตั้งตนเป็นคอลีฟะฮ์และเป็นการกำเนิดรูปแบบในการปกครองแบบใหม่ คือ เป็นรัฐอิสลามที่ปกครองโดยการสืบสายโลหิตเป็นราชวงศ์แรก ราชวงศ์อุมัยยะฮ์มีผู้ปกครองสืบทอดกันมา 14 คน เป็นสมัยที่มีการขยายดินแดนกว้างขวางมาก สมัยมุอาวียะฮ์ ได้พิชิตแอฟริกาเหนือ โฉมตีพวกเบอร์เบอร์ (Berber) สะมาคาน (Samarkand) และเมืองอื่นๆ ในเอเชียกลาง ส่งทัพไปตีเมืองคอนสแตนติโนเปิล เมืองหลวงของไบแซนไทน์ แต่ไม่สำเร็จ

ในสมัยคอลีฟะฮ์อับดุลมาลิก ของราชวงศ์นี้ มีการสร้างมัสยิดที่งดงามที่ชื่อโดมออฟเดอะร็อก² (Dome of the Rock) ที่กรุงเยรูซาเล็ม ต่อมาสมัยคอลีฟะฮ์อะลีที่ 1 ได้ขยายอาณาเขตไปทั้งทางตะวันตกและทางตะวันออกได้เอเชียกลาง และแคว้นสินธุของอินเดีย ได้พิชิตเอเชียกลางใน ค.ศ. 714 บุกเทอร์กิสถานของจีน พิชิตแอฟริกาโดยมีชัยชนะต่อพวกเบอร์เบอร์ ขยายดินแดนไปจนถึงฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกใกล้สเปน แม่ทัพของราชวงศ์นี้นำทหารยึดป้อมยิบรอลตา และกรานาดา (Granada) เมืองคอร์โดวา (Cordova) และโตเลโด (Toledo) ต่อมายึดเมืองซาราโกสซา (Saragossa) เทอรากอนา (Tarragona) และบาร์เซโลนา (Barcelona) ได้ ใน ค.ศ. 719 แม่ทัพมุสลิมในสเปนได้ยกทัพเข้าไปในฝรั่งเศส เพื่อปราบกบฏทัพมุสลิมข้ามเทือกเขาไพเรนีส (Pyrenees) ไปยึดจังหวัดทางภาคใต้ของฝรั่งเศส เกิดการต่อสู้อย่างรุนแรงที่เมืองตูลุส (Toulouse) ซึ่งเป็นเมืองหลวงของแคว้นอควิตัน (Aquitaine) ใน ค.ศ. 735 แม่ทัพมุสลิมในสเปน ได้ยึดเมืองซาร์ดิเนีย (Sardinia) บุกซิซิลี (Sicily) และซีราคิวส์ (Syracuse) จนต้องยอมแพ้และจ่ายบรรณาการให้แก่พวกมุสลิม ต่อมากองทัพมุสลิมบุกเข้าไปทางเหนือและยึดได้ดินแดนไปจนถึงเมืองปอยเตียร์ (Poitiers) กองทัพฝรั่งเศสได้ยกมาปะทะกับกองทัพมุสลิมระหว่างเมืองตูร์ (Tours) กับปอยเตียร์ และมุสลิมเป็นฝ่ายแพ้ จะเห็นได้ว่าในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์นี้ อำนาจของพวกอาหรับได้แผ่ขยายไปในทิศตะวันตกจนถึงชายแดนของประเทศฝรั่งเศสและทางตะวันออกจนถึงแคว้นสินธุในอินเดีย



ภาพที่ 4.4 มัสยิดโดมออฟเชอริอก ที่กรุงเยรูซาเล็ม

การพิชิตดินแดนต่างๆ ในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ สรุปได้ ดังนี้

1. พิชิตดินแดนภาคตะวันออกแผ่ขยายออกไปจนถึงอัฟกานิสถานและบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุ* ในอินเดีย
2. เกาะต่างๆ ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน มอริเวียส์ จัดตั้งกองทัพเรือที่มีประสิทธิภาพและฝึกกองเรือรบ
3. พยายามพิชิตกรุงคอนสแตนติโนเปิลแต่ไม่สำเร็จ
4. พิชิตแอฟริกาตะวันตก โดยใช้เวลา 60 ปี จึงได้ดินแดนอย่างสมบูรณ์โดยเฉพาะชนเผ่าเบอร์เบอร์ มุสลิมได้แอลจีเรีย ตูนิเซียและโมร็อกโก
5. พิชิตดินแดนตุรกีตะวันตก ยึดเมืองบுகอรอ และทำสัญญาสงบศึกกับชาวเมือง
6. พิชิตดินแดนส่วนหนึ่งของจีน ค.ศ. 712 ได้เมืองกัชการ์ จกจักรพรรดิจีนยอมจ่ายค่าหัวประชาชนให้มุสลิม
7. พิชิตอินเดีย ค.ศ. 715 ได้ดินแดนตอนกลางของอินเดียภาคเหนือและดินแดนบางส่วนของสหภาพโซเวียตรัสเซีย
8. พิชิตสเปน (แอนด์าลูเซีย Andalusia) ค.ศ. 710-ค.ศ. 714 ไปจนถึงตอนใต้ของฝรั่งเศส และการที่มุสลิมปกครองดินแดนส่วนนี้เป็นเวลานานทำให้เกิดความก้าวหน้าทางด้านอารยธรรมที่เรียกว่า “อารยธรรมแอนด์าลูเซีย” หรืออารยธรรมมุสลิมในสเปนที่เรียกว่า มัวร์ (Moors) ดังที่มีนักประวัติศาสตร์ กล่าวว่า ชาวมัวร์ได้สร้างอาณาจักรคอร์โดวา ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ในสมัยกลางซึ่งยุโรปยังมีความมืดมนป่าเถื่อน อาณาจักรคอร์โดวาเปรียบเหมือนอารยธรรมท่ามกลางความมืดในยุคกลาง

* ปัจจุบันอยู่ในประเทศปากีสถาน

ในสมัยนี้มีชาวคริสต์เียนจากอาณาจักรไบแซนไทน์ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ได้ให้เข้ามารับราชการในตำแหน่งสูงแต่มีชาวอาหรับเป็นผู้ควบคุมอีกที และในสมัยราชวงศ์นี้ยังมีการจัดตั้งระบบไปรษณีย์ขึ้นโดยใช้คนขี่ม้าเร็วไปยังส่วนต่างๆ ของอาณาจักรและในราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้นำภาษาอาหรับเข้ามาใช้แทนภาษากรีกและเปอร์เซีย มีการนำเหรียญกษาปณ์ คือ เหรียญทองคำดิเนอร์และเหรียญเงินดิรฮัมถูกนำมาใช้เป็นครั้งแรกซึ่งสมัยก่อนพวกอาหรับใช้เหรียญของประเทศอื่นๆ การขยายดินแดนไปกว้างขวาง และมีการจัดระเบียบการปกครอง และสร้างสิ่งต่างๆ



ภาพที่ 4.5 เหรียญทองคำดิเนอร์

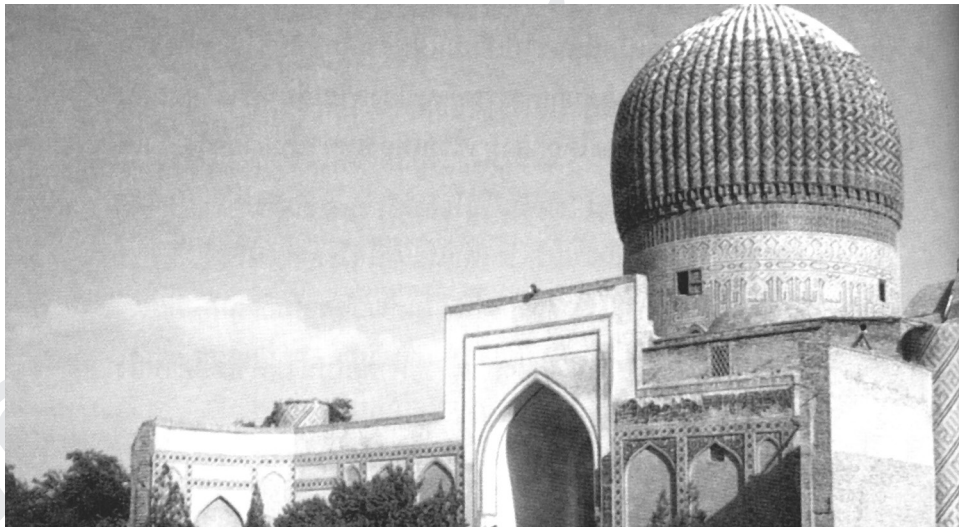
ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้เสื่อมลงในระยะหลังๆ เนื่องจากได้ละทิ้งกฎระเบียบของอิสลาม คัมภีร์อัลกุรอานมิได้ถูกนำมาใช้เป็นพื้นฐานของกฎหมาย คอลีฟะองค์ต่อๆ มามิได้ประพฤติตัวเป็นมุสลิมที่เคร่งครัดทางศาสนาเหมือนยุคก่อนๆ เช่น เริ่มสร้างพระราชวังที่หรูหราเพื่อใช้เป็นที่พักผ่อน มีการล่าสัตว์ ดื่มของมึนเมา เต้นรำ ท่ามกลางสตรีสวยงาม มีกวีและนักดนตรีในราชสำนักแบบฮารัม สถาปณาคมนครหลวงของชนชั้นปกครองในสมัยราชวงศ์นี้ ทำให้มุสลิมที่เคร่งครัด โดยเฉพาะพวกชีอะฮ์ คิดว่าผู้ปกครองมุสลิมละทิ้งศาสนา พวกยิวและคริสต์เียนที่อยู่ภายใต้การปกครองของพวกอาหรับเริ่มไม่พอใจ ทำให้มีพวกอาหรับกลุ่มหนึ่งชื่อว่า “อับบาซ (Abbas)” ซึ่งเรียกตัวเองว่า “อับบาซี” ที่ตั้งถิ่นฐานในเปอร์เซีย ได้เริ่มต่อต้านผู้ปกครอง และทำให้เกิดการสู้รบกันใน ค.ศ. 750 จนได้รับชัยชนะ อำนาจการปกครองของราชวงศ์อุมัยยะฮ์จึงสิ้นสุดลง

ราชวงศ์อับบาซียะฮ์ (Abbasid ค.ศ. 750-ค.ศ. 1258) ภายหลังโค่นล้มราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้แล้ว อับบาซีประกาศตนเป็นคอลีฟะ ในมัสยิดที่เมืองคูฟา ใน ค.ศ. 750 และได้ย้ายศูนย์กลางปกครองจากซีเรียมาอยู่ที่อิรัก คอลีฟะคนที่ 2 ของราชวงศ์อับบาซียะฮ์ คือ อับดุลอะซีซ อัลมันซูร (Abu Ja'far Al Mansur) ได้วางรากฐานการปกครอง และได้มาตั้งเมืองหลวงแห่งใหม่ คือ เมืองแบกแดด (Baghdad) ซึ่งอยู่ระหว่างคลองส่งน้ำของแม่น้ำไทกริสและแม่น้ำยูเฟรติส³ เป็นศูนย์กลางที่จะเดินทางไปค้าขายยังเมืองต่างๆ ตลอดจนถึงอินเดีย เริ่มก่อสร้างใน ค.ศ. 762 จุดศูนย์กลางเมือง คือ วังของคอลีฟะ ประชาชนทั่วไปของเมืองแบกแดดอาศัยอยู่นอกกำแพงเมือง เมืองนี้ไม่แข็งแรงเพราะสร้างจากอิฐที่ทำมาจากดินตากแห้ง จึงไม่มีความคงทน ต่อมาผู้ที่รุกรานในช่วงหลังได้ทำลายเมืองหลวงของราชวงศ์อับบาซียะฮ์ได้โดยง่าย และได้สร้างเมืองใหม่บนซากเมืองเดิม สิ่งก่อสร้างของราชวงศ์นี้ที่หลงเหลืออยู่คือ เมืองสะมารอ (Samarra) สร้างบนฝั่งแม่น้ำไทกริสห่างจากแบกแดดประมาณ 80 ไมล์ ที่เมืองนี้มีการสร้างมัสยิดที่ชื่อว่า “มัสยิดอันยิ่งใหญ่” (Great Mosque) ซึ่งมีหอคอยสูงที่มีบันไดวนไปจนถึงบนยอด



ภาพที่ 4.6 หอคอยที่มีมัสยิดที่เมืองสะมารอในอิรัก

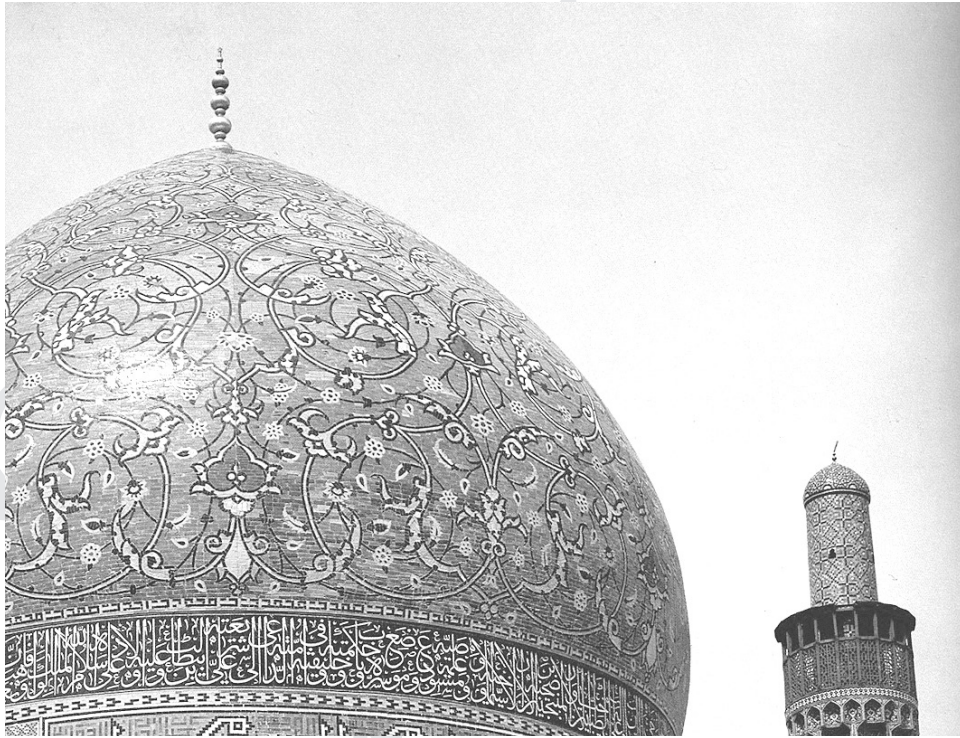
สมัยราชวงศ์อับบาสิยะส์ถือว่าเป็นยุคทองของอารยธรรมอิสลาม เพราะมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดทั้งทางการศึกษา การค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ การค้าขาย วรรณคดี ศิลปกรรม เป็นความเจริญทางด้านศิลปวิทยาการของอารยธรรมอิสลาม โดยเฉพาะสมัยคอลีฟะฮารูน (Harun) ผู้ได้รับสมญานามว่า อัลเราะชีด (Alrashud) หมายถึง “ผู้ได้รับทางนำที่ถูกต้อง” เมืองแบกแดดกลายเป็นศูนย์กลางการค้าของโลกในยุคนั้นทั้งนี้จะเห็นได้จาก มีสินค้าจากต่างแดนมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในเมืองนี้ อาทิ ผ้าไหม หมัก ขนนกยูงจากจีน อัญมณี เงิน ไม้เนื้อแข็งและสีย้อมผ้าจากอินเดีย ญีพชีและกระจกจากอียิปต์ ทาสและทองจากแอฟริกา หนังสือจากสเปนและหนังสือจากรัสเซีย เป็นต้น ในสมัยคอลีฟะฮารูนเมืองแบกแดดมีความเจริญอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากมีมัสยิด 100 กว่าแห่งและห้องอาบน้ำสาธารณะ 65,000 แห่ง ชีวิตความเป็นอยู่ของอาหรับแบบทะเลทรายเปลี่ยนมาเป็นมีความหรูหราฟุ่มเฟือย ซึ่งส่งผลให้ข้าราชการมั่งคั่งหาอำนาจทางการเมืองและการทหาร ในระยะหลังๆ ประมุขของอาณาจักรตกอยู่ใต้อิทธิพลของทหารรับจ้างชาวเปอร์เซียและชาวเตอร์ก กล่าวคือ กำลังสำคัญทางทหารที่สนับสนุนราชวงศ์นี้คือ พวกเปอร์เซีย ทอร์ก และทหารรับจ้างอื่นๆ การปกครองในสมัยราชวงศ์นี้ประสบปัญหาเนื่องจากประมุขมุ่งหมายแต่อำนาจทางทหารและอำนาจทางการเมือง ละเลยเรื่องทางศาสนา วิธีแก้ปัญหาราชวงศ์นี้คือ การแยกอำนาจทางศาสนาและอำนาจทางการเมืองให้แก่มุขมนตรีผู้เชี่ยวชาญในเรื่องบทบัญญัติของอิสลาม ซึ่งเรียกว่ากลุ่ม “อูละมา” (Ulama) ในสมัยราชวงศ์อับบาสิยะส์เป็นสมัยที่ความเจริญทางด้านศิลปะและวิทยาการของอิสลามเจริญก้าวหน้า มีการค้นคว้าศึกษาวิทยาการของกรีกและอินเดีย ในสมัยคอลีฟะฮารูนนี้ นับว่าเป็นยุคทองของอารยธรรมอิสลาม



ภาพที่ 4.7 ภาพคอลีฟะฮารูนอัลราชิดต้อนรับคณะทูตจากซาร์ลมาญ ค.ศ. 786

การสิ้นสุดของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ ตลอดระยะเวลา 500 กว่าปีที่ราชวงศ์นี้ปกครอง ในช่วงหลังมีการกบฏ มีการตั้งราชวงศ์ของมุสลิมในดินแดนต่างๆ อำนาจของคอลีฟะฮารูนอัลราชิดเสื่อมลง ใน ค.ศ. 1055 ซีเรียและเปอร์เซีย ได้ถูกพวกเซลจุค เทอร์ก (Seljuq Turks) ซึ่งเป็นคนเร่ร่อนจากเอเชียกลางทางเหนือและได้นำถือศาสนาอิสลามเข้ามาบูรณาการ ภายใต้การนำของโตกรุล เบ็ก (Tughrul Bey) ได้เข้ามาบูรณาการแบกแดด แต่มอบให้คอลีฟะฮปกครองต่อไป ภายใต้อิทธิพลของเตอร์ก และให้เรียกตำแหน่งผู้ปกครองใหม่ว่า สุลต่าน (Sultan) คอลีฟะฮอับบาสิยะฮ์ต้องอยู่ใต้อำนาจเตอร์กนานกว่า 200 ปี วัฒนธรรมอิสลามในระยะนี้จึงเป็นวัฒนธรรมที่ผสมผสานวัฒนธรรมของอาหรับ วัฒนธรรมเปอร์เซีย และวัฒนธรรมเตอร์ก นอกจากนี้พวกมุสลิมกลุ่มต่างๆ เริ่มแข่งขันกันกับราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ เช่น สเปนและอียิปต์ เป็นต้น

การสิ้นสุดของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1258 เพราะถูกพวกมองโกลภายใต้การนำของเจงกิสข่านจากเอเชียกลางเข้ารุกราน จนในที่สุดบุตรชายของเจงกิสข่านได้เข้ายึดกรุงแบกแดด มองโกลทำลายเมืองจนพินาศสังหารคอลีฟะและชาวเมืองจำนวนมาก ยุครุ่งเรืองของแบกแดดต้องสิ้นสุดลง ส่วนราชวงศ์พวกมัวร์ในสเปนนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา เกิดการจลาจลแก่งแย่งอำนาจกันประกอบกับฝ่ายคริสเตียนทางเหนือ ซึ่งมีกษัตริย์อัลฟองโซที่ 6 (Alfonso) เข้มแข็งขึ้นได้กรีธาทัพใหญ่เข้ายึดเมืองโทเลโดไปได้จากมุสลิม ต่อมาใน ค.ศ. 1369 มีมองโกลอีกกลุ่ม คือ ติมูร์หรือเตเมอร์เลน (Tamerlane) ได้เข้าทำลายเมืองต่างๆ และบุกเข้าไปในรัสเซีย อินเดีย และเปอร์เซียทำลายเมืองและฆ่าผู้คนจำนวนมาก ต่อมากลุ่มนี้ได้เปลี่ยนใจหันมาศรัทธาในศาสนาอิสลามและได้สร้างอาณาจักรใหม่ สร้างสิ่งก่อสร้างที่สวยงามในอาณาจักรเตอร์กิสถาน (Turkistan) มีเมืองหลวง คือ สะมาคาน มีมัสยิดหลังใหญ่ที่งดงามเพื่อครอบหลุมศพ คือ มัสยิด กูร์ เอมีร์ สร้างเสร็จใน ค.ศ. 1434



ภาพที่ 4.8 มัสยิดที่สร้างโดยเตเมอร์เลนที่สะมาคาน

สำหรับเปอร์เซียเมื่อ ค.ศ. 1502 มีการตั้งอาณาจักรใหม่ ภายใต้การนำของอิสมาอิล ซอฟาวิ ผู้ได้ประกาศตนเป็นชาห์ และปกครองดินแดน คือ อาณาจักรซอฟาวิ (Safavids) ซึ่งมีอายุยืนยาวนานจน ค.ศ. 1720 ราชวงศ์นี้เป็นมุสลิมชีอะฮ์ ทำให้ชีอะฮ์มีความเข้มแข็งอยู่ในดินแดนเปอร์เซีย เมืองหลวงของราชวงศ์นี้ตั้งอยู่ที่เมืองอิสฟาฮาน (Isfahan) ซึ่งมีมัสยิดที่ประดับโมเสกงดงามและสมัยราชวงศ์นี้ได้สร้างสรรค์ศิลปะทั้งงดงามในอารยธรรมอิสลามเช่นกัน



ภาพที่ 4.9 มัสยิดที่เมืองอิสฟาฮาน

การขยายอารยธรรมอิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ชาวอาหรับเคยเดินทางติดต่อค้าขายกับจีน โดยเส้นทางสายไหมมาตั้งแต่ก่อนสมัยศาสนาอิสลาม บรรดาลูกหลานของพ่อค้าอาหรับที่เดินทางตามเส้นทางนี้ได้อาศัยอยู่ในมณฑลต่างๆ ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ⁴ ต่อมาจักรพรรดิซุนจงของราชวงศ์ถังได้เปิดเส้นทางการค้าทางบกเพื่อป้องกันการรุกรานของอนารยชน พ่อค้าอาหรับจึงเปลี่ยนเส้นทางมาทางทะเล โดยลงเรือจากอ่าวเปอร์เซียผ่านมหาสมุทรอินเดียอ้อมแหลมมลายู และเดินทางต่อไปยังเมืองกวางตุ้ง โดยได้ตั้งถิ่นฐานและสร้างมัสยิดที่กวางตุ้งใน ค.ศ. 628 ในสมัยราชวงศ์หยวน การเดินทางระหว่างจีนและเอเชียกลางสะดวก มีชาวอาหรับ ชาวตุรกี ชาวเอเชียกลางเดินทางเข้ามาตั้งหลักแหล่งในจีนมากขึ้น ในคริสต์ศตวรรษที่ 13-14 ชาวอาหรับบางคนเข้ารับราชการในตำแหน่งสูงในราชสำนักของจีน นักวิชาการกล่าวว่า มุสลิมกลุ่มแรกได้เข้ามาจีนในสมัยราชวงศ์ถังมาจากอาณาจักรอันนัม (เวียดนามตอนกลาง) กัมพูชา และกวางตุ้ง คนต่างชาติเหล่านี้สักการะอัลเลาะห์ ในวิหารไม่มีรูปปั้น ไม่มีรูปเคารพหรือรูปภาพ ไม่ดื่มเหล้า เรียกคนกลุ่มนี้ว่า หุ้ยหุย⁵ หมายถึงผู้นับถือศาสนาอิสลาม

ด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีพ่อค้าจากอาหรับ เปอร์เซียและอินเดีย เข้ามาค้าขายติดต่อกับคนพื้นเมืองมานานก่อนกำเนิดศาสนาอิสลาม ต่อมาเมื่อนับถือศาสนาอิสลาม พ่อค้าเหล่านี้ก็เผยแพร่ศาสนาอิสลามด้วย นอกจากพ่อค้าแล้วยังมีนักเดินทางอาหรับที่ทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนาได้เข้ามาทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น นักเดินทางเผยแพร่ศาสนาอิสลาม ที่เดินทางจากทะเลอารเบียผ่านมหาสมุทรอินเดียและทะเลอันดามันตอนใต้ มาจนถึงปลายแหลมสุดทางตะวันตกเฉียงเหนือของเกาะสุมาตรา เมื่อมาร์โคโปโล ชาวเวนิส ได้เดินทางมาค้าขายในจีนและซากลับได้เล่นเรือผ่านทางแหลมมลายู เขาได้พบพ่อค้าอาหรับและได้จัดให้มีการสอนศาสนาที่เมืองเปอร์ลัก (Perlak) ซึ่งเป็นเมืองเล็กๆ ในสุมาตราตอนเหนือ และอยู่ใกล้กับเมืองสมุทร (Samudra) และเมืองปาไซ (Pasai) ดังจะเห็นได้จาก

หลักฐานเก่าแก่ คือ หินจารึกอักษรอาหรับที่หลุมศพของสุลต่าน มอลิก อัศ ซอและห์⁶ ซึ่งจารึกใน ค.ศ. 1297 และอีกคน คือ อิบนิ บัตตุตา (Ibn Battuta) ชาวโมร็อกโก เขาได้เดินทางไปจากแอฟริกาเหนือเพื่อไปเมืองจีนโดยผ่านเมืองสมุทร ในสุมาตรา 2 ครั้ง ใน ค.ศ. 1295 มีการตั้งรัฐอิสลามขนาดเล็กทางตอนเหนือของเกาะสุมาตรา คือ เมืองปาไซและเมืองอาเจ๊ะ ราชาชอและห์ (Solih) ได้เปลี่ยนมาเป็นสุลต่านชอและห์ พระองค์มีบทบาทในการเผยแพร่งศาสนาอิสลามในหมู่ประชาชนของพระองค์ และได้ส่งผู้เผยแพร่งไปในหมู่เกาะทางภาคตะวันออกของเกาะสุมาตราด้วย นอกจากนี้ กษัตริย์ของเกาะชวา (อาณาจักรมัชปาหิต) ได้อภิเษกสมรสกับราชธิดาของกษัตริย์เมืองปาไซซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม และธิดาอีกองค์ได้แต่งงานกับผู้เผยแพร่งศาสนาชาวอาหรับ และมีโอรสชื่อ ระเด่น เราะห์มัด (Raden Rahmat) ซึ่งศึกษาศาสนาอิสลามมาจากบิดาอย่างดีและถูกส่งไปเผยแพร่งศาสนาในอาณาจักรมัชปาหิตที่ชวา และเมืองจารลิก ซึ่งที่เมืองนี้มีผู้เผยแพร่งชาวอาหรับ ชื่อ ชัยค์ ญะนา ญะนาต อัลคุบรอ (Shiekhjana Al Kubra) ทั้งสองคนทำให้พลเมืองชวาทิ้งเกาะเปลี่ยนศาสนามานับถือศาสนาอิสลาม และต่อมาศาสนาอิสลามได้เผยแผ่ไปทั่วอินโดนีเซีย

ส่วนอาณาจักรจามปาซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของกัมพูชา* ศาสนาอิสลามเข้าไปในคริสต์ศตวรรษที่ 11 พบคำอ่านภาษาอาหรับในจารึกของชาวจามปา ซึ่งมีความหมายว่า อัลเลาะห์ผู้ยิ่งใหญ่ (อันลอฮ์อักบาร) คำกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าชาวจามปาส่วนหนึ่งนับถือศาสนาอิสลามมานานแล้ว ทั้งนี้เพราะชาวจามปาได้ติดต่อค้าขายกับพ่อค้าอิสลามโดยเฉพาะกับอิรัก อิหร่าน และโอมาน

ในคาบสมุทรมลายูศาสนาอิสลามจากเกาะสุมาตราเข้าไปในมะละกาประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 15 เมื่อกษัตริย์มะละกา คือ พระเจ้าปรมศวร (Paramesvara) ได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม มะละการุ่งเรืองจากการค้าและขณะเดียวกันมะละกาได้ติดต่อสัมพันธ์กับจีนในสมัยราชวงศ์หมิง หลานของพระองค์ คือ สุลต่านมุซอฟฟาร์ ชาห์ (ค.ศ. 1446-ค.ศ. 1459) แห่งเมืองปาเล็มบังทางตอนใต้ของสุมาตราได้สืบทอดจากกลุ่มมัชปาหิตมาที่เกาะตูมาลิก (สิงคโปร์) ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 และมาที่มะละกาใน ค.ศ. 1403-ค.ศ. 1424 และได้เผยแผ่ศาสนาอิสลามเข้ามาในดินแดนตอนในของแหลมมลายู

การเปลี่ยนศาสนาของดินแดนปัตตานีมีหลักฐาน คือ ตำนานเมืองปัตตานี อิกายัตปัตตานี เล่าเรื่องการรับนับถือศาสนาอิสลามของกษัตริย์เมืองปัตตานี สันนิษฐานว่าคงเข้ามาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 10-11 ** เช่นกัน และยังกล่าวถึงพลเมืองที่รับนับถือศาสนาอิสลาม คือ คนที่อยู่ในเมือง นอกจากนี้ยังระบุว่าในสมัยสุลต่านมุซอฟฟาร์ ชาห์ปกครองปัตตานีได้สร้างมัสยิด 2 หลัง คือ ในตัวเมืองหลังหนึ่งและที่ทำเรือหลังหนึ่ง จากประวัติศาสตร์การเข้ามาของอิสลามในดินแดนมลายู⁷ จะพบว่าในกลันตันมีนักเผยแผ่จากปัตตานีไปที่กลันตันครั้งแรกใน ค.ศ. 1150 ตรงกันข้ามมีศิลาจารึกเกี่ยวกับอิสลาม ใน ค.ศ. 1303 มะละกานั้นเพิ่งสร้างเมืองในราว ค.ศ. 1400 และรับอิสลามประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 15 ไทรบุรี อิสลามเข้าไปใน ค.ศ. 1501 สรุปได้ว่า อิสลามน่าจะเข้ามาในปัตตานีตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 11 ศาสนาอิสลามจากปัตตานีได้เผยแผ่มาที่สงขลา สตูล นครศรีธรรมราช จนถึงกรุงศรีอยุธยาและมีพ่อค้าทั้งอาหรับ อินเดีย และเปอร์เซีย เข้ามาค้าขายโดยเฉพาะพ่อค้าเปอร์เซียได้มาเป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่ คือ เจ้าพระยาบวรราชนายก (เจกอะหมัด) ซึ่งเป็นต้นตระกูลบุญนาคน

* ปัจจุบันอยู่ในดินแดนเวียดนาม อาณาจักรจามปา ปกครองดินแดนที่เป็นเวียดนามในปัจจุบันตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 1 จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 15 และต่อมาได้เสียดินแดนให้เวียดนามทีละแคว้น จนคริสต์ศตวรรษที่ 15 อำนาจกษัตริย์ตามสันตติวงศ์

** ดร.ฮัมกา เขียนในหนังสือ Sejarot Umat Islam ว่า อิสลาม เข้ามายังหมู่เกาะมลายู ราว ค.ศ. 675 โดยการนำของชาวอาหรับ จุดแรกที่พวกเขาเข้ามาคือ เกาะชวา

ในฟิลิปปินส์ พ่อค้าอาหรับเข้าไปเผยแพร่ศาสนาในตอนใต้ของเกาะมินดาเนาและเกาะซูลู พวกฟิลิปปินส์ที่นับถือศาสนาอิสลามถูกเรียกว่า พวกโมโร (Moro)* ในพม่า ศาสนาอิสลามเข้ามาทางอินเดีย ปากีสถานและบังกลาเทศ ชาวพม่าที่นับถือศาสนาอิสลาม เรียกว่า พวกโรฮิงยา (Rohinga)

จะเห็นได้ว่าอารยธรรมอิสลามซึ่งมีศาสนาอิสลามเป็นพื้นฐานได้แผ่ขยายไปอย่างกว้างขวางโดยการขยายอำนาจทางทหารในสมัยคอลีฟะฮ์ยุคแรก และสมัยต่อมาเป็นการขยายออกไปโดยกลุ่มพ่อค้าทั้งชาวอาหรับ อินเดีย และเปอร์เซียที่เดินทางไปค้าขาย เครื่องเทศ และสินค้ากับจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาวพื้นเมืองอาจจะเห็นการปฏิบัติตนของพ่อค้าและศรัทธาในความซื่อสัตย์ของบรรดาพ่อค้ามุสลิม ทำให้อารยธรรมอิสลามได้ขยายออกไปในคนกลุ่มต่างๆ ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สงครามครูเสด (The Crusads)

เป็นสงครามระหว่างคริสต์ศาสนิกชนในยุโรป และมุสลิมในเอเชียตะวันตก เพื่อเข้ายึดครองกรุงเยรูซาเล็ม เกิดขึ้นระหว่าง ค.ศ. 1095-ค.ศ. 1292 รบกัน 10 ครั้ง สงครามครูเสดมีความหมาย 2 นัย คือ

1. หมายถึงกองทหารที่จัดตั้งโดยพวกคริสเตียนโรมันคาทอลิกของยุโรปตะวันตกในการต่อต้านอำนาจมุสลิม ซึ่งเริ่มทำสงครามตั้งแต่ ค.ศ. 1095 จนถึง ค.ศ. 1292 มีการรบเกิดขึ้น 10 ครั้ง ในระยะเวลามากกว่า 197 ปี ทหารยุโรปจะติดกางเขนหรือผ้ามีรูปกางเขนไว้ที่หน้าอก หรือที่อื่นๆ ให้รู้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของคริสเตียน คำว่า ครูเสด มาจากคำว่า การเข่น หรือ Cross หมายถึง สงครามที่พวกคริสเตียน ต่อต้านพวกนอกศาสนา

2. คำว่า “ครูเสด” หมายถึง สงครามศาสนาที่พวกคริสเตียนกระทำต่อฝ่ายมุสลิม สาเหตุของสงครามครูเสดนี้ มีสาเหตุสำคัญพอสรุปได้ 3 ประการ คือ



ภาพที่ 4.10 สงครามครูเสด

* เป็นคำที่สเปนใช้เรียกชาวมุสลิมฟิลิปปินส์ เป็นครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เรียกด้วยความโกรธและเกลียดชัง เพราะพวกมัวร์ได้รบชนะและเคยปกครองสเปนอยู่นาน 800 ปี สเปนจึงแค้นเรียกมุสลิมในฟิลิปปินส์ว่า โมโร คล้ายคำว่า มัวร์ ในภายหลัง คำว่า โมโร ใช้เรียกชาวมุสลิมฟิลิปปินส์ด้วยความรู้สึกถูกดูถูกเหยียดหยามว่าเป็นคนโง่ ทหรศ ก้าวร้าว และเป็นโจรสลัด

2.1 ด้านศาสนา เมื่อเตอร์กห้ามไม่ให้ชาวคริสเตียนเข้าไปจาริกแสวงบุญในดินแดนปาเลสไตน์ และเตอร์กุกรานกรุงคอนสแตนติโนเปิล จักรพรรดิอเล็กซิอุสที่ 1 (Alexius I) ได้ขอความช่วยเหลือจากสันตะปาปาที่กรุงโรม พวกคริสเตียนในยุโรปมีความศรัทธาว่า ถิ่นกำเนิดที่แท้จริงของศาสนาอยู่ในดินแดนตะวันออก และได้แพร่ความคิดนี้จากโบสถ์สู่สังคม ดังนั้น จากการขอร้องของจักรพรรดิอเล็กซิอุสที่ 1 สันตะปาปาเออร์บันที่ 2 (Pope Urban II) จึงเห็นว่าเป็นโอกาสดีที่จะได้ครอบงำนิกายกรีกออร์ทอดอกซ์ซึ่งทั้งสองนิกายไม่ลงรอยกันอยู่แล้ว

2.2 ด้านการค้า การค้าบริเวณชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนด้านตะวันออกและทางทิศใต้ของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน มีความสำคัญมากเนื่องจากเป็นทางผ่านของสินค้าจากเอเชียไปยังยุโรป พ่อค้ายุโรปได้ทุ่มเทพยายามและอาวุธเพื่อกระตุ้นให้ทำสงครามครูเสดขึ้น เนื่องจากพ่อค้าต้องการครอบครองท่าเรือบริเวณชายฝั่งตะวันออก และด้านใต้ของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เพื่อผูกขาดการรับส่งสินค้าจากดินแดนตะวันออก

2.3 ระบบฟิวดัล บรรดาเจ้าชายที่ได้รับมอบที่ดินมีความปรารถนาจะได้ที่ดินเพิ่ม มีการแก่งแย่งที่ดินกัน สงครามครูเสดทำให้ความไฝฝืนของบรรดาเจ้าชาย คือ ต้องการได้ที่ดินในโลกตะวันออกที่อุดมสมบูรณ์และปลอดภัยมากกว่าดินแดนในยุโรป นอกจากนี้ กฎหมายยุโรปของระบบฟิวดัลที่ระบุให้บุตรชายคนโตของตระกูลมีสิทธิรับมรดกคนเดียว ทำให้บุตรชายคนอื่นๆ ต้องออกเดินทางไปสงครามเพื่อแสวงโชค เพื่อครอบครองที่ดินใหม่ๆ และการบ่งแย่งชิงที่ดินในยุโรปที่เกิดขึ้นตลอดเวลาทำให้เกิดความอดอยาก ผู้อดอยากจึงปรารถนาจะไปอยู่ในดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ในด้านตะวันออก

ผลของสงครามครูเสด

การทำสงครามครูเสดทำให้โครงสร้างสังคมในยุโรปเปลี่ยนแปลงไป ดังมีผลโดยสรุป คือ

1. อารยธรรมตะวันตกของยุโรป มีโอกาสติดต่อกับมุสลิมทางตะวันออกได้ความรู้ ความคิด และการดำรงชีวิตแบบมุสลิม เช่น การใช้เครื่องเทศ การใช้เข็มทิศในการเดินเรือ การสร้างโรงสีลม การตกแต่งแบบมุสลิมโดยใช้พรม เครื่องโลหะ และกระเบื้องเคลือบ ได้ลิ้มรสผลไม้ชนิดใหม่ๆ เช่น ผลแอปริคอต มะเดื่อ น้ำตาลและมะนาว ได้รู้จักใช้ผ้าฝ้ายและผ้าไหมทำเสื้อผ้าแทนการใช้หนังสัตว์ รู้จักวิธีการทำสบู่ และวิธีการรักษาพยาบาล เรียนรู้การใช้เสาและคานารูปโค้งแบกน้ำหนักสิ่งก่อสร้าง เรียนรู้การป้องกันปราสาท โดยการใช้หอคอยทรงกลมและช่องทางเดินบนกำแพง ที่ทหารสามารถยิงธนูผู้ที่บุกมาโจมตีได้ ฝ่ายมุสลิมก็ได้รับความรู้จากฝ่ายคริสเตียน เช่น เรื่องการตั้งตัวในการศึกหาความรู้ด้านศาสตราวุธและการสำรวจดินแดน

2. เมืองต่างๆ ของอิตาลี เติบโตจากการขยายการค้ากับมุสลิมซึ่งได้ผลกำไรอย่างมาก ทำให้เมืองมีความเจริญเกิดการเทคนิคใหม่ๆ เช่น การต่อเรือ กิจการธนาคารสินค้าใหม่ๆ เช่น ผ้าแพรไหม เครื่องเทศ จากแดนตะวันออกเข้าไปสู่ยุโรปตามเมืองท่าในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน

3. บรรดาขุนนาง อัศวิน ที่ไปรบแล้วไม่ได้กลับมา ที่ดินและทรัพย์สินของพวกเขาตกเป็นของกษัตริย์ ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของกษัตริย์มั่นคงขึ้น

4. ส่งเสริมอำนาจทางการเมืองและการทหารของกษัตริย์ให้มั่นคงแม้ว่าสันตะปาปาจะเป็นคนประกาศเรียกร้องให้ไปรบ แต่ผู้นำทัพไปทำสงครามคือ กษัตริย์และขุนนาง ทำให้อำนาจทางฝ่ายอาณาจักรเพิ่มมากขึ้นและทำให้เกิดการแยกอำนาจออกจากศาสนจักรในระยะหลัง

5. การเผยแผ่คริสต์ศาสนา มีบาทหลวงโรมันคาทอลิกได้ติดตามพ่อค้าออกไปเผยแผ่ศาสนาในดินแดนตะวันออกไกล

6. เกิดพัฒนาการการเขียนหนังสือประวัติศาสตร์และวรรณคดี ที่บันทึกเรื่องราวของการรบครูเสดทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง ในภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมัน โดยเรียกมุสลิมว่า ซาระเซ็น* (Saracen) และทางฝ่ายมุสลิม ก็มีการเขียนเรื่องราวการรบครูเสดเช่นเดียวกัน

แรงกระตุ้นที่ทำให้ชาวยุโรปไปรบในสงครามครูเสด คือ ความเชื่อทางศาสนาที่จะปกป้องกรุงเยรูซาเล็มอันศักดิ์สิทธิ์ แต่การดำเนินการรบแต่ละครั้งจะเห็นความไม่สามัคคี ความขัดแย้ง ความโลภทางวัตถุอยากได้ทรัพย์สินและที่ดิน ทำให้ต้องเกิดโศกนาฏกรรม เช่น สงครามครูเสด สงครามครูเสดจึงเป็นโศกนาฏกรรมครั้งยิ่งใหญ่ ไม่เฉพาะสำหรับชาวยุโรปและชาวมุสลิมเท่านั้น แต่สำหรับมนุษยชาติทั้งมวล⁸

กิจกรรม 4.1.2

สงครามครูเสดเกิดจากปัจจัยอะไร

แนวตอบกิจกรรม 4.1.2

1. การปกป้องและปลดปล่อยกรุงเยรูซาเล็มที่อยู่ในอำนาจของอาณาจักรออตโตมันเตอร์กของชาวคริสเตียนโรมันคาทอลิกในยุโรป
2. พ่อค้ายุโรปต้องการครอบครองท่าเรือขายฝั่งทางตะวันออก และทางใต้ของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน
3. ระบบฟิวดัล ทำให้ผู้ไม่มีที่ดินต้องการไปแสวงหาที่ดินในดินแดนเอเชีย

เรื่องที่ 4.1.3

มรดกรอารยธรรมอิสลาม

ความเจริญด้านการศึกษา

ศาสตราจารย์มัตแนห์เรื่องความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ดังจะเห็นจากหะดิษของท่านหลายครั้ง เช่น “จงแสวงหาความรู้ แม้จะต้องไปไกลถึงเมืองจีน” หรือ “หมึกของนักปราชญ์นั้นสำคัญกว่าเลือดของผู้พลีชีวิตเพื่อศาสนา” ดังนั้นในสมัยคอลีฟะได้ดำเนินตามศาสนาและขยายการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวาง โดยมีการเพิ่มวิชาที่ยอมรับกันไม่กวีวิชา เช่น วิชาการศึกษาความหมายของกุรอาน วิชาวัจนะของศาสนา วิชากฎหมาย และศึกษาการวินิจฉัยอาหรับสมัยก่อนอิสลาม การศึกษาในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์มีวิชาเพิ่มอีกหลายวิชา เช่น ไวยากรณ์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ

ศูนย์กลางการศึกษาของวัฒนธรรมอาหรับอยู่ที่เมืองบะดะเราะฮ์ (Badirah) ไกลันครัมกะฮ์ คอลีฟะหลายคนอุปถัมภ์การตั้งโรงเรียน ในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ เมืองบัสรา (Busrah) และเมืองคูฟา (Kufah) ปัจจุบันอยู่ในอิรัก เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมการศึกษา ประชาชนในเมืองบัสรา เช่น คอลิล บิน อะหมัด (Khalil bin Ahmad) เป็น

* ซึ่งหมายถึง มุสลิมจากตอนเหนือของทวีปแอฟริกา และบางครั้งหมายถึงมุสลิมโดยรวม

คนแรกที่รวบรวมพจนานุกรมภาษาอาหรับและในสมัยนี้เองมีการรวบรวมคัมภีร์คำกล่าวของศาสนา ซึ่งมีนักรวบรวมหะดิษที่มีชื่อหลายคนเกิดขึ้น ขณะเดียวกันมีผู้ต้องการรู้ประวัติของศาสนา เป็นสาเหตุนำไปสู่วิชาประวัติศาสตร์ มีนักประวัติศาสตร์และนักเล่าเรื่องราวที่มีชื่อหลายคน

นอกจากนี้ความรู้ด้านปรัชญาและวิทยาศาสตร์ ก็เป็นที่สนใจของมุสลิม เช่น สมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ คอลิด บิน ยะซีด (Khalid bin Yazid) ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ด้านเคมีและการแพทย์อย่างกว้างขวาง เขาเป็นคนแรกที่แปลวิทยาศาสตร์ของกรีกมาเป็นภาษาอาหรับ คอลิฟะฮ์อุมัรที่ 2 ทรงอุปถัมภ์นักวิชาการและได้ให้ย้ายโรงเรียนการแพทย์จากเมืองอเล็กซานเดรียปัจจุบันอยู่ในอียิปต์ มาอยู่ที่เมืองแอนติออก (Antioch) และให้มีการแปลผลงานของนักวิชาการกรีกออกมาเป็นภาษาอาหรับมากมาย อิมามยะฟัรได้มีการสร้างโรงเรียนสอนปรัชญาขึ้น สมัยอับบาสิยะฮ์นี้มีความก้าวหน้าด้านสติปัญญา ซึ่งมีได้จำกัดอยู่ในเรื่องศาสนาเพียงสาขาเดียว แต่ขยายไปในทุกสาขาในเรื่องวัฒนธรรม คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ การแพทย์ และปรัชญา ตั้งแต่ คอลิฟะฮ์ฮารูน และคอลิฟะฮ์มะมูน ได้สร้างโรงเรียนและวิทยาลัยของราชการให้คนทุกเชื้อชาติและศาสนาเข้ามาศึกษา

สมัยคอลิฟะฮ์มะมูน เป็นสมัยที่รุ่งเรืองที่สุดในด้านสติปัญญา นับเป็นยุคทองทางด้านอารยธรรม ทรงฟื้นฟูการศึกษาทั้งของโลกตะวันออกและตะวันตก ราชสำนักเปิดรับนักวิทยาศาสตร์ อักษรศาสตร์ กวี แพทย์ และนักปรัชญาจากที่ต่างๆ นอกจากนี้ยังสนใจประวัติศาสตร์และการรวบรวมหะดิษของศาสนา คอลิฟะฮ์มานซูร์เป็นคนแรกที่ให้แปลหนังสือต่างชาติเป็นภาษาอาหรับโดยมีการตั้งโรงเรียนระดับสูง เป็นศูนย์กลางการแปลตำราต่างชาติมาเป็นภาษาอาหรับที่กรุงแบกแดด คือ **บัยตุลฮิกมัต** (Bait-al-Hikmat) หรือ**ดาร์ุล ฮุกมา** (Darul Hukama, House of Wisdom) เป็นสถาบันวิทยปัญญาซึ่งเป็นเหมือนราชบัณฑิตยสถาน เป็นศูนย์รวมการแปล ปรัชญา คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ของกรีกและอินเดียมาเป็นภาษาอาหรับ คอสตา (Costa) ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้แปลภาษากรีกและซีเรีย ยะฮยา บิน ฮารูน (Yahya bin Harun) เป็นผู้แปลภาษาเปอร์เซีย และทุบันเป็นผู้แปลภาษาสันสกฤตให้เป็นภาษาอาหรับ คอลิฟะฮ์มานซูร์ทรงแปลทิโตนีของอินเดียและสิทันทะ (ตำราดาราศาสตร์ของอินเดีย) อัลมาเจสต์ ของปีโตเลมี และผลงานของกรีกอีกมากมาย นักแปลที่สำคัญของสถาบันการแปลนี้คือ ฮูมัยอัน อิบน์ อิสฮาก (Humayan Ibn Ishaq ค.ศ. 809-ค.ศ. 875) เขาได้แปลตำรากรีกเป็นภาษาซีเรีย 1 เรื่องและภาษาอาหรับ 39 เรื่อง เช่น แปลหนังสือชื่อ มิสซีฟ (Missive) ของ กาเลน หนังสือฟิสิกส์และแมกนา โมรอลีย (Physics and Magna Moralia) ของอริสโตเติล หนังสือชื่อ รีฟลับลิค (Republic) และหนังสือชื่อ ลอ แอนด์ ไทมาคัส (Law and Timacus) ของเพลโต เป็นต้น

การศึกษาในสมัยราชวงศ์อับบาสิยะฮ์มีหลายระดับ ในกรุงแบกแดดมีมัสยิดจำนวนมาก แต่ละแห่งจะมีโรงเรียนประถมศึกษาที่เรียกว่า “มักตบ” (Maktab) ส่วนนักศึกษาที่เป็นผู้ใหญ่ศึกษาในชั้นสูง สมัยคอลิฟะฮ์ฮารูน ทรงขอให้จักรพรรดิไบแซนไทน์ส่งนักปราชญ์ชื่อ ลีโอมายังกรุงแบกแดดโดยแลกกับทองคำหนัก 5 ตัน การส่งเสริมการแปลและการส่งเสริมการศึกษาทำให้โลกมุสลิมมีนักวิชาการและตำรามากมายหลายด้านและเป็นแหล่งวิทยปัญญาที่รวบรวมไว้ ซึ่งยุโรปสมัยใหม่ก็ได้ประโยชน์จากความรู้เหล่านี้

ขณะเดียวกันยังมีห้องสมุดที่รวบรวมอัลกุรอานและหะดิษของศาสดาอยู่ในมัสยิด มีห้องสมุดที่มีหนังสือมากมายจนกลายเป็นมหาวิทยาลัย เช่น มัสยิดอัลอัซฮัรที่กรุงไคโร สร้างเมื่อ ค.ศ. 978 มีห้องสมุดที่มีตำรามากมายและเปิดสอนโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน จนได้ก่อตั้งเป็นมหาวิทยาลัยอัลอัซฮัร (Al Azhar University) ที่เก่าแก่มากจนปัจจุบัน สมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ คอลิด บิน ยะซีด (Khalid bin Yazid) ซึ่งเป็นนักวิทยาศาสตร์ได้รวบรวมหนังสือตั้งเป็นห้องสมุด

การศึกษาระดับอุดมศึกษา ในสมัยราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ มีการตั้งมหาวิทยาลัยเอกชนแห่งแรก คือ มหาวิทยาลัยนิซามียะฮ์ (Nizamiyah University)⁹ ที่เมืองเนซซาปูร์ (Neshapur) ตั้งโดยขุนนางที่มีตำแหน่งที่ปรึกษาคอลิฟะฮ์ชื่อ นิชอมอัลมุลก์ (Nizom-al-Mulk) ตั้งใน ค.ศ. 1066 เป็นสถาบันที่สอนด้านศาสนาและวิชาการอื่นๆ และเขาได้จัด

ตั้งมหาวิทยาลัยแบบนี้ที่เมืองแบกแดด และเมืองโคราชาน คอลีฟะอัลมุตตาซีร์ (Al Mustansir) ตั้งมหาวิทยาลัย มุสตันซารียะฮ์ (Mustansariya Universtiy) ที่แบกแดดใน ค.ศ. 1234 ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยใหญ่ ตามแบบเดียวกับ มหาวิทยาลัยนิซามียะฮ์ และมีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาแบบนี้ทั่วไปในดินแดนตะวันออกกลาง

ในอียิปต์ ราชวงศ์อัยยูบี คอลีฟะฮอลาฮุดดิน ได้อุปถัมภ์การศึกษาและได้จัดตั้งสถาบันระดับมหาวิทยาลัย ในเมืองอาเล็กซานเดรีย ไคโร เยรูซาเล็มและดามัสกัส

ในสเปนซึ่งพวกอาหรับ เรียกว่า แอนดาลูเซีย (Andalusia) เป็นดินแดนที่ส่งเสริมการเรียนระดับสูงและมี นักวิชาการหลายคน เช่น ในเมืองคอร์โดวามีโรงเรียนเปิดสอนโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน 27 โรง และได้พัฒนาจนกลายเป็นมหาวิทยาลัยคอร์โดวา ซึ่งตั้งโดยคอลีฟะอับดุลเราะห์มานที่ 3 (Abdur Rohman III) ในมัสยิดหลวงของเมือง ตามแบบอย่างมหาวิทยาลัยอัลอัซฮัรที่กรุงไคโร และมหาวิทยาลัยนิซามียะฮ์ที่กรุงแบกแดด และมหาวิทยาลัยนี้ได้ สร้างนักวิชาการและเชื้อเชิญนักวิชาการมุสลิมจากที่อื่นๆ มาสอน นอกจากเมืองคอร์โดวาลแล้วมหาวิทยาลัยที่สอน นักศึกษาในระดับสูงยังมีอยู่ตามเมืองใหญ่อื่นๆ ของอาณาจักรมุสลิมมัวร์ เช่น ที่กรานาดา (Granada) เซวิล (Seville) มาลากา (Malaga) และโทเลโด (Taledo) เป็นต้น นอกจากนี้การจัดตั้งโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยในตุรกี และดินแดนภายใต้การปกครอง เช่น เดียวกันในโมร็อกโก มีการตั้งโรงเรียนทหารเป็นครั้งแรกและในตุรกี มีโรงเรียน อบรมทหารราบที่มีชื่อเสียงเช่นเดียวกัน



ภาพที่ 4.11 โรงเรียนในมัสยิด เมืองแบกแดด

ปรัชญาทางด้านสังคมศาสตร์ นักปรัชญามุสลิมมีอยู่ด้วยกันหลายคน แต่คนหนึ่งที่เป็นผู้ค้นคว้า “ศาสตร์ที่ว่าด้วยสังคมมนุษย์” และเป็นผู้มีอิทธิพลต่อนักปรัชญายุโรปในยุคหลังอย่างมาก คือ อิบนิ คอลดูน หรือคาลดูน (Ibn Khaldun) (ค.ศ. 1332-ค.ศ. 1406) สนใจปรัชญาและประวัติศาสตร์ผลงานที่สำคัญ คือ มุกออดิมะฮ์ (Mugaddimah) งานของิบนิ คอลดูนกลายเป็นหลักการพื้นฐานสำหรับนักปราชญ์ในยุโรปในยุคหลัง อิบนิ คอลดูน ถือว่า วัฒนธรรมเป็นสมบัติของมนุษย์ และเป็นสาระสำคัญของสังคมมนุษย์ ลักษณะเด่นของมนุษย์ คือ อำนาจของสติปัญญา และการทำงานของจิตใจที่สามารถสะท้อนภาพความคิดออกมาจากสิ่งที่มนุษย์ได้รับรู้จากอำนาจของสติปัญญานำไปสู่ความเข้าใจ¹⁰

ิบนิ คอลดูน อธิบายการเกิดรัฐว่าผ่านลำดับ ขั้นตอน 5 ขั้นตอนด้วยกัน คือ ขั้นแรกประชาชนรวมกลุ่มกันตามแบบชีวิตชนบท เมื่อเปลี่ยนวิธีการผลิตรวมการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดการขยายตัวเป็นความรู้สึกลักษณะเมือง ขั้น 2 เป็นชีวิตที่สมบูรณ์เป็นการสร้างความเข้มแข็งในอำนาจของผู้ปกครองและค่อยๆ ก่อตัวเป็นวัฒนธรรมเมือง ขั้นที่ 3 มีการวางระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมาย ความโลภที่อยากได้อำนาจสูงสุดของผู้ปกครอง การเติบโตของมนุษย์จะก่อเป็นรัฐ ความเติบโตของรัฐไปสู่ขั้นที่สมบูรณ์ที่ยังสร้างความพอใจให้ประชาชนในเรื่องอุปโภคบริโภคที่พุ่มเพอญ ขั้นที่ 4 ความมีอารยธรรมควบคู่กับความพุ่มเพอญจนกลายเป็นนิสัยของประชาชนนำไปสู่ความทุจริต และขั้นสุดท้ายของรัฐคือความเสื่อมของรัฐบาล อิบนิ คอลดูน สังเกตว่าทำไมความมั่งคั่งของภูมิภาคแถบแอฟริกาเหนือจึงแข่งขันสู้ทางยุโรปและทางตะวันออกไม่ได้ เพราะภูมิภาคเหล่านี้เคยชินกับการตั้งถิ่นฐานและมีชีวิตแบบเมืองมานานโดยไม่ถูกรบกวนหรือทำลายจากพวกเผ่าเร่ร่อน อิบนิ คอลดูนได้ตั้งศาสตร์แขนงใหม่โดยให้ชื่อว่า “ศาสตร์ที่ว่าด้วยสังคมมนุษย์” หรือ “ศาสตร์ที่ว่าด้วยวัฒนธรรม” เป็นศาสตร์แขนงใหม่ที่เกิดขึ้น มีวัตถุประสงค์พิเศษคือการเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ ศาสตร์แขนงนี้ได้รับการตีความแตกต่างกัน เช่น เรียกว่า อารยธรรมแห่งมนุษยชาติ ซึ่งมีความหมายกว้างรวมถึงชุมชน สังคม และวัฒนธรรมในสังคมนั้นๆ และบางท่านเรียกว่า ศาสตร์ที่ว่าด้วยวัฒนธรรม¹¹ คอลดูนมีใช้นักประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ในยุคกลางเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อนักปรัชญายุโรปในยุคสมัยใหม่อีกหลายคน อาทิ แมคเคย์เวลลี โบแดง (Bodin) วิโก (Vico) คอมเต้ (Comte) และกูโน (Cournot)¹²

การเขียนประวัติศาสตร์ ผู้ที่สนใจภูมิศาสตร์จะเขียนหนังสือประวัติศาสตร์ควบคู่ไปด้วย การสนใจประวัติศาสตร์ เริ่มจากการศึกษาคัมภีร์อัลกุรอาน ซึ่งกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติในยุคต่างๆ ไว้ และการอยากรู้ประวัติศาสตร์และจริยวัตรของศาสดาทั้งหลาย ที่มีชื่อในคัมภีร์อัลกุรอานหรือการเดินทางท่องเที่ยวไปค้าขายในดินแดนที่มีสภาพภูมิศาสตร์และความเป็นอยู่ของประชาชนที่มีวิถีชีวิตแตกต่างจากอาหรับ ทำให้มีนักประวัติศาสตร์เกิดขึ้นหลายคน เช่น อบู สะฮ์นะลีย์ อัลมัสอูดี (Abul Hasan Ali al Masudi ค.ศ. 912-957) เขาได้ชื่อว่าเป็นเฮโรโดตัสและพลินีของโลกอาหรับโดยการเขียนประวัติศาสตร์อย่างวิเคราะห์ (Critical study) และเขียนงานจากการเดินทางท่องเที่ยวไปในโลกอิสลาม เขาเขียนหนังสือ 30 เล่ม ชื่อว่า มูรูก อัล ดาฮาบ วา มาดินัล จาวาฮिर (Muruj al Dhuhab wa Madinal Jawahir หรือ Meadows of Gold and Mines of gems) ซึ่งเป็นเสมือนสารานุกรมภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ เขาได้อธิบายการเกิดแผ่นดินไหวและการสร้างโรงสिलมด้วย ซึ่งคุณลักษณะที่อยากหรืออยากเห็น การใช้หลักเหตุผลในการวิเคราะห์ทำให้งานเขียนของเขาก้าวหน้าและเป็นแบบอย่างทางวิธีการเขียนประวัติศาสตร์ของมุสลิมให้แก่ประวัติศาสตร์ของเปอร์เซีย โรมัน และยิว¹³

ความเจริญด้านวิทยาศาสตร์และการแพทย์

อารยธรรมกรีกใช้วิธีสังเกตและการทดลอง เป็นกิจกรรมเบื้องต้นของความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์มาแล้วในยุคโบราณ ชาวอาหรับได้รับอิทธิพลบางส่วนมาจากอารยธรรมกรีก และใช้วิธีการทดลองค้นคว้าโดยตรงมาผสมผสานกับอารยธรรมของชนชาติอื่นๆ ที่อาณาจักรอิสลามได้ขยายไปปกครอง เช่น ไบแซนไทน์ อียิปต์ เปอร์เซีย

อินเดีย และจากการคิดค้นของนักปราชญ์ชาวอาหรับเองทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทางวิทยาศาสตร์ในโลกมุสลิมในยุคกลางดังจะกล่าวถึง แต่ละด้านดังต่อไปนี้

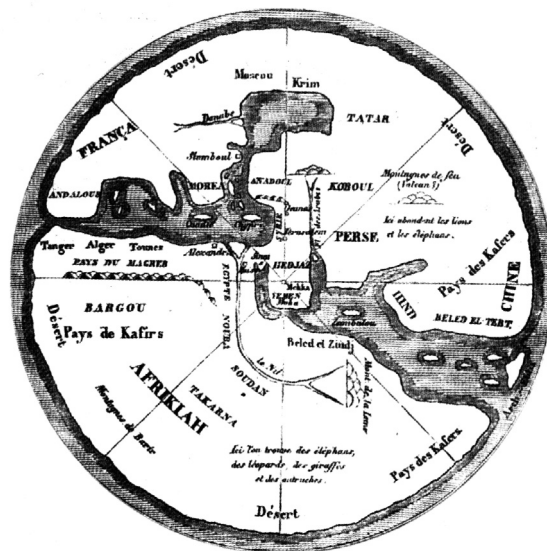
ดาราศาสตร์

ดาราศาสตร์เป็นวิชาการที่ชาวอาหรับเป็นผู้วางหลักริเริ่มขึ้นอย่างจริงจังในสมัยราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ เมื่อมีการตั้งสถาบันการแปลโดยอาศัย ตำรา “สิทธันตะ” (Sidhanta) ของปราชญ์อินเดียที่เขียนเป็นภาษาสันสกฤต ซึ่งมีอิบนิ อิบรอฮีม อัลฟาซารี แปลเป็นภาษาอาหรับและแปลเป็นภาษาเปอร์เซีย โดยอบู มูซา ควาริซมี (Abu Musa Khwarizmi) ซึ่งค้นคว้าเพิ่มเติมจากตำราของกรีก คือ ตำราดาราศาสตร์ “อัลมาเจสต์” (Almajest) ของปโตเลมีของกรีก เขายอมรับความคิดเห็นของปโตเลมีว่าโลกมีลักษณะกลม ซึ่งคริสตศาสนิกชนสมัยนั้นไม่เชื่อ และตำรานี้ได้มีการแปลโดยนักศึกษอาหรับหลายคน ควาริซมีได้เขียนตำราที่มีค่ายิ่งทางดาราศาสตร์ และได้จัดทำตารางราศรีโคจรของดาวขึ้นใหม่ซึ่งต่อมาปรับปรุงโดยนักดาราศาสตร์ของสเปน ชื่อ มาญริติ (Majriti) ตารางนี้ได้ถูกแปลเป็นภาษาละตินและใช้เป็นพื้นฐานในการค้นคว้าทางดาราศาสตร์ ใช้แทนตารางของอินเดียและกรีกโบราณ จีนได้รับเอาตารางของควาริซมีเป็นหลักด้วย



ภาพที่ 4.12 อัล ควาริซมี

ในครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 9 สมัยคอลีฟะมะมูนของราชวงศ์อับบาซียะฮ์ ได้มีการสร้างหอดูดาวแห่งแรกที่เมืองจันดีชาปูร์ (Jundi Shapur) ในเปอร์เซียภาคตะวันออกเฉียงใต้ และได้สร้างหอดูดาวอีกแห่งในกรุงแบกแดด โดยมีชาวยิวที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม ชื่อ ซินด์ อิบน์ อะลี (Sind Ibn Ali) เป็นผู้อำนวยการ และมีการสร้างหอดูดาวตามเมืองต่างๆ อีก เช่น ที่ภูเขาอัลซีอุม นอกเมืองดามัสกัส และมีการจัดการดูดาวอย่างเป็นระบบ มีการทำตารางดวงดาว พิสูจน์และทดสอบตารางที่คำนวณไว้ล่วงหน้า คอลีฟะอัลมะมูนได้สั่งให้ทำการวัดความยาวของเส้นวงที่เมืองซันยาร์ที่ได้ผลใกล้เคียงความจริงกว่าวิธีของกรีก นอกจากนี้ยังได้คำนวณวันที่ดวงอาทิตย์โคจรถึงจุดที่กลางวันกลางคืนเท่ากัน การคำนวณสุริยคราส จันทรคราส ปรากฏการณ์ของดาวหาง มีนักดาราศาสตร์ที่สร้างห้องทดลองทางดาราศาสตร์ เช่น อิบรอฮีม อัลฟาซารี (Ibrahim al Fazari) เป็นคนแรกที่สร้างห้องทดลองในคริสต์ศตวรรษที่ 9 มีการเรียบเรียงตำราด้วยการใช้เครื่องมือวัดการเคลื่อนที่ของอากาศ “แอ็สโตรโลบ” (Astrolabe) ซึ่งเป็นเครื่องมือวัดความสูงและตำแหน่งของดวงดาวและบอกเวลาให้ดีขึ้น ในอาณาจักรเปอร์เซีย มีนักดาราศาสตร์ที่มีชื่อ เช่น โอมาร์ คัยยัม และในอินเดียก็มีการศึกษาเรื่องดาราศาสตร์ และมีนักดาราศาสตร์หลายคนเช่นเดียวกัน



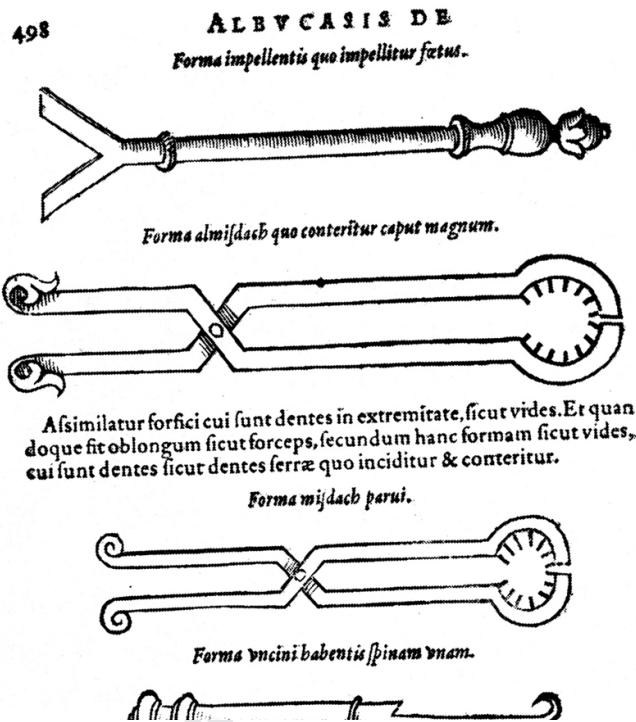
ภาพที่ 4.13 แอ็สโตรโลบ

ด้านภูมิศาสตร์

การเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์หรือการเดินทางไปค้าขายในดินแดนต่างๆ นักเดินทางเหล่านี้ได้เขียนตำราหรือแผนที่อธิบายไว้จนกลายเป็นตำราทางภูมิศาสตร์ การใช้เข็มทิศที่กล่าวว่าชาวจีนเป็นผู้เริ่มคิดขึ้น มีชาวอาหรับที่เป็นพ่อค้าทางเรือชำนาญในการใช้เข็มทิศและเดินเรือในทะเลและมหาสมุทรทั้งมหาสมุทรแอตแลนติก และมหาสมุทรแปซิฟิกตลอดจนทวีปแอฟริกา การเดินเรือในมหาสมุทรและการใช้เข็มทิศ ทำให้พ่อค้าอาหรับสามารถเดินเรือในทะเลที่มีมรสุมมาเป็นเวลานานนับตั้งแต่นักวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ และภูมิศาสตร์ที่ชื่อ ควาริซมีได้แปลผลงานอัลมาเจสต์ ของโทเลมี ในสมัยคอลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์แล้วควาริซมียังมีความเห็นสอดคล้องกับความคิดของปโตเลมี ที่ว่าฝั่งตะวันออกของแอฟริกายาวไปจนถึงดินแดนตะวันออกเข้ากับทงูีสองทะเลของเขา เขายังเขียนงานด้านภูมิศาสตร์ในหนังสือชื่อ กิตาบ ซูรอต อัล อาซิ (Kitab Surat al-arz) พูดถึงเส้นรุ้ง เส้นแวง และการแบ่งเขตภูมิอากาศเป็น 7 โซน หนังสือเล่มนี้ได้มีการแปลเป็นภาษาละตินในภายหลังโดย นาลลินโน (Nallino) และได้ถูกเก็บรักษาไว้ที่เมืองสตราสบูร์ก (Strassburg)¹⁴ ในฝรั่งเศส

การเดินทางของชาวอาหรับไปในดินแดนต่างถิ่นในช่วงยุคทองของอารยธรรมอิสลามนี้มีหลายคน ที่สำคัญคือ อบุล สะซัน อลี อิบนิ อัลฮุเซน อัลมัสดูดี (Abul Hasan Ali Ibn al Husain al Masudi)¹⁵ เขาเป็นนักสำรวจและนักเขียนเรื่องภูมิศาสตร์ที่เดินทางผ่านโลกตะวันออก ได้เขียนผลงานเขียนที่สำคัญคือ มูรจ อัลดาฮาบ (Muru jal Dhahab หรือ Golden Meadows) ซึ่งเล่าประสบการณ์ที่น่าตื่นตาตื่นใจในการเดินทาง อัลมัสดูดี ได้เคยเดินทางไปฝั่งทางใต้ของทะเลสาบแคสเปียน เอเชียกลาง เทอรกิสถาน เมื่อเขาเกษียณอายุได้ไปอยู่ที่เมืองฟุตตัส (Fustat) ได้เขียนผลงานจำนวน 30 เล่ม ชื่อ มิร์ซ อุซ ซัมมาน (Mirat uz Zaman หรือ Mirror of the Times) เป็นหนังสือว่าด้วยภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ชีวิตผู้คนในเมืองต่างๆ ที่เขาเดินทางผ่าน เขารู้จักเส้นทางการเดินเรือจากตะวันออกกลางไปจีนและฝั่งตะวันออกของแอฟริกาเป็นอย่างดี

แผนที่ซึ่งเป็นต้นตำรับของแผนที่โลกสมัยใหม่นั้นมีอารเบียเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้เพราะผู้ริเริ่มทำแผนที่เป็นครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ 10 เป็นชาวมุสลิม จึงถือว่าศูนย์กลางของโลกคือเมืองมักกะฮ์ เช่น อิบนิฮัฎาล (Ibn Hauqal) เป็นนักภูมิศาสตร์ เขียนแผนที่เมื่อประมาณ ค.ศ. 975 โดยเขาเดินทางวัดความยาวของจักรวรรดิอิสลามตั้งแต่เมืองฟาร์ฆานา (Farghana) ผ่านโคราซาน อิรัก อารเบียจนถึงเยเมน โดยมีดินแดนแอฟริกาเหนือและสเปนเป็นเสมือนแขนเสื้อทั้งสองข้าง แผนที่โลกของนักภูมิศาสตร์มุสลิมในยุคนี้นี้มีรูปกลม มีเมืองมักกะฮ์เป็นศูนย์กลางโลกล้อมด้วยมหาสมุทร



ภาพที่ 4.14 แผนที่โลกของมุสลิม

ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 10 แผนที่ของท้องถิ่นเดียวที่รู้จักกันดี คือ แผนที่คาบสมุทรอาหรับของอัลฮัมดานี (al Hamdani) และแผนที่อินเดียของอัลบิรูนี (al Biruni) ในคริสต์ศตวรรษที่ 12-13 นักภูมิศาสตร์มุสลิมในสเปน เช่น อัลอิไดรีซี (al Idrisi) ได้ทำแผนที่โลกพร้อมคำอธิบายแสดงรายละเอียดส่วนต่างๆ ของโลกมีทั้งหมด 70 แผ่น เขาได้รับราชการกับพระเจ้าโรเจอร์ กษัตริย์ผู้ปกครองเกาะซิซิลี นักภูมิศาสตร์มุสลิมมีความรู้ว่ากลางวัน กลางคืนเกิดขึ้นได้ เพราะโลกหมุนรอบตัวเอง โลกมีรูปร่างคล้ายลูกพีช (Peach) และในการสอนภูมิศาสตร์ของนักปราชญ์มุสลิมในสเปน จะใช้ลูกโลกประกอบการอธิบาย นอกจากนี้ความรู้เรื่องทะเลและมหาสมุทร ชาวอาหรับมีความรู้ว่ามีมหาสมุทรติดต่อกันรอบโลก เช่น การเดินเรือของสุไลมาน อัลมะหิรี (Sulaiman al Mahiri) บรรยายการเดินทางเรือจากมหาสมุทรอินเดีย มาจนถึงมหาสมุทรแปซิฟิก ทะเลเบห์ริง มหาสมุทรอาร์กติกและมหาสมุทรแอตแลนติกแล้วเข้าสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน โดยผ่านช่องแคบยิบรอลตาร์ ซึ่งเส้นทางนี้เป็นเส้นทางที่วิสโกดากามาใช้ใน ค.ศ. 1498 และเป็นที่ยอมรับกันว่าผู้นำร่องเรือของวิสโกดากามาเป็นชาวอาหรับผู้นำทางให้เขาไปยังอินเดีย¹⁶ โคลัมบัสได้เรียนรู้ว่าโลกกลมจากตำราในยุโรป ชื่อ อิมมาโกมุนดี (Imago Mundi) ซึ่งได้บรรจุทฤษฎีของควาริซมิ ที่กล่าวว่าโลกกลมเหมือนลูกพีช ในคริสต์ศตวรรษที่ 14 นักเดินทางมุสลิมที่มีชื่อเสียงมากและเขียนหนังสือเกี่ยวกับการเดินทางทั้งด้านภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ คือ อับดุลลอฮ์มุฮัมมัด (Abu Abdulla Muhammad) หรือที่รู้จักกันในนามว่า อิบนิ บัตตุตา (Ibn Battuta) นักปราชญ์มุสลิมในสเปนอีกคน ที่มีการคำนวณทางภูมิศาสตร์ คือ อินนิคอลดุน เขาได้กล่าวว่าทะเลแดงมีความยาว 1,400 ไมล์ ปัจจุบันวัดได้ 1,310 ไมล์¹⁷

คณิตศาสตร์

เดิมคนในแถบตะวันออกกลางจะใช้เลขโรมันนับสิ่งต่างๆ แต่ตัวเลขโรมันไม่มีสัญลักษณ์ของเลข 0 และไม่สามารถแยกตัวเลขโรมันออกเป็นหน่วยได้ จากการที่พ่อค้าอาหรับได้ค้าขายติดต่อกับอินเดียซึ่งมีระบบตัวเลขที่ดีกว่าจึงรับตัวเลขของอินเดียมาใช้ และเพิ่มเลขศูนย์ ซึ่งชาวอาหรับคิดขึ้น เขาจึงมีตัวเลขที่อาหรับพัฒนามาจากต้นแบบของอินเดีย สามารถแยกออกเป็นหน่วยได้ เรียกว่า เลขอาราบิก เช่น

XIII	13
+VI	+6
XIX	19
เลขโรมัน	เลขอาราบิก

ซึ่งสามารถใช้ในการเขียนและนับจำนวนได้ ชาวอาหรับรู้จักการใช้เลขศูนย์ อย่างน้อย 250 ปี ก่อนที่จะเข้าไปแพร่หลายในตะวันตก¹⁸ นอกจากการรู้จักใช้ตัวเลขอาราบิกแล้ว การแปลตำราคณิตศาสตร์ของกรีกโดยสถาบันการแปลที่ตั้งในสมัยราชวงศ์อับบาสิยะ ทำให้มีปราชญ์อาหรับหลายคนที่วิจารณ์งานของนักคิดกรีก เช่น มุฮัมมัด อิบนิ มุฮัมมัดบากิ (Muhannad Ibn Muhammad Bagi) ได้วิจารณ์งานของยูคลิด (Euclid) อิบราฮิม อิบนิ อุต ซายา อัล มิสริ (Ibrahim Ibn-uy Zaya al Misri) ได้วิจารณ์งานของปโตเลมี อบุล วาฟา (Abul wafa) ได้แปลและเขียนงานของโทเลมีและเขียนอธิบายให้ง่ายในหนังสือของเขาชื่อ ตาหิร อิล มาจัสตี (Tahir al Majisty) และกีตาบ อัล กามิล (Kitab al Kamil) นักแปลอาหรับคนสุดท้ายวิจารณ์งานของนักคิดกรีกคือ อัล บุสจานี (Al Buzjani) ได้วิจารณ์งานของยูคลิด ปโตเลมีและไดโอแฟนทัส (Diophantus) นอกจากแปลตำราคณิตศาสตร์ของกรีกแล้วนักปราชญ์มุสลิมได้เขียนตำราคณิตศาสตร์ชั้นสูงหลายวิชา เช่น พีชคณิต ตริโกณมิติ

- **พีชคณิต (Algebra)** มาจากภาษาอาหรับ ผู้ให้กำเนิดวิชานี้ คือ ควาริซมี เขาได้เขียนหนังสือชื่อ กิตาบอัล จัรบรอัลมูกอบะละฮ์ (Kitab Al-Jabr wal Mugubla) หนังสือว่าด้วยการหาค่าและการทอนค่า ซึ่งเป็นการพัฒนาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ โดยใช้ข้อสรุปเรขาคณิตที่แบ่งเป็นส่วนออกมาเป็นสมการ เช่น ชื่อของตำรากลายเป็นชื่อของสมการ คำว่า “อัลญับร” เป็นที่มาของคำว่าอัลยิบรา (พีชคณิต) ในตำรานี้มูลค่าที่ไม่ทราบควาริซมี เรียกว่า “ซัยฮ์” แปลว่า “สิ่ง” ซึ่งเป็นที่มาของ “X” ควาริซมีได้รับฉายาว่าเป็นบิดาของพีชคณิต เขายังได้คิดวิชา ลอการิทึม (Logarithm)* ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน วิชาที่ควาริซมีคิดนี้ได้แพร่ไปในยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 13-14 โดยผ่านนักคณิตศาสตร์อิตาลี คือ ลีโอนาโด ดาร์วินชี ซึ่งได้เรียนรู้ตำราของควาริซมี จึงกล่าวได้ว่าโลกตะวันตกได้อาศัยความรู้จากโลกอิสลามซึ่งได้ศึกษาจากความรู้ของกรีก โรมัน อินเดีย มาอีกที

- **ตริโกณมิติ (Trigonometry)** ควาริซมี นักคณิตศาสตร์เป็นนักคิดตารางตริโกณมิติของเขาซึ่งได้แปลเป็นภาษาละติน เมื่อ ค.ศ. 1126 อัลบาตทานี (al Battani) เป็นนักดาราศาสตร์มุสลิมที่เขียนหนังสือเรื่อง ตริโกณมิติ และได้ถูกแปลเป็นภาษาละตินและภาษาสเปน นาซีร์ อุดดิน ทูซี (Nasir-ud-din toosi) เป็นคนที่เขียนหนังสือชื่อ กิตาบ ชัยด์ อัล ดิตา (Kitab Shaki al dita) ซึ่งแยกวิชาตริโกณมิติออกจากวิชาดาราศาสตร์ หนังสือตริโกณมิติของเขาได้ถูกแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส และเป็นหนังสือที่สำคัญของวิชาตริโกณมิติจนกระทั่งมีหนังสือชื่อ เดอ ไตแอกูลา (De Triangulans) ของนักปราชญ์ยุโรปชื่อ เรอจีโอมองเตอร์ (Regiomonteuns) ในเวลาสองร้อยปีต่อมา

* วิชาลอการิทึม (Logarithm) คือ วิชาที่ว่าด้วยจำนวนใดจำนวนหนึ่งบนฐานที่กำหนดให้ คือ จำนวนที่บ่งแสดงกำลังของฐานซึ่งเมื่อฐานยกกำลังด้วยจำนวนนี้แล้วย่อมมีค่าเท่ากับจำนวนที่กำหนดนั้น เช่น $\text{Log}_2 49 = 2$ หมายความว่า $2^2 = 49$

เคมี

ชาวอาหรับนำความรู้วิทยาศาสตร์จากกรีกแล้วมาทดลองจากของจริงและรวบรวมบันทึกผลของการทดลองไว้อย่างถี่ถ้วน โดยเฉพาะการเล่นแร่แปรธาตุ ซึ่งเกิดความเชื่อว่า สามารถแปลงแร่ต่างๆ โดยใส่สารลึกลับให้กลายเป็นทองได้ ญาบิร อิบน์ ฮัยยาน (Jabir Ibn Hayyan) เขาเชื่อว่า โลหะ ตะกั่ว ดีบุก และเหล็ก อาจจะแปลงเป็นทองคำได้ โดยเติมสารเคมีลึกลับลงไป โดยเมื่อมีการบูรณะถนนแห่งหนึ่งในเมืองคูฟาปรากฏว่ามีผู้ขุดพบทองคำก้อนใหญ่จากห้องทดลองของญาบิร เขาได้ค้นพบสารประกอบเคมีหลายชนิด และเขียนรายงานไว้กว่า 100 ฉบับ เขาอธิบายถึงการระเหย การกลั่น การตกผลึก เขาแก้ไขสูตรบางประการของอริสโตเติล ในเรื่องส่วนประกอบของโลหะ เขาอธิบายการทำสารซัลไฟด์ของปรอท และออกไซด์ของสารหนู ตำราของเขาเกี่ยวกับสมบัติของสสาร มีหลายเล่มและศัพท์ทางเคมีที่เขาบัญญัติถูกแปลเป็นภาษาละตินและภาษาในยุโรป เขาได้นำความรู้ทางเคมีมาใช้ในการถลุงเหล็ก ทำเหล็กกล้า การทำสีย้อมผ้าและย้อมหนังสัตว์ การเคลือบเพื่อกันน้ำ และการใช้เมงกานีสไดออกไซด์ทำกระจกสี ญาบิรและนักเคมีอาหรับแบ่งแร่ธาตุออกเป็นประเภทมวลสาร เช่น ทองคำ เงิน ประเภทไม้ใช้มวลสาร เช่น กำมะถัน สารหนู ประเภทมีวิญญาณ เช่น ปรอท แอมโมเนีย

ฟิสิกส์

อับยูซุฟ อิบน์ อิสฮาก (Abu Yusuf Ibn Ishaq) หรือที่รู้จักกันว่า อัลกินดี (al Kindi) เขียนตำราไว้มากกว่า 200 เล่ม เป็นเรื่องของความถ่วงจำเพาะ น้ำขึ้นน้ำลง กฎของแสงและการสะท้อนแสง อัลหะซัน อิบน์ ฮัยซิม (Al Hason Ibn Hayzim) ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของวิชาแสง เขาเขียนหนังสือเกี่ยวกับแสงไว้มากและสร้างทฤษฎีที่เกี่ยวกับแสงได้หลายทฤษฎี เช่น แสงจะหักเห เมื่อเดินทางผ่านชั้นอากาศ หรือแสงจะหักเหมากขึ้น เมื่อเดินทางผ่านชั้นที่มีละอองน้ำ เขาคัดค้านวิชาโหราศาสตร์เพราะการเชื่อสิ่งต่างๆ ขึ้นอยู่กับเหตุผล ตลอดจนการค้นคว้า ทดลอง เขาค้นหาความเชื่อของคนกรีกที่เชื่อว่าการเห็นสิ่งต่างๆ เพราะแสงออกจากตาไปกระทบวัตถุ เขาอธิบายว่าการเห็นเกิดจากแสงที่กระทบวัตถุสะท้อนเข้ามายังตาโดยที่ภาพจะไปตกอยู่ที่ฉากภายในลูกตา เขาเป็นคนแรกที่พูดถึงเลนส์ โดยกล่าวว่า เลนส์นูนจะขยายสิ่งต่างๆ ให้ใหญ่ขึ้น หนังสือของเขาว่า 200 เรื่อง ถูกแปลและแพร่หลายในยุโรปและเขาได้สร้างเครื่องถ่ายภาพ อัลรอซี (Al Razi) เป็นผู้ค้นคว้า เรื่องความถ่วงจำเพาะโดยวิธีการใช้ดุลความกดของน้ำ (Hydrostatic balance)

ด้านชีววิทยา

มีนักปราชญ์มุสลิมหลายคนที่สนใจชีววิทยาทั้งพืชและสัตว์ เช่น อัลญาฮิร (Al Jahir) เกิด ค.ศ. 689 ได้เขียนหนังสือชื่อ กิตาบ อัล ไสวาน (Kital al Haywan หรือ Book on ammals) พูดถึงทฤษฎีการปรับตัวของสัตว์และเขาเป็นคนแรกที่สังเกตว่านกเปลี่ยนวิถีชีวิตด้วยการอพยพ

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ชาวอาหรับมุสลิมสนใจ ทำให้เกิดสิ่งประดิษฐ์ที่เขาได้ประดิษฐ์ขึ้น เช่น กล้องส่องทางไกล นาฬิกาสุริยคติ นาฬิกาจักร นาฬิกาหน้า การประดิษฐ์สูบลูกสูบ กระดาษ ผ้า เครื่องถ่ายภาพ เครื่องวัดทองคำ ของดวงอาทิตย์ เข็มทิศ ปืนและดินปืน เป็นต้น

ด้านการแพทย์

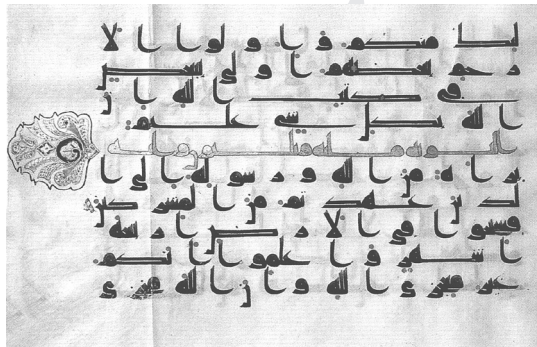
เดิมชาวอาหรับเชื่อว่าการเจ็บป่วยเกิดจากเทพเจ้า นักปราชญ์มุสลิมได้พัฒนาความรู้ทางการแพทย์จากฮิปปોકเรติสของกรีก เป็นครั้งแรกที่แพทย์มุสลิมได้พบว่า “ไข้” ที่ถือว่าเป็นโรคนั้น แท้จริงเป็นเพียงการสำแดงอาการของโรค และเป็นประโยชน์แก่การวินิจฉัยโรค มีการดูแลและมัตระวังคนไข้อย่างใกล้ชิด คอยตรวจตราปฏิกิริยาติดต่อกัน มีโรงพยาบาล มีการคัดแยกผู้ป่วยโรคติดต่อกันเป็นครั้งแรก มีการรักษาโดยการให้ฟังดนตรี เล่นิทาน อาบน้ำสะอาด และมีโรงพยาบาลผู้ป่วยโรคประสาท มีเภสัชกรปรุงยาจากพืชและมีสาร เครื่องปรุงยาที่ใช้แพร่หลาย ได้แก่ แอลกอฮอล์ พิมเสน สารหนู การบูร ผงโบแรกซ์



ภาพที่ 4.15 เครื่องมือแพทย์มุสลิม

แพทย์ชื่อ อัลราซี (Al Rai) เขียนหนังสือเกี่ยวกับการเกิดโรคต่างๆ ผลงานที่เด่นของเขาคือ อัล ยูดารี วัล ฮัสบาธ (Al Judari-wal Hasbath) ซึ่งบอกถึงความแตกต่างระหว่างโรคหัดกับไข้ทรพิษ เขาเขียนตำราเกี่ยวกับการแพทย์ไว้ 100 กว่าเล่ม ตลอดจนการรักษาทางสูติศาสตร์ และนรีเวชศาสตร์

อับู อะลี อัลซีนี (Abul Ali Al Husien al Sina) นับเป็นแพทย์ผู้ยิ่งใหญ่ได้เขียนตำราแพทย์บอกถึงโรคต่างๆ พรรณนาอาการโรคไว้อย่างละเอียดเป็นสารานุกรมทางการแพทย์และยารักษาโรคกว่า 760 ชนิด คือ อัล ดานูม ฟิลทิบ (Al Qanum Fil Tib) หนังสือเล่มนี้มีการแปลเป็นภาษาละตินและภาษายุโรปได้รับการพิมพ์ในคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 อยู่หลายครั้ง คัลยแพทย์ที่ขึ้นชื่อคือ อับู อัลจารา อัลซากาวิ (Abu Al-Jarrah al Zagrawi) เกิดในสเปน ค.ศ. 936 เขียนหนังสือชื่อ อัล ตาสิฟ (Al Tasrif) ซึ่งพูดถึง 30 ส่วนของคัลยกรรม หลังจากนั้นแพทย์มุสลิมได้นำวิธีการของเขา มาปฏิบัติ และพัฒนาให้ดีขึ้น เขาสามารถผ่าตัดต่อกระดูกและเนื้องอกออกจากดวงตา รู้จักการใช้ท่อนำของเหลวออกจากร่างกาย สามารถผ่าตัดแขน ขาค้นไข รู้จักการใช้ฝืนให้คนไข้หลับเมื่อคนไข้ได้รับความเจ็บปวด



ภาพที่ 4.16 หน้าหนึ่งในหนังสือ อัล ดานุม ฟิลทีป

ใน ค.ศ. 850 เมืองแบกแดดมีโรงพยาบาลหลายแห่ง และตั้งแต่ ค.ศ. 931 แพทย์ในเมืองแบกแดดทุกคนจะต้องได้สอบเพื่อรับใบอนุญาต ในสมัยราชวงศ์อับบาสิยะห์ มีการสร้างโรงพยาบาล เรียกว่า บิมาริสถาน (Bimaristan) ครั้งแรกสมัย คอลีฟะ ฮารูน อัลรอชิด แล้วต่อมามีสร้างอีก 34 แห่งในส่วนต่างๆ ในสมัยยุคกลางแห่งอารยธรรมอิสลามนี้ มีการสร้างโรงพยาบาล การรักษาพยาบาลโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เพราะมีเงินจากการบริจาคชาภาต ที่ผู้ปกครองนำมาใช้ในเรื่องการรักษาพยาบาล นอกจากนี้ ในโรงพยาบาลยังมีห้องสมุดและห้องเรียนสำหรับนักศึกษาแพทย์ทำให่วิทยาศาสตร์และการแพทย์ของพวกมุสลิมในยุคกลาง ก้าวหน้ามาก

ความเจริญด้านภาษาและวรรณคดี

ภาษา

ภาษาอาหรับเป็นตระกูลหนึ่งในภาษาเซเมติก แม้ว่าชาวอาหรับก่อนศาสนาอิสลามจะได้ไม่มีวัฒนธรรมการเขียนอ่านหนังสือ แต่เขาได้พัฒนาภาษาพูดของเขาที่คล่องจองเป็นบทกลอนด้วยจังหวะของคำและความหมายของคำ บทกลอนของชาวอาหรับเหล่านี้ ได้สะท้อนภาพชีวิตของชาวอาหรับเร่ร่อน ดังนั้น จึงเป็นที่แพร่หลายประทับใจของคนทั่วไป¹⁹

คำของอาหรับที่เข้าไปแพร่หลายมีอิทธิพลต่อคำในยุโรป เพราะมีนักศึกษาชาวยุโรปที่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ ของมุสลิมในสเปน และได้นำศัพท์เหล่านี้ไปทำให้มีศัพท์ที่มีรากศัพท์มาจากภาษาอาหรับหลายคำ เช่น ยิบรอลต้า มาจาก Jabal Tariq ในภาษาอาหรับ ตัวอย่างภาษาอาหรับที่มีในภาษาอังกฤษ พีชคณิต (Algebra) เลขศูนย์ (Zero) ตลาด (Baraar) เช็ค (Cheque) ภาษี (Tariff) แมกกาซีน (Magazine) แอลกอฮอล์ (Alcohol)

ต่าง (Alkali) เบนซิน (Benzine) กาแฟ (Coffee) ฝ้าย (Cotton) โซฟา (Sofa) เลขรหัส (Cipher) ทิศทางของดาว (Azimuth) ปอทองผสม (Omalgum) วิชาเคมี (Alchemy) น้ำเชื่อม (Syrup) จุดสุดยอด (Zenith) จุดต่ำสุด (Nadir) นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลในภาษาฝรั่งเศส เช่น ปิกนิก (Picnic) สลัด (Salad) ชีฟอง (Chiffon) โอเปรา (Opera) ปิยามา (Pyjama) แท็กซี่ (Taxi) บัฟเฟต์ (Buffet) คอนยัค (Cognac) นักร้องลัทธิจร (troubadour) และอื่นๆ²⁰

ชาวอาหรับนิยมแต่งกลอนและเล่านิทานกันจากการเดินทางไปค้าขายในต่างแดน จึงมีเรื่องต่างๆ เล่าสู่กันฟังอย่างสนุกสนานตลอดเวลา นิทานที่เล่ากันแพร่หลายคือ เรื่องคนบ้าที่หลงรักสาวที่จิตใจงามเรื่อง มัจนูนและไลลา (Majnun and Laila) เป็นนิทานความรักที่แพร่หลายจากอาหรับไปเปอร์เซียและเตอร์กีกี

วรรณคดี

- **ด้านร้อยกรอง** กวีที่มีชื่อเสียง คือ กวีเปอร์เซีย โอมาร์ คัยยัม (Omar Khayyam) เป็นมุสลิมซูฟี กลอนที่ไพเราะของเขา คือ รุไบยัต (Rubaiyat) นอกจากจะเป็นกวีแล้วเขายังเป็นนักปรัชญาและนักดาราศาสตร์ด้วย กลอนของเขาจะใช้สัญลักษณ์แทนสิ่งที่พูดถึง กวีอีกคนคือ อัลมา อาร์รี (Al Ma-arri) เขียนเรื่องความคิดคำนึง เป็นเรื่องของนักศึกษามุสลิม ซึ่งดำรงชีวิตด้วยการใช้เหตุผลและมโนธรรม อยู่เหนืออำนาจหน้าที่และประเพณี เรื่องของเขาได้ถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษด้วย

- **ด้านร้อยแก้ว** วรรณคดีที่โลกรู้จักกันมาก คือ การเล่าเป็นนิทานร้อยเรื่อง เช่น อาหรับราตรี (Arabian nights) หรือพันหนึ่งทิวา (The thousand and one nights) เป็นวรรณคดีที่มีโครงเรื่องที่ประกอบด้วยนิยายซ้อนนิยาย คือ หญิงสาวเล่านิทานถวายให้พระราชวัง ในนิทานเล่มนี้ มีเรื่องที่รู้จักกันดี เช่น ซินแบด อาลีบาบากับโจรสลัดคน และพระเจ้าฮารูนอัลราชิดกษัตริย์ที่ปลอมพระองค์ไปพบอบูหะซัน นิยายเหล่านี้มีฉากที่แสดงความเจริญรุ่งเรืองในกรุงแบกแดด

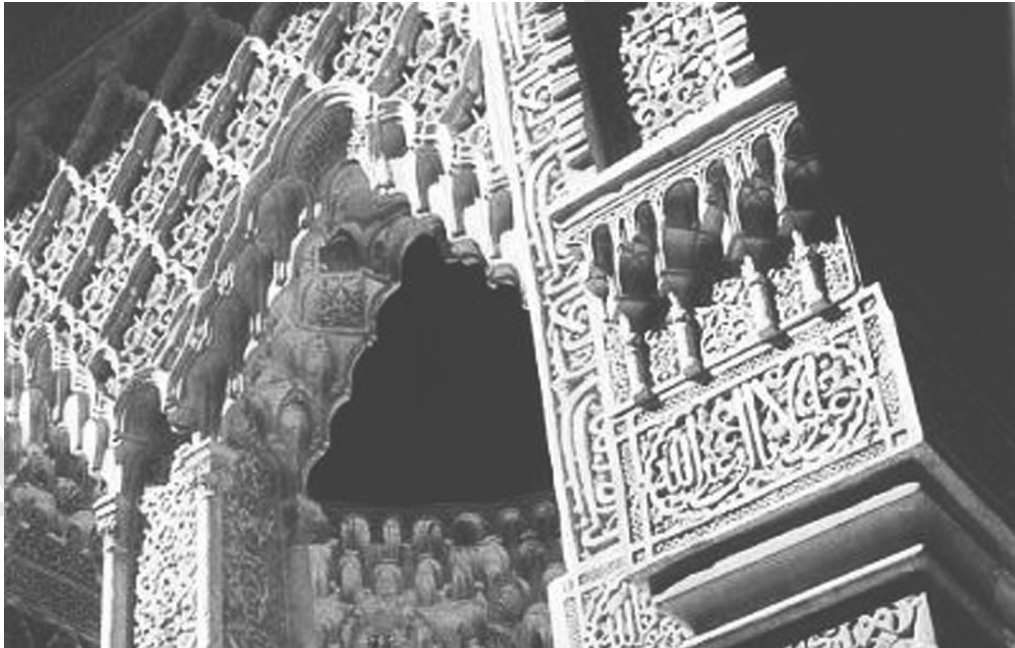
สมัยราชวงศ์อับบาซียะฮ์ เป็นสมัยที่วรรณคดีรุ่งเรืองมาก มีนิทานที่บรรยายสภาพสังคมในกรุงแบกแดดไว้ ซึ่งวรรณคดีเหล่านี้ปรากฏชื่อและมีการแปลออกเป็นภาษาอื่นๆ หลายภาษา เช่น เรื่องพันหนึ่งทิวา และกลอนรุไบยัต ของโอมาร์ คัยยัม เรื่องอาหรับราตรีเป็นการเล่านิทานซึ่งตามปกติคนอาหรับชอบเล่านิทานอยู่แล้ว งานเขียนของนักเขียนยุโรปในสมัยใหม่ตอนต้นก็ได้รับอิทธิพลการเขียนเล่าเป็นนิทานจากอาหรับ เช่น งานของ บอคคัชซิโอ (Boccaccio) ในยุโรป เป็นต้น

ความเจริญด้านศิลปกรรม

เนื่องจากตามบัญญัติศาสนาห้ามการจำลองรูปสิ่งมีชีวิต เช่น คนหรือสัตว์ สิ่งนี้ทำให้ศิลปะของอิสลามมีเอกลักษณ์ของตนเอง โดยจำกัดภาพของตนให้มีลวดลายเฉพาะในประเพณีที่เป็นความมั่งคั่งด้วยการเขียนลวดลายเครือวัลย์ เรียกว่า อาราเบสก์ (Arabesque) ซึ่งแสดงความอ่อนช้อยของเส้น ประกอบกับรูปดอกไม้ ใบไม้ที่มีกิ่งก้านอ่อนระหวย นอกจากนี้การประดับประดาโดยใช้ตัวหนังสืออาหรับ ลวดลายเรขาคณิต (Calligraphy) เช่น รูปสี่เหลี่ยมรูปกลม โดยเฉพาะการประดับประดาด้วยตัวอักษรอาหรับ ซึ่งถือว่าเป็นแม่ลายและเป็นศิลปะเอกของอิสลาม ตัวอักษรอาหรับในยุคต้นเป็นแบบเรียบง่าย เรียกว่า **อักษรคูฟี** (Kufi) ต่อมามีการประดิษฐ์ตัวอักษรให้งดงามขึ้น โดยใช้ลวดลายเรขาคณิตหรือดอกไม้ใบไม้ ลวดลายอาราเบสก์ แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ

1. **แบบที่ประดิษฐ์จากลายเรขาคณิต (Geometrical pattern motifs)** จะวาดจากเส้นตรงหรือมุมที่เรียกว่า ทัสเทียร์ (tasteer) จะประกอบด้วย สี่เหลี่ยม หกเหลี่ยม แปดเหลี่ยม หรือตัวอักษรที่ประดิษฐ์ตามลายเรขาคณิต

2. **แบบที่สร้างจากลักษณะของต้นไม้ (Plant-shaped pattern motifs)** สร้างลายจากเส้นโค้ง วงกลม หรือจากความมีชีวิตชีวาของดอกไม้ ดอกกุหลาบ กิ่งไม้ ผลไม้ หรือตัวอักษรอาหรับที่ประดิษฐ์ด้วยลายดอกไม้ที่เรียกว่าแบบนุสกี (Nuskhi)



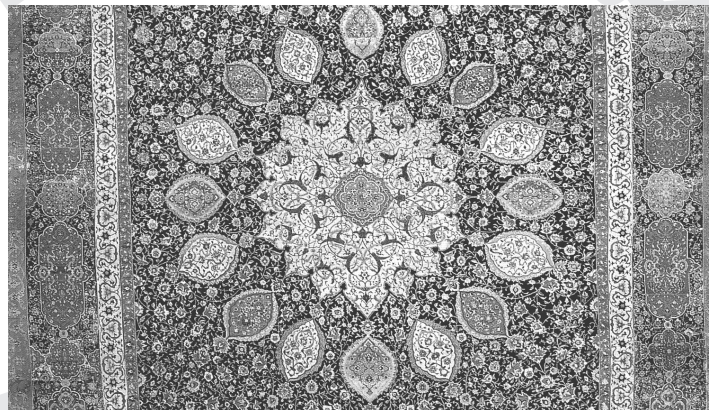
ภาพที่ 4.17 อักษรคูฟี

ชาวอาหรับได้เรียนรู้ศิลปะของอารยธรรมต่างๆ เช่น การทำกระเบื้องเคลือบและการทำหลังคารูปโดมจากพวกไบแซนไทน์ และชาวอาหรับนิยมทำรูปปูนปั้นประดับกำแพงและเสา รูปแบบศิลปะอิสลามอีกอย่าง คือการใช้ลูกกรงหน้าต่างที่แกะสลักจากหินหรือหินอ่อน การแกะสลักกลดลายอาราเบสก์ นั้นนอกจากจะใช้กับอาคารแล้วยังทำบนเครื่องใช้ที่เป็นโลหะ เช่น ทองคำ เงิน งาช้าง ไม้ และหิน



ภาพที่ 4.18 ภาพลายเรขาคณิตที่ประดิษฐ์ตกแต่งอาคาร

สถาปัตยกรรมที่สำคัญของอิสลาม คือ การสร้างมัสยิด ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายกัน คือ อาคารหลังคารูปโดม มีลานกว้างล้อมรอบ มีหลังคาหรือระเบียงและมีหอคอยสูง นอกจากนี้มีการตกแต่ง เช่น ประติมากรรมรูปเกือกม้า หรือใช้วัสดุชิ้นเล็ก เช่น กระเบื้องหรือกระจกสีตกแต่งหลังคาเรือผ่าผนัง เป็นลวดลายต่างๆ หรือโค้งซ้อนกัน ซึ่งได้เค้ามาจากเปอร์เซีย ส่วนหลังคารูปกลมได้ต้นเค้ามาจากไบแซนไทน์ ศิลปะอิสลามเมื่อขยายออกไปได้ครอบงำศิลปะแบบพื้นเมือง เช่น ที่สเปนเกิดมีศิลปะแขกมัวร์ เป็นศิลปะที่ผสมผสานระหว่างอิสลามและสเปน ซึ่งแพร่หลายในแอฟริกาเหนือและสเปนเป็นเวลานาน เช่น การสร้างสิ่งก่อสร้างล้อมรอบ สนามสี่เหลี่ยมตรงกลางที่ประดับด้วยน้ำพุและสวนดอกไม้ เช่น พระราชวังตามเมืองทางใต้ของสเปน



ภาพที่ 4.19 พระราชวังอัลบราในสเปน

นอกจากสิ่งก่อสร้างแล้ว ชาวมุสลิมนิยมทำเครื่องใช้เป็นงานโลหะ การทอพรม การทำปกหนังสือด้วยหนัง ซึ่งลวดลายยังคงใช้ลายตามแบบการตกแต่งอาคาร คือ ลายอาราเบสก์ และลายเรขาคณิตซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะแบบอิสลาม

พรมเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของศิลปะอิสลามที่แพร่หลายไปทั่วโลกในเรื่องความงดงามและละเอียดอ่อน วัสดุที่ใช้ คือ ไหม ขนสัตว์หรือฝ้าย คุณภาพของวัสดุ ชนิดของลวดลายที่ละเอียดอ่อนจะเป็นเครื่องกำหนดคุณค่าของพรม ซึ่งเป็นงานที่ทอด้วยมือ



ภาพที่ 4.20 พรมของเปอร์เซีย

กิจกรรม 4.1.3

จงบอกชื่อนักปราชญ์มุสลิมในยุคทองของอารยธรรมอิสลาม ในสาขาต่างๆ อย่างน้อย 1 ชื่อ

แนวตอบกิจกรรม 4.1.3

นักปราชญ์มุสลิมในยุคทองของอารยธรรมอิสลาม เช่น

1. ควาริซมี ด้านคณิตศาสตร์
 2. อัลชีนา ด้านการแพทย์
 3. อิบนิ บัตตุตา ด้านภูมิศาสตร์
-

ตอนที่ 4.2

อารยธรรมอินเดียสมัยกลาง

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 4.2 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

- 4.2.1 อารยธรรมยุคทองของอินเดีย
- 4.2.2 อารยธรรมอินเดียหลังยุคทอง

แนวคิด

1. สมัยราชวงศ์คุปตะช่วงเวลาที่มีความเจริญรุ่งเรืองและมีอำนาจมากที่สุด คือ สมัยพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 ในสมัยนี้นับว่าเป็นยุคทองของอารยธรรมอินเดียและลัทธิฮินดู เนื่องจากอารยธรรมอินเดียมีความเจริญสูงสุดในทุกด้าน เช่น ปรัชญา วรรณคดี ศิลปะ รวมทั้งวิทยาการสาขาต่างๆ
2. เมื่อสิ้นราชวงศ์คุปตะ อาณาจักรอินเดียแตกออกเป็นอาณาจักรเล็ก อาณาจักรน้อยหลายอาณาจักร และในราวประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 7 อินเดียทางภาคเหนือถูกยึดครองและถูกรวบรวมโดยราชวงศ์หรรษา

วัตถุประสงค์

- เมื่อศึกษาตอนที่ 4.2 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ
1. อธิบายถึงลักษณะสำคัญของอารยธรรมยุคทองของอินเดียได้
 2. อธิบายลักษณะของอารยธรรมอินเดียหลังยุคทองได้

เรื่องที่ 4.2.1

อารยธรรมยุคทองของอินเดีย

ราชวงศ์คุปตะ (Gupta Dynasty) (ค.ศ. 320-ค.ศ. 535)

ราชวงศ์เริ่มแรกของอารยธรรมอินเดียสมัยกลาง คือ ราชวงศ์คุปตะ (Gupta Dynasty) ราชวงศ์นี้เป็นราชวงศ์ของชาวอินเดียที่พยายามขึ้นมามีอำนาจแทนราชวงศ์กุษาณะ ทั้งนี้เนื่องจากพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 1 แห่งแคว้นมคธ ได้สถาปนาพระองค์เป็นผู้ครอบครองบริเวณลุ่มแม่น้ำคงคาและสามารถขับไล่พวกกุษาณะออกไป ทรงขยายอาณาจักรออกไปจากแคว้นอัสสัมทางตะวันออกเฉียงเหนือถึงที่ราบปัญจาบ พระองค์ทรงมีพระประสงค์จะสร้างจักรวรรดิที่ใหญ่เท่าในสมัยราชวงศ์โมริยะ ราชวงศ์คุปตะมีความเจริญรุ่งเรืองและมีอำนาจมากที่สุดในสมัยพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 (ค.ศ. 375-ค.ศ. 415) พระจักรพรรดิพระองค์นี้ส่วนใหญ่จะรู้จักในนาม “พระเจ้าวิกรมาทิตย” หรือ “พระเจ้าจันทรคุปต์วิกรมาทิตย” สมัยของพระองค์นับว่าเป็นยุคทองของอารยธรรมอินเดีย (Golden Age of India Civilization) กล่าวคือ อารยธรรมอินเดียมีความเจริญสูงสุดในทุกด้าน เช่น ปรัชญา ศาสนาและความเชื่อ วรรณคดี ศิลปะ รวมทั้งวิทยาการสาขาต่างๆ²¹



ภาพที่ 4.21 พระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 หรือพระเจ้าวิกรมาทิตย

ด้านการปกครอง ราชวงศ์คุปตะมีเมืองหลวงอยู่ที่ปาฏลีบุตร สมัยนี้ได้นำรูปแบบการปกครองสมัยราชวงศ์โมริยะมาใช้ในการปกครองอาณาจักร คือ การส่งข้าหลวงออกไปปกครองตามแคว้นต่างๆ อำนาจของกษัตริย์สูงขึ้น ทั้งนี้เพราะกษัตริย์มีฐานะเป็นสมมติเทพและเป็นเทพแห่งพิภพ ซึ่งจะเห็นได้จากศิลาจารึกที่เมืองอัลลาฮาบาดที่จารึกว่า พระเจ้าสมุทคุปต์มีลักษณะเทียบเท่ากับท้าวภูเวร ท้าววรุณ พระอินทร์ และพระยม ซึ่งเป็นจตุโลกบาล²² ดังนั้นกษัตริย์จึงมีอำนาจเด็ดขาด สาเหตุที่มีความคิดลักษณะนี้ก็มาจากกษัตริย์ต้องทำหน้าที่ปกป้องอินเดียให้พ้นจากภัยของต่างชาติ ดังนั้นจึงพยายามจัดการปกครองภายในประเทศให้มั่นคง เพื่อเตรียมพร้อมป้องกันการรุกรานจากศัตรูภายนอก

ส่วนการขยายอาณาเขต โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 1 ทรงใช้นโยบายการแต่งงานเป็นการแสวงหาอำนาจ กล่าวคือ พระองค์ทรงอภิเษกกับพระธิดาแห่งแคว้นลิจจิซึ่งมีอำนาจมากในขณะนั้น และในสมัยพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 ก็เช่นกัน พระองค์ทรงขยายอาณาเขตด้วยการอภิเษกกับพระธิดาของกษัตริย์วาฏากัส (Vakatakas) ซึ่งปกครองมัธยมประเทศ²³ ขณะเดียวกันก็ทรงใช้นโยบายการรุกรานด้วยเช่นกัน โดยพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 ได้ส่งกองทัพปราบปรามแคว้นเบงกอลและมณฑลของสกะทางตะวันตก ทำให้ทรงขยายอาณาจักรออกไปอย่างกว้างขวาง โดยทางเหนือขยายไปจนถึงเทือกเขาหิมาลัยเลยไปจนถึงแถบดินแดนลุ่มแม่น้ำนราทา

ด้านสังคม หลักฐานของชาวต่างชาติที่เดินทางไปอินเดียในยุคนี้ คือ หลวงจีนฟาเหียน (Fahien) ซึ่งท่านจาริกออกจากจีนในปี ค.ศ. 399 อยู่ในอินเดียเป็นเวลา 6 ปี (ค.ศ. 405-ค.ศ. 411) ในรัชสมัยของพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 ท่านได้เขียนพรรณนาความเจริญของอินเดียว่าพลเมืองร่ำรวยมีความสุข ตามเมืองต่างๆ มีสุขาหลาหลายแห่ง สร้างโรทาน มีการแจกอาหาร เครื่องดื่ม และยาให้แก่คนจนโดยไม่คิดเงิน ไม่มีคนดื่มสุรา ยาเสพติด ไม่บริโภคเนื้อสัตว์ การลงโทษทางอาญาไม่ใช้วิธีการลงโทษทางกายแต่จะลงโทษโดยการปรับเป็นเงินแทน และในระยะนี้สังคมได้ฟื้นฟูอารยธรรมของฮินดูที่เสื่อมมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์โมริยะขึ้นมาอีกครั้ง

สำหรับสถานะของสตรีในวรรณะสูงยังมีบทบาทอยู่มาก ในบางเขตสตรีมีบทบาทเด่นในด้านการปกครอง และในบางเขตสตรีดำรงตำแหน่งข้าหลวงมณฑลหรือเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน แต่ถึงกระนั้นสตรีก็ไม่ได้รับอนุญาตให้แต่งงานเป็นครั้งที่ 2 พิธีสตีหรือสตัตี ซึ่งเป็นพิธีปฏิบัติที่หญิงม่ายต้องฆ่าตัวตายด้วยการกระโดดลงไปในกองไฟสำหรับเผาศพสามีผู้เพิ่งเสียชีวิตได้ไม่นานก็ยังคงปฏิบัติกันอยู่

ด้านเศรษฐกิจ ประชากรยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ส่วนรายได้สำคัญของรัฐได้มาจากภาษีที่ดิน ภาษีท่าเรือ ภาษีจากชนบทและภาษีจากการค้า ขณะเดียวกันในสมัยนี้การค้าเจริญอย่างมาก พ่อค้าได้รับเสรีภาพจากการค้าขายโดยสามารถนำสินค้าไปขายทั้งภายในประเทศและภายนอกได้อย่างเสรี เมืองศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ คือ อุชเชนี พาราณสี ไพลาลี คยา ปรายาต และมธุรา นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมการค้ากับนานาชาติ โดยเฉพาะการค้ากับเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาทิ หมู่เกาะอินโดนีเซีย มาเลเซีย กัมพูชา และสยาม

ขณะเดียวกันยังพบว่ามีอาชีพการปั่นด้ายและการทอผ้าเกิดขึ้น บริเวณที่เป็นศูนย์กลางการทอผ้าที่สำคัญคือ แคว้นคุชราต เบงกอล และแคว้นในภาคใต้บางแคว้น การทอผ้ามีทั้งผ้าขนสัตว์และผ้าไหม นอกจากนี้ยังมีการย้อมผ้าด้วยสีต่างๆ²⁴

ด้านวรรณคดี สมัยพระเจ้าวิกรมาทิพยนับเป็นสมัยทองของวรรณคดีสันสกฤต เพราะได้รับการสนับสนุนจากกษัตริย์ และภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่รุ่งเรืองแพร่หลายไปทั่วทั้งในระดับนักศึกษาและพ่อค้า เป็นภาษาของผู้รู้หนังสือและเป็นภาษาที่ใช้ในราชการ

ผลงานในสมัยนี้มีมากทั้งประเภทร้อยแก้วและร้อยกรอง โดยที่ได้รับความนิยมคือการแต่งกาพย์ ที่เต็มไปด้วยท่วงทำนองและการใช้ถ้อยคำที่ไพเราะ งานเขียนที่สำคัญๆ ในสมัยนี้ ได้แก่ งานเขียนทางชีวประวัติโคลงกลอนงานทางด้านดาราศาสตร์ เลขคณิต วิทยาศาสตร์ พจนานุกรม นิทาน และเรื่องเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนาด้วย

กวีที่มีชื่อที่สุดในสมัยนี้ คือ กาลิดาส (Kalidasa) เป็นกวีในราชสำนักที่มีชื่อเสียงมากในสมัยพระเจ้าวิกรมาทิพย โดยเขาได้แต่งโคลงขับร้องและบทละครที่มีชื่อเสียง เช่น ศกุลตลา เป็นละครภาษาสันสกฤตที่มีผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษใน ค.ศ. 1446 และเป็นละครอินเดียเรื่องแรกที่ชาวยุโรปรู้จัก ส่วนผลงานด้านบทร้อยกรองที่รู้จักกัน ได้แก่ รฆวงศ์ (ประวัติของพระราม) เป็นต้น นอกจากนี้ยังนิยมเขียนเทพนิยาย นิทานและนิยายพื้นบ้านเป็นภาษาสันสกฤต ที่มีชื่อเสียง คือ ปัญจะตันตระ (Panchatantra) หรือนิทาน 5 หมวด และนิทานเวตาล ซึ่งเป็นวรรณกรรมสันสกฤตโบราณ ซึ่งเล่าขานโดยกวีชื่อ คิวทาส นักอักษรศาสตร์ในสมัยราชวงศ์คุปตะ นิยายอินเดียแพร่หลายอย่างมากจนนักเขียนชาวยุโรป เช่น บอคาซิโอ ซอเซอร์ ลาฟองแตน และกริมส์ได้นำไปเป็นเค้าเรื่องในงานของตนอีกด้วย²⁵

ด้านการศึกษา การศึกษาของราชวงศ์คุปตะได้ถูกพัฒนาขึ้นอย่างมากโดยมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัย ซึ่งมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งของอินเดียจะมีชื่อเสียงเฉพาะทาง เช่น มหาวิทยาลัยอุชเชนี มีชื่อเสียงด้านดาราศาสตร์ มหาวิทยาลัยชันตะมีชื่อเสียงในด้านศิลปกรรม มหาวิทยาลัยพาราณสีเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ มหาวิทยาลัยนาลันทาเป็นมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงที่รวมของวิชาแขนงต่างๆ โดยเฉพาะพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ปรัชญา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม เกษตรกรรม ฯลฯ ต่อมาในราว ค.ศ. 1197 กองทัพเตอร์กได้ยกมารุกราน และได้เผาผลาญทำลายวัด ปูชนียสถานในพุทธศาสนาและมหาวิทยาลัยบางแห่ง



ภาพที่ 4.22 มหาวิทยาลัยนาลันทา (Nalanda University)

ด้านวิทยาศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียง คือ อารยภตา (Aryabhata) ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านดาราศาสตร์และคณิตศาสตร์ เขาสามารถพิสูจน์ว่าโลกกลมและโคจรรอบดวงอาทิตย์ นักดาราศาสตร์บางคนของยุคนี้ยังสามารถคำนวณเส้นผ่าศูนย์กลางของดวงจันทร์ได้ ขณะเดียวกันในสมัยนี้ยังเกิดสิ่งประดิษฐ์หลายอย่างที่เผยแพร่ไปยังอาหรับและอาหรับก็นำไปเผยแพร่ยังยุโรป เช่น เลข 0 ทางด้านการแพทย์ในสมัยนี้ก็มีความสำเร็จก้าวหน้าอย่างมาก โดยแพทย์ในสมัยนี้ได้รับยกย่องว่ามีวิธีการและเทคนิคสูงในการรักษาโรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผ่าตัด มีการรักษาความสะอาดและป้องกันเชื้อโรคอย่างเคร่งครัด มีการผลิตยาขึ้นหลายชนิดและยาที่ใช้กันอยู่ในยุโรปเกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ ขณะเดียวกันนักวิทยาศาสตร์ในสมัยนี้ยังสามารถผลิตสบู่และซีเมนต์ได้อีกด้วย

ด้านศาสนาและปรัชญา พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์คุปตะโปรดให้ฟื้นฟูและอุปถัมภ์ลัทธิฮินดู ทั้งนี้เพราะทรงมีพระประสงค์จะให้อารยธรรมอินเดียมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยเน้นอารยธรรมฮินดู นักเขียนชื่อ สังการะ (Sangara) ได้เขียนงานที่เชิดชูลัทธิฮินดูให้เด่นชัดและโจมตีศาสนาพุทธใน ค.ศ. 800 โดยได้ทำการปฏิรูปลัทธิฮินดูใหม่ ด้วยการจัดระเบียบสังคมตามแบบพราหมณ์ ขณะเดียวกันก็สอนว่ามนุษย์ไม่ว่าจะกำเนิดในวรรณะใดย่อมบรรลุญาณสูงสุดได้ การปฏิรูปลัทธิฮินดูที่เรียกว่า ฮินดูใหม่ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พุทธศาสนาเสื่อมไปจากอินเดีย

ด้านศิลปกรรม สิ่งก่อสร้างสมัยคุปตะส่วนใหญ่ ได้แก่ โบสถ์ มีการนำศิลปกรรมแบบพุทธมารวมกับฮินดู เป็นศิลปะแบบอินเดีย ซึ่งจะก่อสร้างด้วยไม้และอิฐ มีการสลักหินก้อนใหญ่ให้เป็นถ้ำ เช่น เทวสถานในเมืองเอลโลรา (Ellora) นิยมสร้างพระพุทธรูป ซึ่งทำได้น่าทึ่งมากจนได้ชื่อว่า พระพุทธรูปสมัยคุปตะเป็นพระพุทธรูปที่สวยงามที่สุดสมัยหนึ่งของอินเดีย



ภาพที่ 4.23 พระพุทธรูปสมัยคุปตะ

ศิลปกรรมที่น่าสนใจอีกอย่าง คือ จิตรกรรมฝาผนัง ภาพวาดในระยะนี้งดงามลึกซึ้ง อ่อนละมุน เป็นความงดงามตามธรรมชาติ และแสดงอารมณ์ขัดแย้งกัน เช่น ภาพฝาผนังถ้ำชันตะ (Ajanta) เป็นสิ่งขบถทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพบทางภาคกลางของอินเดีย เป็นภาพวาดตามอุดมคติ มีความงามอย่างลึกซึ้ง ภาพชิ้นเอก คือ ภาพธิดาพระยามารและภาพพระโพธิสัตว์ เป็นต้น ภาพธิดาพระยามารให้ความรู้สึก 2 อย่างที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัวเอง คือ ความปรารถนาและความมุ่งหมายไปยังพระพุทธองค์และการหักห้ามด้วยความละอาย²⁶



ภาพที่ 4.24 ฝาผนังถ้ำอชันตะ (Ajanta)

หลังสมัยพระเจ้าจักรพรรดปีที่ 2 อาณาจักรเริ่มเสื่อม อาณาจักรเริ่มแตกแยกและสิ้นสุดลงเมื่อประมาณ ค.ศ. 535 โดยสาเหตุหนึ่งคือ การที่เผ่าเร่ร่อนเข้ามารุกรานทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ชนเผ่าเร่ร่อนนี้คือ ชนที่อยู่ภายใต้อำนาจของพวกฮั่นที่รุกรานเข้ามาทำให้อาณาจักรอินเดียแตกแยกออกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย ในยุคแห่งความวุ่นวายทางการเมืองนี้ มีราชวงศ์ฮินดูอีกราชวงศ์หนึ่งที่พยายามจะรวบรวมแคว้นต่างๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นั่นคือ ราชวงศ์หรรษา

กิจกรรม 4.2.1

เหตุใดราชวงศ์คุปตะจึงถือว่าเป็น ยุคทองของอารยธรรมอินเดีย

แนวตอบกิจกรรม 4.2.1

ราชวงศ์คุปตะนับว่าเป็น ยุคทองของอารยธรรมอินเดีย เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ยุคทองของอินเดียมีความเจริญสูงสุดในทุกด้าน เช่น ปรัชญา วรรณคดี ศิลปะ รวมทั้งวิทยาการสาขาต่างๆ

เรื่องที่ 4.2.2

อารยธรรมอินเดียหลังยุคทอง

ราชวงศ์หรรษา (Harsha) (ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 7)

เมื่อสิ้นราชวงศ์คุปตะหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องราวของอินเดียเลือนรางมาก อาณาจักรเล็กอาณาจักรน้อยเกิดขึ้นมากมาย และในราวประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 7 ในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือของที่ราบลุ่มแม่น้ำปัญจาบฝั่งแม่น้ำยมุนามีคนสำคัญเกิดขึ้นคือ พระเจ้าหรรษาวัณนา (Harsha Vardhana) ได้รวบรวมกำลังคนทางอินเดียทางภาคเหนือและรวบรวมเป็นจักรวรรดิอินเดีย พระเจ้าหรรษาวัณนาทรงรวบรวมแคว้นต่างๆ ให้คล้ายกับสมัยคุปตะ และขับไล่พวกฮั่นออกไปจากอินเดีย ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา นิยามมหายานควบคู่กับศาสนาฮินดู ทรงตั้งเมืองหลวงอยู่ที่เมืองคะโนจ (Kanauj)

หลักฐานของหลวงจีนที่ชื่อ ชวน จ้ง (Hsuan Tsang) ซึ่งได้เดินทางมาสืบพุทธศาสนาที่อินเดียและได้บันทึกเรื่องราวต่างๆ เอาไว้ ซึ่งบันทึกนี้ได้กลายเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ และยังเป็นหลักฐานที่ใช้เป็นแนวทางในการขุดค้นทางโบราณสถานในสมัยหลังด้วย จากบันทึกดังกล่าวพบว่า ในสมัยของพระเจ้าหรรษาวัณนาทรงสนพระทัยด้านศิลปะวรรณคดีและทรงเป็นกวีที่สำคัญ



ภาพที่ 4.25 ชวน จ้ง

ขณะเดียวกันจากหลักฐานของหลวงจีนชว่น จ้ง ยังพบว่าการปกครองในสมัยนี้มีความคล้ายคลึงกับในสมัยราชวงศ์โมริยะ และมีการเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับนานาประเทศ โดยมีหลักฐานว่ามีการส่งทูตไปถึงเมืองจีนในสมัยราชวงศ์ถัง นอกจากนี้ยังมีความเจริญด้านกฎหมาย เศรษฐกิจการค้า ตลอดจนวิทยาการต่างๆ โดยเฉพาะด้านการศึกษา และยังพบว่าพระเจ้าหรรษาพัฒนาทรงแจกทานทุกๆ 5 ปี โดยโปรดให้นำทรัพย์สินเงินทองในท้องพระคลังมาแจกแก่ผู้ยากไร้ เด็กกำพร้า ตลอดจนพระสงฆ์จำนวนมาก การแจกทานกินเวลานานถึง 75 วัน²⁷

ภายหลังพระเจ้าหรรษาพัฒนาสิ้นพระชนม์จากการถูกลอบปลงพระชนม์แล้ว อาณาจักรของพระองค์ก็แตกแยกเป็นแคว้นอิสระหลายแคว้น จนคริสต์ศตวรรษที่ 8 มังกรัตริย์ในราชวงศ์ปาละ ตั้งตัวขึ้นในแถบแคว้นเบงกอลและมคธต่อมาใน ค.ศ. 1125 ราชวงศ์เสนะก็มีอำนาจต่อจากราชวงศ์ปาละ ซึ่งราชวงศ์นี้ให้การสนับสนุนฮินดูอย่างมาก²⁸ เรื่องราวที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ของอินเดียเลื่อนลงมาก เนื่องจากมีอาณาจักรเล็กอาณาจักรน้อยเกิดขึ้นมากมาย และราชวงศ์ที่ขึ้นมาใช้อำนาจก็ไม่สามารถรวมเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ได้และในที่สุดก็ถูกกลุ่มมุสลิมเข้ามารุกราน

มุสลิมที่เข้ารุกรานอินเดียคือ พวกเตอร์กและมองโกล ภายใต้การนำของจักรพรรดิบาบูร์ (Barbu) ซึ่งมาจากถิ่นฐานเดิมในแคว้นสะมาคาน บริเวณเอเชียตอนกลาง ได้เข้ารุกรานและมีอิทธิพลในอินเดียตอนเหนือ ซึ่งมีนครเดลีเป็นเมืองหลวงได้อย่างเด็ดขาดใน ค.ศ. 1526 หลังจากนั้นจึงตั้งราชวงศ์โมกุลขึ้นปกครองอินเดีย และได้นำศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแผ่ ทำให้อินเดียเกิดการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ทั้งโครงสร้างทางการเมืองและทางสังคม

กิจกรรม 4.2.2

หลังจากพระเจ้าหรรษาพัฒนาสิ้นพระชนม์ อาณาจักรอินเดียโบราณมีสภาพอย่างไร

แนวตอบกิจกรรม 4.2.2

อาณาจักรอินเดียโบราณแตกแยกเป็นแคว้นอิสระหลายแคว้น และยังถูกกลุ่มมุสลิมเข้ามารุกราน

ตอนที่ 4.3

อารยธรรมจีนและญี่ปุ่นสมัยกลาง

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 4.3 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

- 4.3.1 อารยธรรมจีนสมัยกลาง
- 4.3.2 อารยธรรมจีนสมัยราชวงศ์หยวน
- 4.3.3 อารยธรรมญี่ปุ่นสมัยกลาง

แนวคิด

1. จีนสมัยราชวงศ์ถังเป็นสมัยแห่งความเจริญอย่างมากในด้านศิลปกรรมและวรรณกรรมจนได้ชื่อว่าเป็น ยุคทองของอารยธรรมจีน ขณะที่ราชวงศ์ซ้องเป็นราชวงศ์ที่ได้ชื่อว่าเป็นราชวงศ์ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างมาก
2. มองโกลได้เข้ายึดอำนาจการปกครองจากราชวงศ์ซ้อง โดยได้สถาปนาราชวงศ์หยวนหรือราชวงศ์มองโกลขึ้นปกครอง นับเป็นครั้งแรกที่จีนตกอยู่ภายใต้การปกครองของชนต่างชาติ
3. อารยธรรมญี่ปุ่นสมัยการสร้างชาติในระยะแรกเกิดขึ้นหลังจากการผ่านสงครามกลางเมืองระหว่างกลุ่มต่างๆ โดยผู้นำในการสร้างชาติของญี่ปุ่นมี 3 คน คือ โอตะ โนบุนากะ โตโยโตมิ ฮิเดโยชิ และโทกูงวะ อิเอยาสึ

วัตถุประสงค์

- เมื่อศึกษาตอนที่ 4.3 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ
1. อธิบายลักษณะของอารยธรรมจีนสมัยกลางได้
 2. อธิบายลักษณะของอารยธรรมจีนสมัยราชวงศ์หยวนได้
 3. อธิบายลักษณะของอารยธรรมญี่ปุ่นสมัยกลางได้

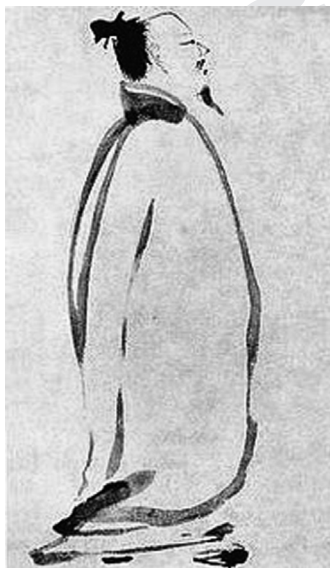
เรื่องที่ 4.3.1

อารยธรรมจีนสมัยกลาง

ราชวงศ์ถัง (ค.ศ. 619-ค.ศ. 906)

จีนสมัยนี้เป็นสมัยแห่งความเจริญในด้านศิลปกรรมและวรรณกรรมอย่างมากจนได้ชื่อว่าเป็น “ยุคทองของอารยธรรมจีน” ความเจริญรุ่งเรืองที่สุดของของราชวงศ์ถังอยู่ในรัชกาลจักรพรรดิถังไท่จง พระองค์บริหารประเทศอย่างแข็งขันจนทำให้ราชวงศ์ถังเจริญรุ่งเรืองอย่างไม่เคยมีมาก่อน โดยได้ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวางกว่าสมัยราชวงศ์อื่น กล่าวคือ มีการปกครองดินแดนจีนทั้งหมดและยังขยายไปถึงดินแดนทางตอนใต้ซึ่งปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของประเทศเวียดนาม ทางตะวันตกขยายไปถึงบริเวณเอเชียกลาง ทางตะวันออกเฉียงเหนือขยายไปจนถึงดินแดนหลายส่วนของมองโกเลียและแมนจูเรีย การมีอาณาเขตที่กว้างใหญ่เช่นนี้ทำให้ราชวงศ์ถังมีความสัมพันธ์กับนานาชาติอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม มีการติดต่อกับต่างชาติมากขึ้น จีนในสมัยราชวงศ์ถังได้รับวัฒนธรรมต่างชาติ พร้อมทั้งเผยแพร่วัฒนธรรมจีนไปยังดินแดนใกล้เคียง บรรดาพ่อค้าจากต่างแดนเดินทางเข้ามาค้าขาย เช่น เปอร์เซียและอาหรับ โดยสมัยนี้เมืองซีอานได้กลายเป็นย่านการค้าที่สำคัญ ที่เรียกว่า ตลาดตะวันออกและตลาดตะวันตก

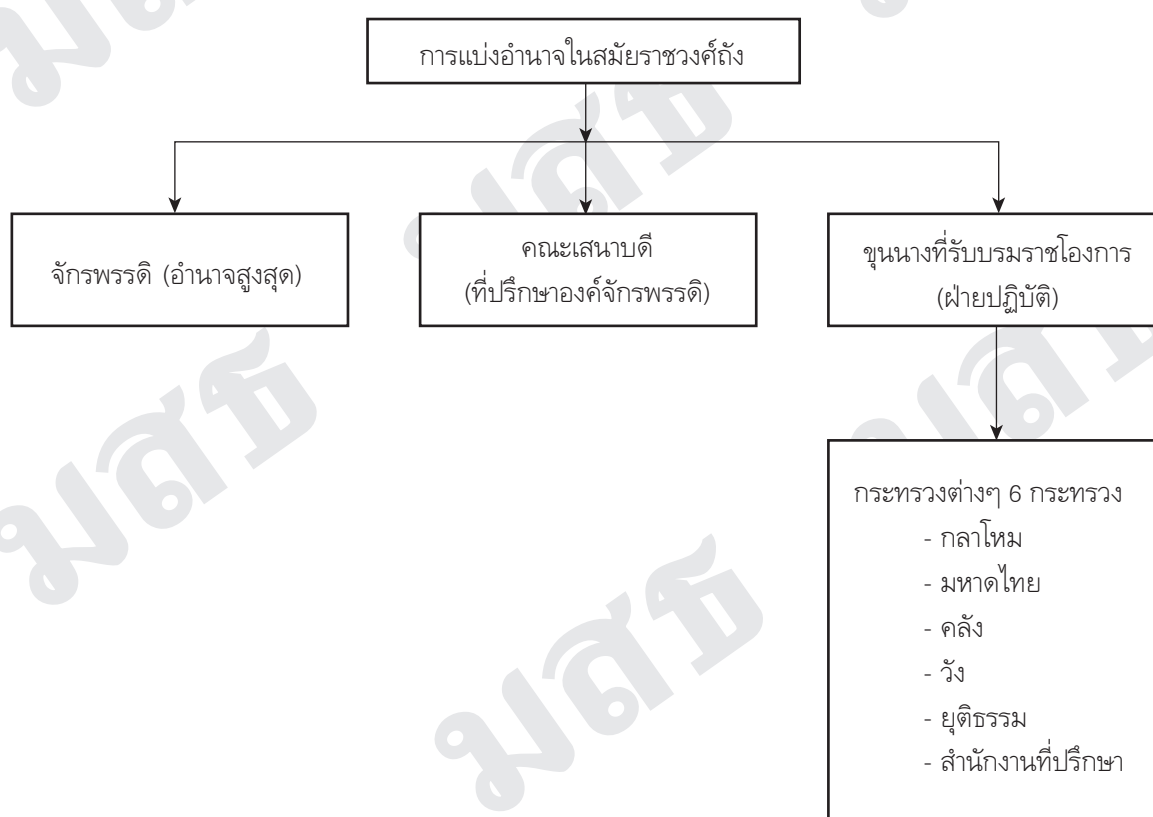
หลังจากนั้นในช่วงปลายรัชกาลถังเสวียนจง ขุนนางมีอำนาจมาก เกิดการจู่โจมราชบัลลังก์ ระบบการจัดสรรที่ดินและการเกณฑ์ทหารล้มเหลว กำลังทหารอ่อนแอลง แม่ทัพชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือชื่อ อ๋นลุ่ซัน ยกกำลังบุกเข้านครฉางอันนำไปสู่เหตุการณ์ที่เรียกว่า กบฏอ๋นลุ่ซัน และใน ค.ศ. 758 ลือซือหมิงขุนพลเก่าของอ๋นลุ่ซันก่อการกบฏอีกครั้ง จากนั้นเป็นต้นมาราชวงศ์ถังก็เริ่มเสื่อมลงเรื่อยๆ



ภาพที่ 4.26 จักรพรรดิถังไท่จง

ด้านการปกครอง การปกครองสมัยราชวงศ์ถังได้รับการยกย่องว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุด เนื่องจากราชวงศ์ถังได้วางโครงสร้างการปกครองไว้อย่างเป็นระบบ เช่น เรื่องการส่งข้าหลวงที่ผ่านการสอบเข้ารับราชการได้ตามตำราของขงจื้อออกไปปกครองตามแคว้นต่างๆ ส่วนการปกครองของส่วนกลาง รัฐบาลสมัยราชวงศ์ถังแบ่งออกเป็น 3 ฝ่ายที่สำคัญ คือ ฝ่ายแรก อำนาจอสูงสุดอยู่ที่องค์จักรพรรดิ ฝ่ายที่ 2 คือ คณะเสนาบดี ซึ่งเป็นที่ปรึกษา จะคอยถวายคำแนะนำ และรับสนองพระบรมราชโองการ และส่วนที่ 3 คือ ฝ่ายที่รับพระบรมราชโองการที่ได้รับการพิจารณาร่วมกันของจักรพรรดิ และเสนาบดีไปปฏิบัติ ฝ่ายนี้ประกอบด้วย กระทรวงต่างๆ 6 กระทรวง คือ กลาโหม มหาดไทย คลังวัง ยุติธรรม และสำนักที่ปรึกษา

แผนภูมิการแบ่งอำนาจการปกครองในสมัยราชวงศ์ถัง



ด้านการจัดการที่ดิน

นอกจากนี้ระบบในการปกครองยังได้นำระบบขุนเทียนและระบบซานซางมาใช้ด้วย กล่าวคือ

- **ระบบขุนเทียน (Equal Field System) หรือระบบนาเฉลี่ย**²⁹ ระบบนี้ชาวนาจะได้รับมอบหมายที่ดินส่วนหนึ่งเพื่อประกอบอาชีพ เป็นการช่วยเหลือให้ชาวนาที่ยังอยู่กับที่ดินหลุดพ้นจากการเป็นทาสติดที่ดิน รัฐบาลแบ่งที่ดินส่วนหนึ่งไว้เพาะปลูกเพื่อเป็นประโยชน์แก่รัฐบาล และที่ดินส่วนใหญ่ที่เหลือจะต้องคืนให้แก่รัฐบาลเมื่อผู้รับมอบหมายสิ้นชีวิตลง ระบบนี้เกิดขึ้นเพื่อป้องกันมิให้ที่ดินส่วนใหญ่ตกอยู่ในมือของขุนนางเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ทั้งหลายและเป็นการช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่รัฐด้วย

- **ระบบซานซาง (Three Chief System) หรือระบบสามหัวหน้า** เป็นระบบการบริหารเพื่อให้ระบบขุนเทียนได้ผลตามความมุ่งหมาย ระบบนี้เรียกกันทั่วไปว่า ระบบเปาเจีย เป็นระบบที่แบ่งคนออกเป็นหมู่ให้รับผิดชอบ

ในหน้าที่การงานตลอดจนถึงการเสียภาษีในหมู่ของตน โดยการแบ่งครอบครัวออกเป็น 5 ครอบครัวรวมเป็นหมู่บ้าน เรียกว่า ลิน และ 5 หมู่บ้านรวมกันเป็น 1 ตำบล เรียกว่า หลี และ 5 ตำบลรวมเป็นชุมชน เรียกว่า ถัง โดยแต่ละส่วน จะมีหัวหน้าปกครองดูแลในส่วนที่เป็นของตนเอง³⁰

ด้านศาสนา สมัยนี้มีศาสนาอิสลามเผยแพร่เข้ามาในแผ่นดินจีนมากขึ้น ชาวมุสลิมเข้าไปอาศัยอยู่ในดินแดนจีนเป็นจำนวนมากจนมีการอนุญาตให้ตั้งเป็นชุมชนมุสลิมขึ้น โดยมีหัวหน้าปกครองตนเอง โดยใช้กฎหมายและธรรมเนียมตามแบบของมุสลิม นอกจากนี้ ยังมีศาสนาของคนต่างชาติเข้าไปเผยแพร่อีกหลายศาสนา เช่น ศาสนายิว คริสต์ศาสนา เป็นต้น แต่ก็ไม่มีอิทธิพลเท่าพุทธศาสนาและลัทธิเต๋า

พุทธศาสนาเป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากควบคู่ไปกับลัทธิเต๋า ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 7-8 พุทธศาสนามีความเจริญ โดยได้มีการส่งภิกษุชาวจีนเป็นจำนวนมากเดินทางไปศึกษายังประเทศอินเดีย พระภิกษุจีนคือ พระภิกษุฮวนซาง ได้นำเอกสาร คำสอน และพระบรมสารีริกธาตุกลับมาจีน ชาวจีนเองก็เริ่มหันมาสร้างวัดและพระเจดีย์เป็นจำนวนมาก แต่การรับพุทธศาสนาของจีนไม่ได้ทำให้อารยธรรมดั้งเดิมของจีนเปลี่ยนแปลง หากแต่ได้นำอารยธรรมใหม่ที่ได้รับไปเพิ่มให้แก่อารยธรรมจีนที่มีมาแต่เดิม เช่น การแสวงหาทางพ้นทุกข์ ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม และยังส่งผลต่องานด้านศิลปกรรมในแขนงต่างๆ ของจีนอีกด้วย

ขณะที่ลัทธิเต๋าเป็นลัทธิที่เกี่ยวข้องกับการมีชีวิตอยู่โดยเน้นธรรมชาติ คำว่า เต๋า แปลว่า “หนทาง” คำสอนของเต๋าปรากฏในหนังสือว่า เต๋าเต็กเก็ง (Tao Te Ching)

ด้านศิลปะและวรรณคดี ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา เช่น

- **ศิลปะการวาดภาพ** ในยุคนี้นิยมวาดภาพที่เกี่ยวกับพุทธประวัติเป็นภาพที่วาดเกี่ยวกับความจริงมากกว่าอภินิหาร เช่น ภาพพระโพธิสัตว์ ภาพการบำเพ็ญทุกขกิริยาของพระพุทธเจ้า ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในศิลปะของจีน

- **ด้านสถาปัตยกรรม** ปรากฏให้เห็นจากการสร้างเจดีย์ในภาคเหนือ เดิมชาวจีนนิยมการสร้างสัญลักษณ์ของความมีโชคและการแสดงความเคารพต่อวิญญาณของธรรมชาติ ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงโดยได้นำเอาความเชื่อทั้งแบบเดิมมาผสมผสานกับแนวทางพุทธศาสนา โดยจะเห็นได้จากหลักฐานการสร้างเจดีย์ที่เมืองโลยาง ใน ค.ศ. 516

- **ด้านประติมากรรม** ได้รับอิทธิพลจากอินเดียซึ่งอินเดียก็ได้รับอิทธิพลมาจากกรีกและเปอร์เซีย ดังนั้นงานแกะสลักของจีนจึงเป็นศิลปะผสมผสานทั้งงดงามระหว่างศิลปะแบบเปอร์เซียและกรีก เป็นลักษณะที่ดัดแปลงผสมผสานก่อให้เกิดเป็นศิลปะแบบจีนขึ้นโดยเฉพาะ เช่น ประติมากรรม พระโพธิสัตว์บางรูปในถ้ำเทียนหลงซาน ที่แสดงการเอียงสะโพกไปด้านข้างและสวมเครื่องแต่งกายตามแบบอินเดีย เป็นต้น

- **ด้านวรรณคดี** วรรณคดีที่แพร่หลายในยุคนี้นั้นเป็นเรื่องของตำนานหรือนิยายจากพุทธศาสนาตลอดจนถึงนิยายของต่างชาติที่เข้ามาติดต่อกับจีน งานด้านวรรณคดีโดยเฉพาะงานประเภทร้อยกรองนอกจากจะได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาแล้วยังได้รับอิทธิพลจากลัทธิเต๋าเข้ามาผสมผสานอีกด้วย ทำให้งานประเภทร้อยกรองเป็นงานที่มีความงดงามไพเราะจนได้ชื่อว่าเป็น ยุคทองของกวีนิพนธ์ประเภทร้อยกรอง ผลงานส่วนใหญ่ของกวีในสมัยนี้มักจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติ แม้ว่าจะมีการแสดงออกในลักษณะของปรัชญา แต่ก็แฝงไว้ด้วยการแสดงอารมณ์ที่ชื่นชมต่อความงามของธรรมชาติ ความรัก และมิตรภาพ กวีที่เด่นที่สุดในสมัยราชวงศ์ถังนี้ คือ หลีโป (Li Po) (ค.ศ. 701-762) ซึ่งได้เขียนมากกว่า 1,000 บทกวี งานของเขาได้รับแนวคิดของเต๋า ส่งเสริมและปรับปรุงแนวคิดของเต๋า หนึ่งในบทกวีที่มีชื่อเสียงของหลีโป คือเรื่อง ตี๋มเดียวดายใต้เงาจันทร์ นอกจากนี้กวีที่เด่นอีกคนคือ ตูฟู (Tu Fu) ได้แต่งบทกวีที่มีชื่อเสียงหลายต่อหลายบท เช่น “สือหาวลี” โดยบทกวีของเขามักสะท้อนให้เห็นถึงความเห็นอกเห็นใจของกวีที่มีต่อประชาชนและความเคียดแค้นของเขาที่มีต่อสงคราม เป็นต้น



ภาพที่ 4.27 หลี่ปี้



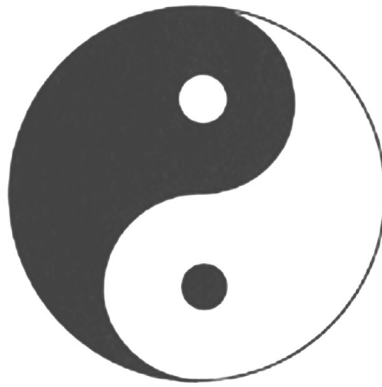
ภาพที่ 4.28 จูฟู

ราชวงศ์ถังเริ่มเสื่อมอำนาจลงเนื่องจากความขัดแย้งภายในแคว้น ใน ค.ศ. 907 จักรพรรดิองค์สุดท้ายของราชวงศ์ถังทรงสละราชสมบัติ ทำให้ราชวงศ์ถังสิ้นสุดลง แม้ว่พราชาวศ์ถังได้ตั้งตนขึ้นเป็นกษัตริย์องค์ใหม่ของจีนแต่ก็อยู่ได้ไม่นานนัก สภาพต่างๆ ในช่วงเวลานี้เกิดความแตกแยกเป็นราชวงศ์ต่างๆ ซึ่งแต่ละราชวงศ์ต่างๆ เหล่านี้ก็ไม่อาจรวมดินแดนของจีนไว้ได้ทั้งหมด สภาพดังกล่าวยุติลงใน ค.ศ. 960 เมื่อแม่ทัพ คือ เจากวงยิ๊ง ได้รวบรวมจีนให้เป็นปึกแผ่นอีกครั้งและตั้งราชวงศ์ซ่งขึ้นมา

ราชวงศ์ซ่งหรือราชวงศ์ซ่ง (ค.ศ. 960-ค.ศ. 1279)

ราชวงศ์ซ่งหรือราชวงศ์ซ่ง เริ่มขึ้นใน ค.ศ. 960 โดยชาวจีนผู้หนึ่งชื่อ เจากวงยิ๊ง ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากข้าราชการในสมัยราชวงศ์ถัง เจากวงยิ๊งได้รวบรวมจีนที่แตกแยกได้สำเร็จและได้รวบรวมดินแดนจีนภาคกลาง แคว้นเสฉวน และจีนใต้กับบริเวณรอบๆ เมืองนานกิงเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หลังจากนั้นสถาปนาตนเป็นจักรพรรดิมีพระนามเรียกกันในสมัยต่อมาว่า จักรพรรดิไถ่จื่อ (Tai Tsu)

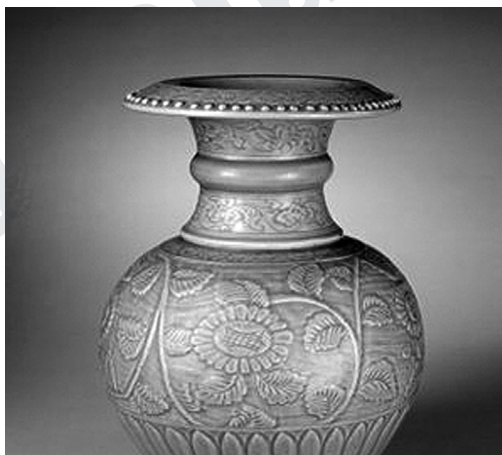
ราชวงศ์ซ่งปกครองจีนนานถึง 300 ปี โดยนักประวัติศาสตร์จีนได้แบ่งราชวงศ์ซ่งออกเป็น 2 สมัย ได้แก่ ตอนต้นเรียกว่า สมัยซ่งเหนือ (ค.ศ. 960-ค.ศ. 1127) มีเมืองหลวงอยู่ที่เมืองไคฟง และตอนปลายเรียกว่า สมัยซ่งใต้ (ค.ศ. 1127-ค.ศ. 1279) ได้ย้ายนครหลวงมายังเมืองหลิงอัน (ปัจจุบันคือเมืองหังโจว มณฑลเจ้อเจียง) ภายหลังกองทัพอานารยชนบุกเข้าทำลายเมืองหลวงไคฟงจนเสียหายอย่างหนัก



ภาพที่ 4.29 จักรพรรดิไฉ่จื่อ ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์ซ้อง

ด้านการปกครอง ยังคงดำเนินนโยบายการปกครองต่อจากสมัยราชวงศ์ถัง โดยบุคคลที่จะเข้ารับราชการต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ กล่าวคือ เป็นผู้ที่ผ่านการสอบคัดเลือกตามตำราขงจื้อ การสอบมีหลายชั้น มีการสอบแบบใช้ความทรงจำ และแบบที่เรียกว่า สอบจินซี ซึ่งจัดว่าเป็นการสอบที่ยากที่สุด เพราะต้องใช้ทั้งวิจารณ์ญาณและเหตุผล นอกเหนือไปจากการท่องจำอย่างที่เคยสอบในอดีต โดยผู้ที่สอบได้ที่ 1 จะได้รับตำแหน่งเป็นจอหงวน

ด้านศาสนาและปรัชญา มีการฟื้นฟูลัทธิขงจื้อขึ้นมาใหม่ ให้ประชาชนได้เล่าเรียนคัมภีร์ของขงจื้อ เป็นเหตุให้นักปราชญ์ในสมัยนี้หันมาสนใจศึกษาคัมภีร์และตีความหมายความคิดปรัชญาจีนในแนวใหม่ๆ คือ การนำเอาลัทธิขงจื้อมาอธิบายใหม่ โดยนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงที่สุด คือ ชูสี (Chu Hsi) นอกจากนี้ นักปราชญ์ในสมัยนี้ยังได้นำความคิดดั้งเดิม เช่น อิทธิพลเรื่องหยินกับหยาง* จากลัทธิเต๋า ซึ่งเป็นสิ่งที่ควบคุมธรรมชาติมาเป็นหลักในการสั่งสอนมนุษย์



ภาพที่ 4.30 หยินกับหยาง

* หยินกับหยาง เป็นธาตุที่ตรงกันข้ามกัน และเป็นของคู่กัน กล่าวคือ หยินเป็นพลังทางบวก เช่น ไฟ ผู้ชาย ความมืด ส่วนหยางเป็นพลังทางลบ เช่น ดิน ผู้หญิง ความสว่าง

ด้านการค้าขาย ความเจริญรุ่งเรืองของจีนในช่วงเวลานี้ทำให้ชาวต่างชาติหันมาสนใจทำการค้าขายกับจีนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแต่เดิมจะค้าขายกับชนเผ่าที่อยู่ตามชายแดน เช่น ทิเบต มองโกเลีย และเตอร์ก แต่เมื่อในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 11 ได้มีการใช้เข็มทิศแม่เหล็กช่วยในการเดินเรือ ทำให้การค้าขายกับต่างประเทศขยายกว้างขวางขึ้น โดยขยายไปถึงริมฝั่งทะเลภาคใต้ของเอเชีย เช่น อาณาจักรศรีวิชัย และอาณาจักรเปอร์เซียและเลยไปจนถึงฝั่งตะวันตกของอินเดีย ขณะเดียวกันจีนติดต่อกับค้าขายกับเกาหลี ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ และอาณาจักรจามปา

ด้านความก้าวหน้าทางวิทยาการ ช่วงเวลานี้ได้เกิดขึ้นหลายอย่าง เช่น ในด้านการแพทย์ ได้คิดค้นการรักษาโรคด้วยวิธีฝังเข็ม มีการใช้วัคซีนป้องกันฝีดาษ และในด้านการค้นคว้าทางด้านวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ได้มีการศึกษาความรู้ด้านเคมี สัตววิทยา และชีววิทยาอย่างกว้างขวาง ด้านฟิสิกส์ ภูมิศาสตร์และการทำแผนที่ก็ได้รับการสนับสนุนด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังประดิษฐ์แท่นพิมพ์ตัวหนังสือและรัฐบาลราชวงศ์ซ่งเป็นรัฐบาลแรกในโลกที่ใช้เงินที่ทำจากกระดาษ

ด้านประเพณีต่างๆ เกิดประเพณีที่สำคัญขึ้นคือ ประเพณีรดน้ำสตรี้ ด้วยเหตุผลที่ว่า ถ้าจะเป็นผู้ดีในสังคมควรจะมีเท้าเล็ก

ด้านศิลปะ ศิลปะการวาดภาพของจีนเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ถือเป็นศิลปะที่เด่นที่สุด จักรพรรดิเองก็ให้ความสนใจและจักรพรรดิบางพระองค์ เช่น จักรพรรดิฮุยซาง ทรงเป็นทั้งกวีและนักวาดภาพ และในสมัยนี้มีศิลปินมากกว่า 800 คน ศิลปินที่มีชื่อเสียงในสมัยนี้ เช่น กังสีและหลี่ลู่เมียน ภาพวาดที่ออกมาในเวลานี้มีการวาดภาพหลายแบบ เช่น รูปพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ นกและต้นไม้ ฯลฯ ผลงานที่มีชื่อเสียงค่อนข้างมากคือภาพวาดทัศนียภาพ ดอกไม้และนก ภาพวาดชื่อ “ชิงหมิงซ่งเหอถู่” (งานรื่นเริงวันชิงเหมิง) ของจาง จื่อตวนเป็นผลงานยิ่งใหญ่ในด้านการวาดภาพของจีน นอกจากนี้การทำเครื่องเคลือบถ้วยชามก็ได้รับการยกย่องว่ามีความประณีตงดงามที่สุดและเป็นที่ต้องการของต่างประเทศมากที่สุด เครื่องลายครามจะมีทั้งแบบสีและแบบขาว แต่ที่ได้รับความนิยมจากต่างประเทศมากที่สุดคือ “เครื่องลายครามสีเขียว” (Green Porcelain หรือ Celadon) เป็นผลงานที่มีชื่อเสียงอีกอย่างหนึ่งของห้องเหนือและกลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญในสมัยราชวงศ์ซ่งต่อมา³¹



ภาพที่ 4.31 เครื่องลายครามสีเขียวของราชวงศ์ซ่ง

ความเจริญที่เกิดขึ้นกับจีนในสมัยราชวงศ์ซ่งต่อมาก็เกิดความเสื่อมลง เนื่องจากราชวงศ์ซ่งได้เริ่มอ่อนแอ แต่อาณาจักรมองโกลกลับเข้มแข็งขึ้นเรื่อยๆ จนสามารถเข้ารุกรานซ่งและในที่สุดซ่งก็ต้องสูญเสียอำนาจให้กับมองโกล

กิจกรรม 4.3.1

หลังจากสิ้นสุดสมัยราชวงศ์ถัง อาณาจักรจีนมีสภาพเป็นอย่างไร

แนวตอบกิจกรรม 4.3.1

หลังจากสิ้นสุดสมัยราชวงศ์ถัง อาณาจักรจีนเกิดความแตกแยกเป็นราชวงศ์ต่างๆ ซึ่งแต่ละราชวงศ์ก็ไม่อาจรวมดินแดนของจีนไว้ได้ทั้งหมด

เรื่องที่ 4.3.2

อารยธรรมจีนสมัยราชวงศ์หยวน

ราชวงศ์หยวนหรือมองโกล (ค.ศ. 1280-ค.ศ. 1368)

มองโกลเป็นเผ่าเร่ร่อนกระจุกกระจายอยู่ทางตอนเหนือของจีน มีความสามารถทางการรบ เช่น กุบไลข่าน ประมุขของมองโกลได้เข้ายึดอำนาจการปกครองแผ่นดินจีนจากราชวงศ์ซ่ง หลังจากนั้นก็ได้สถาปนาราชวงศ์หยวนหรือราชวงศ์มองโกลขึ้นปกครอง ตั้งกรุงปักกิ่งเป็นเมืองหลวง (สมัยนั้นชื่อว่า เมืองต้าตู) และสถาปนาพระนามของพระองค์เป็นจักรพรรดิ **ช็วู่หวางตี้** หรือจักรพรรดิซีโจ้วฮ่องเต้ นับเป็นครั้งแรกที่จีนตกอยู่ภายใต้การปกครองของชนต่างชาติ

กษัตริย์กุบไลข่านทรงขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวางและทรงสร้างทางคมนาคม คือ สร้างถนน และขุดคลอง มุ่งเข้าสู่กรุงปักกิ่งเพื่อความสะดวกในการติดต่อทั้งทางราชการและการค้าขาย นอกจากนี้ทรงรับวัฒนธรรมจีนและพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญอย่างมากในหลายๆ ด้าน เช่น

ด้านการปกครอง กษัตริย์กุบไลข่านทรงยอมรับลัทธิขงจื้อและพยายามทำตนให้เข้ากับชาวจีน โดยทรงประกาศว่าพระองค์ทรงเป็นโอรสแห่งสวรรค์ตามความเชื่อของชาวจีนโบราณ และนำรูปแบบการปกครองที่เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ่งมาใช้ โดยสถาบันที่สูงที่สุดคือ จักรพรรดิ รองลงมาคือหน่วยปกครอง ฝ่ายทหาร ฝ่ายพลเรือน และฝ่ายที่ปรึกษา ขณะเดียวกันพระองค์ได้นำเอา “ระบบการสอบคัดเลือก” มาใช้เพื่อหาบุคคลเข้ารับราชการ แต่ตำแหน่งที่มีการสอบเข้ามักเป็นตำแหน่งที่ไม่สำคัญ เพราะตำแหน่งสำคัญๆ ถูกสงวนไว้เฉพาะชาวมองโกล³² และที่สำคัญยังเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติสามารถเข้ารับราชการในราชสำนักได้อีกด้วย ชาวต่างชาติที่มีชื่อเสียงที่สุดคือ มาร์โคโปลो ชาวอิตาลี เขาได้บันทึกเรื่องราวความเจริญของจีนในยุคนั้น บันทึกฉบับนี้ทำให้ชาวยุโรปเริ่มสนใจที่จะเดินทางมายังจีน จนเกิดการติดต่อกันระหว่างชาวจีนและชาวตะวันตก จากการติดต่อกับต่างชาติอย่างแพร่หลายนี้

ยังทำให้อารยธรรมจีนมีโอกาสเผยแพร่ออกไปยังดินแดนต่างๆ ขณะเดียวกันอารยธรรมต่างชาติก็ได้มีโอกาสเผยแพร่เข้ามายังแผ่นดินจีนด้วย โดยสมัยนี้ยังเป็นสมัยที่มีชาวต่างชาติเข้ามาในแผ่นดินจีนอย่างมาก เช่น พ่อค้า มิชชันนารี



ภาพที่ 4.32 มาร์โคโปโล

ด้านวรรณกรรมและจิตรกรรม งานด้านวรรณกรรมในสมัยนี้ที่สำคัญมี 2 ประเภทคือ ประเภทแรกคือ บทละคร (จื๊ว) ได้รับการยกย่องอย่างมากจนไม่มีบทจื๊วสมัยใดเทียบได้ และประเภทที่สองคือการเขียนนวนิยาย ซึ่งงานทั้งสองประเภทมองโกลใช้ภาษาธรรมดาสามัญที่คนทั่วไปสามารถอ่านเข้าใจได้ ขณะเดียวกันยังได้มีการปรับปรุงการเขียนตัวอักษรที่มีมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซางขึ้นมาใหม่ ภาษาเขียนนี้ได้วิวัฒนาการเรื่อยมาจนถึงสมัยราชวงศ์จินแล้วก็เสื่อมสลายไป มาถึงสมัยฮั่นจึงได้ถูกฟื้นฟูขึ้นมาและพัฒนาอีกครั้งสมัยราชวงศ์มองโกล ส่วนด้านจิตรกรรมสมัยราชวงศ์มองโกลได้ริเริ่มนำผลงานในด้านความคิดและภาพธรรมชาติเข้ามาร่วมกัน นักเขียนมักเขียนบทประพันธ์ลงบนภาพวาด และมีการเขียนเพิ่มเติมลงบนภาพนั้นต่อไป มาจนแทบอ่านไม่ออก นอกจากนี้ ยังนิยมการเขียนภาพบนไม้ไผ่ ซึ่งเป็นศิลปะที่ทำได้ยากมาก

ส่วนงานด้านแกะสลักได้รับอิทธิพลมาจากต่างประเทศ เช่น รูปปั้นได้รับอิทธิพลมาจากทิเบต โบสถ์วิหารที่มีฐานกว้างและยอดแหลมได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียและทิเบต เป็นต้น

หลังสมัยกุบไลข่านราชวงศ์มองโกลเริ่มเสื่อมลง เนื่องจากไม่มีกษัตริย์พระองค์ใดโดดเด่นเหมือนพระองค์ และกษัตริย์องค์ต่อมา ก็ครองราชย์ได้ไม่นาน จนถึงสมัยกษัตริย์หยวนซุ่นตี้ ยุคนี้เกิดความวุ่นวายอย่างมาก เกิดภัยพิบัติ ประกอบกับชาวจีนเห็นว่าราชวงศ์นี้เป็นราชวงศ์ต่างชาติ ดังนั้นชาวจีนจึงได้รวมตัวกันก่อการจลาจลเพื่อขับไล่ชาวมองโกล การจลาจลเกิดขึ้นหลายครั้งโดยส่วนใหญ่ก่อตัวขึ้นบริเวณแถบภาคใต้ ท่ามกลางความวุ่นวายมีผู้นำคนหนึ่งชื่อ จูหยวนซาง ที่สามารถรบชนะพวกมองโกลได้ จากนั้นจึงมีการสถาปนาราชวงศ์หมิงขึ้น

กิจกรรม 4.3.2

ราชวงศ์ต่างชาติที่เข้าปกครองจีนคือราชวงศ์ใด

แนวตอบกิจกรรม 4.3.2

ราชวงศ์มองโกลนับเป็นราชวงศ์ต่างชาติราชวงศ์แรกที่สามารถเข้าปกครองแผ่นดินจีน โดยเข้ายึดอำนาจการปกครองได้จากราชวงศ์ซ้อง

เรื่องที่ 4.3.3

อารยธรรมญี่ปุ่นสมัยกลาง

ญี่ปุ่นสมัยโชกุน

อารยธรรมญี่ปุ่นสมัยกลางเป็นสมัยที่ญี่ปุ่นเริ่มต้นการปกครองระบบศักดินา โดยมีจักรพรรดิเป็นผู้มีอำนาจในการปกครองของญี่ปุ่น กล่าวคือในสมัยนี้เป็นสมัยหลังจากยุคเฮอัน ญี่ปุ่นก็เข้าสู่ยุคคามาคุระ เมื่อราว ค.ศ. 1185 และต่อมาใน ค.ศ. 1192 มินาโมโตะ โยะริโตะโมะ เป็นผู้ชนะสงครามและได้สถาปนาระบบโชกุน (Shogun) ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดทางทหาร และได้แต่งตั้งรัฐบาลทหารขึ้นเรียกว่า บะกุฟุ (Bakufu) ที่เมืองคามาคุระซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ทางตอนเหนือของโตเกียวในปัจจุบัน ดังนั้นในช่วงเวลานี้ ญี่ปุ่นจึงมีรัฐบาลทหารของโชกุนปกครอง ซึ่งมีอำนาจปกครองมากกว่ารัฐบาลของจักรพรรดิในกรุงเกียวโต³³

ยุคคามาคุระแม้เป็นช่วงระยะเวลาเพียงสั้นๆ แต่ก็ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอารยธรรมของญี่ปุ่นหลายประการ กล่าวคือ 1) ช่วงเวลานี้ญี่ปุ่นมีวิธีการเพาะปลูกที่ก้าวหน้าขึ้นทำให้สามารถผลิตอาหารได้มากขึ้นเพื่อเลี้ยงประชาชน 2) เศรษฐกิจญี่ปุ่นขยายตัว การค้าเจริญรุ่งเรือง มีตลาดเกิดขึ้นในท้องถิ่นต่างๆ มากมาย มีการนำเงินตราเข้ามาใช้เป็นสื่อในการซื้อขายแลกเปลี่ยน และ 3) มีการตั้งบ้านเรือนรวมกันอย่างหนาแน่น³⁴ ทำให้เกิดความเป็นเมืองขึ้นมา

ต่อจากยุคคามาคุระ ก็เข้าสู่ยุคการฟื้นฟูอำนาจการปกครองโดยจักรพรรดิในช่วงสั้นๆ และเข้าสู่ยุคโมโระมะจิ ซึ่งเป็นยุคที่ตระกูลอะชิคะเงะได้ขึ้นเป็นโชกุน โชกุนคนแรกของตระกูลคืออะชิคะเงะ ทะกะอูจิ ยุคนี้มีการพัฒนาระบบชลประทาน มีการนำพืชพันธุ์ใหม่ๆ มาเพาะปลูก เริ่มหันมาทำเกษตรเพื่อการค้า ช่างฝีมือมีการรวมตัวกันตั้งเป็นกลุ่มสมาคมอาชีพ เช่น การทอไหม การทำเหล้าสาเก มีการใช้เงินตราอย่างแพร่หลาย³⁵ และเกิดการเติบโตของกิจการค้าขายและบริการ ที่สำคัญยุคนี้ยังระเบียบวินัยที่เคร่งครัดของลัทธิซุชิโต ซึ่งลัทธินี้ยอมรับและยกย่องวิถีแห่งคนกล้า โดยถือเป็นหลักการและแนวปฏิบัติของชามูไรที่ยึดหลักความจงรักภักดี การเสียสละ ความละอาย ความมีมารยาท ความอ่อนน้อม เกียรติยศ และความรักผูกพันอย่างเคร่งครัด ลัทธินี้เกิดจากการผสมผสานความเชื่อทางพุทธศาสนานิกายเซน คำสอนของขงจื้อ และศรัทธาในลัทธิชินโต

ระบบการปกครองแบบโชกุนเริ่มเสื่อมลงประมาณ ค.ศ. 1441 เนื่องจากเกิดการลอบสังหารโชกุน และได้เกิดปัญหาเกี่ยวกับผู้สืบทอดตำแหน่งโชกุน ปัญหานี้นำไปสู่สงครามกลางเมือง หรือที่เรียกว่ายุคเซ็งโงะกุขึ้น ใน ค.ศ. 1476-ค.ศ. 1486³⁶ สงครามดำเนินมาอย่างยาวนานกว่า 10 ปี ผลของสงครามทำให้ผู้นำท้องถิ่นประกาศตั้งตัวเป็นเจ้าผู้ครองแคว้นหรือไดเมียว (Daimyo) ปกครองดินแดนของตนอย่างอิสระ โดยไม่ขึ้นกับรัฐบาลกลาง และอำนาจการปกครองจึงกระจายไปสู่ไดเมียวต่างๆ³⁷

การสร้างชาติในระยะแรก

การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและการสร้างชาติในระยะแรกของญี่ปุ่นเกิดขึ้นหลังจากการผ่านสงครามกลางเมืองระหว่างกลุ่มต่างๆ โดยผู้นำในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของญี่ปุ่นสมัยเริ่มแรกมี 3 คน คือ โอตะ โนบุนาเกะ โทโยโตมิ ฮิเดโยชิ และอียาสึ โทกูงาวะ

โอตะ โนบุนาเกะ

โนบุนาเกะ มีคำขวัญว่า “ถ้านกทั้งหลายไม่ยอมร้องเพลง ฉันจะฆ่ามันให้หมด” จากคำขวัญประจำตัวของโนบุนาเกะนี้ แสดงให้เห็นว่า โนบุนาเกะเป็นคนที่ค่อนข้างเข้มแข็ง ศึกษาจากประวัติจะพบว่า ใน ค.ศ. 1551 โนบุนาเกะได้ขึ้นเป็นหัวหน้าครอบครัวแทนบิดาตั้งแต่อายุยังไม่ครบ 20 ปี และยังแสดงอำนาจและความเข้มแข็งให้เป็นที่ประจักษ์ในหมู่ญาติพี่น้องด้วยการปราบปรามผู้ต่อต้าน จนได้เป็นใหญ่แต่เพียงผู้เดียวเมื่อ ค.ศ. 1559 ในแคว้นโอวาริ³⁸



ภาพที่ 4.33 โอตะ โนบุนาเกะ

วีรกรรมที่สร้างชื่อ คือ สามารถใช้กรบเพียง 3,000 คน ต่อสู้ และพิชิตกองทัพขนาด 25,000 คน ของ อิเมงาวะ โยชิโมโตะ ซึ่งเป็นไดเมียวนครใหญ่ อิเมงาวะต้องการเป็นโชกุนโดยการเข้ายึดเกียวโต แต่การเดินทางไปเกียวโตต้องผ่านแคว้นโอวาริ แต่ก็ไม่สามารถชนะแคว้นนี้ได้จากการชนะอิเมงาวะทำให้โนบุนาเกะวางแผนที่จะเดินทางเข้ายึดเกียวโต และใน ค.ศ. 1567 ก็สามารถยึดเข้ายึดเกียวโตได้ การเข้ายึดเกียวโตได้ในครั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากความสามารถของโนบุนาเกะเอง แต่มีสิ่งที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งที่ทำให้การเข้ายึดเกียวโตสำเร็จไปได้ด้วยดีคือ การเปลี่ยนยุทธวิธีการรบ จากเดิมเป็นการสู้รบด้วยดาบตามแบบของซามูไร เปลี่ยนมาเป็นการสู้รบด้วยอาวุธปืนยาวแทน อาวุธปืนนี้ญี่ปุ่นได้มาจากการนำเข้ามาของชาวโปรตุเกส โดยชาวโปรตุเกสเข้ามาในญี่ปุ่นตั้งแต่ประมาณ ค.ศ. 1542 และได้นำปืนยาว อาวุธชนิดใหม่ที่ญี่ปุ่นไม่เคยเห็นมาด้วย

ในสมัยของโนบุนาเกะนอกจากการทำสงครามทางการเมืองแล้ว ยังมีเรื่องขัดแย้งกับพระพุทธศาสนา ทำให้พระสงฆ์ต้องมีทั้งกองทหารและอาวุธ ซึ่งเป็นปฏิปักษ์กับเขาอย่างมาก โนบุนาเกะทำลายวัดและพระสงฆ์ด้วยวิธีการ

รุนแรงดั่งบันทึกลงของ บาทหลวงหลุยส์ ฟรังส์ มิซซันนารีนักายเยซุอิต ที่เข้ามาใน ค.ศ. 1569 ได้บันทึกไว้ว่า “เมื่อรู้ว่าชาวบ้านทั้งหมดได้ไปปักหลักอยู่ในวัด โนบุนาเกะก็สั่งการทันทีให้เอาปืนระดมยิง ใช้ไฟเผา และบุกเข้าไปใช้ดาบสังหารทุกคนภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นชายหญิงหรือเด็กเล็ก” ขณะเดียวกันก็หันมาสนับสนุนคริสต์ศาสนาแทน

ในสมัยนี้ได้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ เซรามิก ภาควาด เครื่องเงิน อุปกรณ์เกี่ยวกับชา ฯลฯ ขณะเดียวกันวัฒนธรรมใหม่ๆ จากตะวันตก เช่น การใช้ปืนคาบศิลา และการสอนคริสต์ศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองในยุคนี้ด้วย นอกจากนี้ยังมีการสร้างปราสาทแห่งอาซุชิ บนฝั่งทะเลสาบบิวะ ซึ่งเป็นศิลปะแบบโมโมยามะ และสนับสนุนด้านเศรษฐกิจ โดยพยายามสร้างนโยบายแห่งชาติขึ้น มีคำสั่งให้รวบรวมมาตราชั่งและวัดน้ำหนักให้เป็นระบบเดียวกัน ยกเลิกสมาคมพ่อค้าและอุปสรรคทางการค้า เช่น การผูกขาดสินค้า การเก็บภาษีทำให้สินค้าไม่หมุนเวียน ให้การคุ้มครองชุมชนพ่อค้าโดยให้สิทธิในการสร้างตลาดสินค้าเสรี เป็นต้น³⁹ ดังนั้นในช่วงเวลานี้ญี่ปุ่นจึงมีความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจและการค้า

โทโยโตมิ ฮิเดโยชิ

ฮิเดโยชิ เป็นคนสนิทของโนบุนาเกะและเป็นผู้สานต่องานของโนบุนาเกะ ฮิเดโยชิเป็นเจ้าของคำขวัญที่ว่า “ถ้านกทั้งหลายไม่ยอมร้องเพลง ฉันจะสอนให้มันร้องให้ได้” กล่าวคือ แม้ว่าจะเป็นนักต่อสู้ที่เข้มแข็งแต่เขาก็รู้จักคุณค่าของการประนีประนอม ใน ค.ศ. 1583 ฮิเดโยชิ สร้างปราสาทโอซากาซึ่งเป็นการผสมผสานสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกกับญี่ปุ่น สร้างพระพุทธรูปใหญ่ประจำเมืองเกียวโต สร้างคฤหาสน์ที่เรียกว่า จูราโด และสร้างวังโมโมยามะที่สำคัญในสมัยนี้ยังเกิดพิริชิงซา ซึ่งต่อมาภายหลังได้กลายเป็นประเพณีที่สำคัญของญี่ปุ่น ต่อมาใน ค.ศ. 1590 ฮิเดโยชิ รวมประเทศได้สำเร็จ และต่อมาได้ตั้งสภาอาวุโสทั้งห้า ประกอบด้วยไต่เมียว 5 คน



ภาพที่ 4.34 โทโยโตมิ ฮิเดโยชิ

ฮิเดโยชิสามารถครอบครองพื้นที่ส่วนมากของประเทศ และได้เริ่มงานทางเศรษฐกิจอย่างจริงจัง โดยเสนอให้มีการค้าขายทางทะเล สนับสนุนการต่อเรือสินค้า และขยายการค้าขายโพ้นทะเลเพื่อแข่งขันกับชาติอื่นๆ เช่น ฟิลิปปินส์ มลายู และไทย เป็นต้น

ฮิเดโยชิต้องการที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นโชกุนเพื่อให้มีอำนาจปกครองประเทศอย่างแท้จริง เขาได้ร้องขอสมเด็จพระจักรพรรดิแห่งญี่ปุ่นให้แต่งตั้งเป็นโชกุน แต่พระจักรพรรดิก็ไม่ได้แต่งตั้งตามประสงค์ แต่ถึงกระนั้นก็ยังพระราชทานนามสกุลให้เขาว่า “โทโยโตมิ” เมื่อ ค.ศ. 1586 เนื่องจากฮิเดโยชิเป็นสามัญชนซึ่งสามัญชนในสมัยนั้นไม่สามารถมีนามสกุลได้ และ ค.ศ. 1592 ฮิเดโยชิได้ยกทัพเรือข้ามทะเลโอมูระเพื่อโจมตีเกาหลีซึ่งเขาตั้งใจจะบุกให้เข้าถึงเมืองจิน แต่ทัพของเขาทัพ่ายต่อทัพเกาหลีเนื่องจากเกาหลีมีเรือหุ้มเกราะและมีทัพเงินมาช่วย การบุกเกาหลีเกิดขึ้นถึง 2 ครั้ง แต่ก็ไม่สามารถประสบความสำเร็จทั้งสองครั้ง

ฮิเดโยชิเสียชีวิตใน ค.ศ. 1600 ผู้ที่ควรจะได้ครอบครองอำนาจต่อคือ โทโยโตมิ ฮิเดโยริ บุตรชายของเขา แต่ทว่าปีต่อจากฮิเดโยชิสิ้นชีพ ฮิเดโยริก็สิ้นชีพตามกันไปเช่นกัน ทำให้เกิดการแย่งอำนาจกันระหว่างไดเมียวทั้งห้า โดยผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในขณะนั้นคือ อียาสึ โทกูงาวะ ซึ่งคุมกองทัพทางภาคตะวันออกของอียาสึ ได้สู้รบกับกองทัพภาคตะวันตกของพวก มิทสึนาริ อิชิดะ ที่เซกิงาฮาระ และในที่สุดกองทัพฝ่าย อียาสึ ก็เป็นฝ่ายได้ชัยชนะ ทำให้ญี่ปุ่นเข้าสู่สมัยการปกครองที่มีความสงบสุขสืบมาเป็นเวลามากกว่าสองร้อยปี

โทกูงาวะ อียาสึ

โทกูงาวะ อียาสึ เป็นเจ้าของคำขวัญที่ว่า “ถ้านกทั้งหลายไม่ยอมร้องเพลง ฉันจะเฝ้ารอคอยให้มันร้องเอง” เขาเป็นบุคคลที่มีความสามารถเฉลียวฉลาด เป็นผู้วางโครงสร้างสังคมใหม่ของญี่ปุ่นให้มีความยั่งยืนถึง 265 ปี เป็นผู้ควบคุมการปกครอง ผู้ขาดเศรษฐกิจ เขามองว่าทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่สุดคือที่ดินและทรัพยากรมนุษย์ มีการควบคุมระบบสังคม โดยไม่มีอภิสิทธิ์ชน



ภาพที่ 4.35 โทกูงาวะ อียาสึ

ค.ศ. 1603 โทกูงาวะ ได้รับตำแหน่งโชกุนจากจักรพรรดิ และได้ก่อตั้งรัฐบาลบาฟุ (รัฐบาลโชกุน) อย่างเป็นทางการ ซึ่งได้ทำการปกครองประเทศและให้การรับรองฐานะของราชสำนักเกียวโตในฐานะสัญลักษณ์ของชาติ รัฐบาลโชกุนมีอำนาจปกครองหนึ่งในสี่ของประเทศ โดยมีศูนย์กลางอำนาจที่ปราสาทใหญ่ในเมืองเอโดะ (ปัจจุบันคือ โตเกียว)

กิจกรรม 4.3.3

การสร้างชาติในระยะแรกของญี่ปุ่นเกิดขึ้นเมื่อใด

แนวตอบกิจกรรม 4.3.3

การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและการสร้างชาติในระยะแรกของญี่ปุ่นเกิดขึ้นหลังจากการผ่านสงครามกลางเมืองระหว่างกลุ่มต่างๆ โดยผู้นำในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของญี่ปุ่นสมัยเริ่มแรกมี 3 คน คือ โอดะ โนบุนากะ โทโยโตมิ ฮิเดโยชิ และโทกูงาวะ อิเอยาสึ

เชิงอรรถ

- ¹สราวุฒิ อารีย์ *การก่อร้ายมุมมองของโลกอิสลาม* กรุงเทพมหานคร สถาบันเอเชียศึกษา 2550 หน้า 3-4
- ²Phillip K. Hitti. *History of the Arabs*. London: Macmillan Limited, 1974, p. 206.
- ³Bernard Lewis. *The Arabs is History*. London: Hutchinson of London, 1975, p. 22.
- ⁴เสาวนีย์ จิตต์ทิมวด *กลุ่มชาติพันธุ์: ชาวไทยมุสลิม* กรุงเทพมหานคร กองทุนสง่าารุจิระอัมพร 2531 หน้า 54
- ⁵Sir Thomas Arnold. *The Call to Islam*. p. 331 อ้างใน จรัล มะลูลีม และคณะ *ไทยกับโลกมุสลิมศึกษาเฉพาะกรณีชาวไทยมุสลิม* กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2539 หน้า 9
- ⁶D G E. Hall *A History of South-East Asia* (ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) เล่ม 1 แปล โดย วรุณ ยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ กรุงเทพมหานคร โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2526 หน้า 261
- ⁷อัลดุลลอฮ์ ลออแมน “อิสลามเข้าปัตตานีอย่างไร?” ใน ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ อ้างแล้ว หน้า 185-186
- ⁸วิริยา ชินวรรณ “ครูเสดความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์ทางศาสนากับความโลกทางวัตถุ” *วารสารยุโรปศึกษา* ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2545 หน้า 114-115
- ⁹K. Jamil Ahmad. *Heritage of Islam Karachi Ferozsons*. 1956, p. 158.
- ¹⁰ไรราน อรุณรังษี *ประวัติศาสตร์นิพนธ์* ของ อิบนิ คอลดูน กรุงเทพมหานคร สมาคมยูมุสลิมแห่งประเทศไทย 2516 หน้า 33
- ¹¹M. Mahdi. *Ibn Khaldun's Philosophy of History*. pp. 184-187 อ้างใน ไรราน อรุณรังษี อ้างแล้วหน้า 66
- ¹²*An Introduction to the History of Science*. Vol. III Part 2, p. 1775 อ้างใน Jamil Ahmad. *Ibid*. p. 96
- ¹³Phillip K. Hitti. *History of Arabs*. p. 391.
- ¹⁴Jamil Ahmad. *Ibid*. p. 108.
- ¹⁵*Ibid*. pp. 110-111.
- ¹⁶*อารยธรรมอิสลาม* กรุงเทพมหานคร สำนักงานสายสัมพันธ์ 2521 หน้า 68
- ¹⁷เรื่องเดียวกัน
- ¹⁸Jamil Ahmad. *Ibid*. p. 51.
- ¹⁹Bernard Lewis. *Ibid*. p. 132.
- ²⁰นันทนา กปิลกาญจน์ *ประวัติศาสตร์ตะวันออกกลางในโลกปัจจุบัน* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสไตร์ 2541 หน้า 25
- ²¹เพชร สุมิตร *ประวัติอารยธรรมอินเดีย* กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2520 หน้า 96
- ²²ประภัสสร บุญประเสริฐ *ประวัติศาสตร์เอเชียใต้* กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2544 หน้า 196
- ²³เรื่องเดียวกัน หน้า 197
- ²⁴เรื่องเดียวกัน หน้า 199
- ²⁵จิตติมา พัทธกะไพรวรรณ *ประวัติศาสตร์ยุคโบราณ* กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช 2515 หน้า 90
- ²⁶เรื่องเดียวกัน หน้า 91
- ²⁷ประภัสสร บุญประเสริฐ *เรื่องเดียวกัน* หน้า 210
- ²⁸เรื่องเดียวกัน หน้า 211
- ²⁹อรพินท์ ปานนาค *อารยธรรมตะวันออก* สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2542 หน้า 182
- ³⁰เรื่องเดียวกัน

³¹เรื่องเดียวกัน หน้า 192

³²เรื่องเดียวกัน หน้า 195

³³พิพาตา ยังเจริญ *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2539 หน้า 72-73

³⁴มัลลิกา พงศ์ปริตร (บรรณาธิการฉบับภาษาไทย) *หน้าต่างสู่โลกกว้าง: ญี่ปุ่น* พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร บริษัทสำนักพิมพ์หน้าต่างสู่โลกกว้าง จำกัด 2551 หน้า 28

³⁵เรื่องเดียวกัน

³⁶พิพาตา ยังเจริญ *เรื่องเดียวกัน* หน้า 73

³⁷เรื่องเดียวกัน หน้า 73-74

³⁸เพ็ญศรี กาญจน์มัย *ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่* กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ 2537 หน้า 2

³⁹เรื่องเดียวกัน หน้า 9

บรรณานุกรม

- เกษม แสงวณิชย์ และนิพนธ์ ลักษณะปรีชา *ประวัติศาสตร์อิสลาม* แปลจาก Ahmad A Gulwash The Religion of Islam กรุงเทพมหานคร ส. วงศ์เสงี่ยมจัดพิมพ์ 2513
- จรัล มะลูลีม เสาวนีย์ จิตต์หมวด (บรรณาธิการ) *ความเป็นจริงในตะวันออกกลาง* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ทางนา 2535
- ชัยค มุหัมมัด อะบู ชะฮ์เราะห์ (บารักต สยามวาลาแปล) *กฎการทำศึกแห่งอิสลาม* กรุงเทพมหานคร สำนักงาน อรรอบิเฏาะฮ์ 2515
- ชัยยิต ภูฎูป (ภาดร แปล) *หลักชัยอิสลาม* กรุงเทพมหานคร สมาคมนิสิตนักศึกษาไทยมุสลิม 2524
- ธิติมา พิทักษ์ไพรวรรณ *ประวัติศาสตร์ยุคโบราณ* กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช 2515
- บรรจง บินกาชัน *ประวัติอินบีในคัมภีร์กุรอาน* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์อัลอะมีน 2543
- _____ (แปลและเรียบเรียง) *อิสลามสำหรับเยาวชน* กรุงเทพมหานคร หจก. นิตชาพรินต์ 2546
- ประภัสสร บุญประเสริฐ *ประวัติศาสตร์เอเชียใต้* กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2544
- นันทนา กปิลกาญจน์ *ประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลก* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์โอเจสพริ้นต์ติ้งเฮาส์ 2546
- พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน* พร้อมคำแปลภาษาไทย โดย สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ ราชอาณาจักรซาอุดีอาระเบีย มะดีนะฮ์ ฮ.ศ. 1419
- พิพาตา ยังเจริญ *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2539
- เพ็ชรี สุมิตร *พื้นฐานอารยธรรมเอเชียตะวันตก* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์บรรณกิจเทรดดิ้ง 2519
- _____ *ประวัติศาสตร์อารยธรรมจีน* กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2518
- _____ *ประวัติศาสตร์อารยธรรมอินเดีย* กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2520
- เพ็ญศรี กาญจน์มัย *ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่* กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ 2537
- ภารดี มหาฉันธ์ *ประวัติศาสตร์เอเชียใต้* กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช 2524
- _____ *พื้นฐานอารยธรรมไทย* กรุงเทพมหานคร โอเดียนสโตร์ 2532
- มันทนา คุปตะพันธ์ *หนังสือคู่มือประกอบการเรียนการสอนสังคมศึกษา เรื่องศาสนาอิสลาม* กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ เลียงเชียง 2533
- มัลลิกา พงศ์ปริตร (บรรณาธิการฉบับภาษาไทย) *หน้าต่างสู่โลกกว้าง: ญี่ปุ่น* พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร บริษัทสำนักพิมพ์ หน้าต่างสู่โลกกว้าง จำกัด 2551
- มุห์นี มุหะหมัด (แปล) อัล อัลลามะฮ์ อบุลอะอลา อัลเมาดู คีย *อิสลามมีอะไรเสนอท่าน?* กรุงเทพมหานคร โรงเรียนสตรีศาสนวิทยา 2536
- มูรตะฎอ มุญาฮะฮารี *สิทธิสตรีในอิสลาม* ไรน่าน อรุณรังษี (แปล) กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์เรือนแก้ว 2529
- แมคนิลล์ วิลเลียม เอช *ประวัติศาสตร์โลก* แปลโดย สุจิตรา วุฒิสถียร และคณะ กรุงเทพมหานคร สำนักข่าวสารอเมริกัน และมูลนิธิเอเชีย 2519
- ไรน่าน อรุณรังษี *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของอับนิ คอลดูน* กรุงเทพมหานคร สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย มปท.
- _____ *ความมหัศจรรย์ของอัลกุรอาน* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มหาชน 2521
- สราวุฒิ อารีย์ *การก่อร้ายมุมมองของโลกอิสลาม* กรุงเทพมหานคร สถาบันเอเชียศึกษา 2550

- เสรี พงศ์พิศและคณะ *คนในวรรณคดีของพุทธศาสนาอิสลามและคริสต์ศาสนา* กรุงเทพมหานคร สมาคมคาทอลิก แห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนา 2524
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด *วัฒนธรรมอิสลาม* กรุงเทพมหานคร มปท. 2524
- ลีบสาน เจตนารมณ *บรมศาสดามุฮัมมัด รอสูลุลลอฮ์* หนังสืออนุสรณ์เมาลิดกลางแห่งประเทศไทย ฮิจญ์เราะฮ์ศักราช 1414 วันที่ 8-10 มกราคม 2537 ณ สวนอัมพร กรุงเทพมหานคร
- อรพินท์ ปานนาค *อารยธรรมตะวันออก* สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2542
- อรัญญา ปานทอง “ศิลปะอิสลาม” *มิตรสัมพันธ์* เล่ม 1 มิถุนายน-สิงหาคม 2516
- อันวาร์ อิบราฮิม (หะสัน หมัดหมาน เปล) *ปูณภาพแห่งเอเชีย* กรุงเทพมหานคร โครงการจัดพิมพ์คปไฟ 2545
- อับดุลลอฮ์ บินกอเซ็ม *มุฮัมมัดศาสดาแห่งมนุษยชาติ* กรุงเทพมหานคร 14 การพิมพ์ 2529
- อาหมัน มะอ็ลลุฟ *สงครามครูเสดจากสายตาสาวอาหรับ* สุราลีณี พานิชานนท์ (แปล) กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์คปไฟ 2551
- อิมรอน มะลูลีม *ศาสนาอิสลามเบื้องต้น* กรุงเทพมหานคร คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2524
- Abul Hasan Ali Nadwi. *Western Civilization Islam and Muslims*. Lucknow Academy of Islamic Research And publication, 1975.
- _____. *Religion and Civilization*. Lucknow, Academy of Islamic R., 1975.
- Ahmad K. Jamil. *Heritage of Islam*. Karachi Ferozsons, 1956.
- Altaf Gauhar. *The Challenge of Islam*. Kuala Lumpur Percetakan Zafan Sdn. Bhd., 1978.
- Azzans, Add-al Rahman. *The Eternal Message of Mohammad*. New York: The Devin Adau, 1964.
- Chaiwat Satha-Anand (Ed). *Islam and the Quest of Social Sceinces*. Bangkok Chulalongkorn University Press, 1989.
- Francis Robinson (Ed). *Islomic World*. Cambridge UK., 2005.
- Henri Stierlin. *Islam*. Vol. I Earley Arehitecture from Baghdad to Cordoba, London: Taschen, 1996.
- Hitti Phillip K. *History of the Arabs*. New York: St. Martin Press, 1974.
- Lewis Bernard. *The Arabs in History*. London: Hutchinson, 1970.
- Markus Hattetein and Peter Delius. *Islam Arts and Architecture*. France Konemann, 2000.
- Maryam Jameelah. *Westernization and Human Welfare*. Lahore Mohammad Yusuf Khan, 1976.
- Savouy R.M. (Ed). *Introduction to Islamic Civilisation*. London: Cambridge University Press, 1984.
- Tibi Bassam. *Islam between Culture and Politics*. New York: Palgrave, 2001.
- Willians John Alden. *Islam*. New York: George Braquilla, 1961.